

Hinc quicquid est uirium singulari. Hinc ipsi mundo tam multa poscenti subministrant. Hinc profertur quo sustineantur tot sydera, tam exercitata, auida, per diem noctemque, ut in opere, ita & in partu. Et omnium quidem rerum naturam, quantum in nutrimentum sui satis sit, apprehendit. Mundus autem, quantum in aeternum desyderabat, inuasit. Pusillum tibi exemplum magnae rei ponam. Oua tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri sat est. Aer cotinuis terrae est, & sic appositus, ut statim ibi futurus sit, unde illa discessit. Pars est totius mundi, sed idem tamen quicquid terra in alium mentum misit, recipit, ut scilicet materia non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis instantia tumultusque est. Hunc quidam ex distantibus corpusculis, ut puluerem, ferunt, pluri magis a uero recedunt. Nunquam enim contexi nisi per unitatem corporis uisus est, cum partes consentire ad intensionem debeant & conferre uires. Aer autem si in atomos diuiditur, sparsus est. Teneri uero dissecta non possunt. Intensionem aeris ostendit tibi inflata nec ad idem cedentia. Ostendit pondera, per magnam spacium ablata, gestante uento. Ostendit uoces quae remissa claraeque sunt, prout aer se cocitauit. Quid enim est uox, nisi intensio aeris, ut audiat linguae formata percussus. Quid cursus & motus omnis, nonne intenti spiritus opera sunt. Hic facit uim, & uelocitatem neruis currentibus. Hic cum uehementer concitatus ipse se torfit, arbuta, silualisque conuoluit, & edificia tota corripens in altum frangit. Hic mare per se languidum & iacens incitat. Ad minora ueniamus. Quis enim sine intensione spiritus cantus est? cornua & tubae & ea quae aliqua praesura maiorem sonitum, reddunt, quam qui ore reddi potest, nonne aeris intensione partes suas explicant? Consideremus quam ingentem uim per occultum agant paruula admodum semina, & quorum exilitas in commensura lapidum locum inueniat, intantum coallescant, ut ingentia saxa trahant, & in momenta dissoluant. Scopulos rupesque radices in terra minutissimae ac tenuissimae scindunt. Hoc quid est aliud, quam intensio spiritus, sine qua nil ualidum, & contra quam nil ualidius est. Esse autem unitatem in aere, uel ex hoc intelligi potest, quod corpora nostra inter se coheret. Quid enim aliud est, quod tenet ea quam spiritus? Quid est aliud quo animus noster agitur? Quis est illi motus, nisi intensio? Quae intensio, nisi ex unitate? Quae unitas, nisi hoc esset in aere? Quid autem pro ducit fruges & segetem inbecillam, ac uirentes erigit arbores, ac distendit in ramos, aut in altum erigit, quam spiritus intensio & unitas? Quidam aera discernunt & in particulas diducunt, ita ut illi inane permisceant. Argumentum autem existimant non pleni corporis, sed multum uacui habentis, quod aubus in illo tam facilis motus, quod maximis minimisque per illum transcurfus est. Sed falluntur, Nam aquarum quoque similis facilitas est, nec de unitate illarum dubium est, quae sic corpora accipiunt, ut semper in contrarium acceptis resiliunt. Hanc nostris circumstantiam, Graeci autem *περὶσπασίς* appellant, quae in aere quoque sicut in aqua fit, circumstat enim omne corpus a quo impellitur. Nihil autem opus erit inani aut mixto, sed hoc alias. Nunc autem esse quandam in rerum natura uehementiam, magnosque impetus, est colligendum. Nihil enim nisi intentione uehementius est, & tamen hercules per aliud nihil intendi poterit, nisi per semetipsum fuerit intantum. Dicimus enim eodem modo non posse quicquam ab alio moueri, nisi aliquid fuerit mobile ex semetipso. Quid autem est, quod magis creditur ex semetipso habere intensionem, quam spiritus? hunc intendi quis negabit, cum uiderit iactari terram cum montibus, tecta, murosque, plures & magnas cum populis urbes, cum totis maria littoribus. Ostendit intensionem spiritus uelocitatem eius & diductio. Oculis statim per multa miliaria aciem suam intendit, uox una totas urbes simul percudit, lumen non paulatim prorepat, sed simul uniuersis infunditur rebus. Aqua autem sine spiritu quemadmodum posset intendi? Numquid dubitas quin sparsa illa quae ex fundamentis mediae arenae crescens in summam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intensione aquae fiat? Atqui uero nec manus, nec ulla alium instrumentum siue instrumentum aquam poterit mittere aut agere quam spiritus. Huic se comodat, hoc inserto & cogente atollitur, contra naturam suam multa conatur & ascendit, nata desluere, Quid nauigia sarcina depressa parui, offendant non aquam sibi resistere quo minus mergantur, sed spiritum, aqua enim cederet, nec posset pondera sustinere, nisi ipsa sustineret. Discus ex loco superiore in piscinam missus, non descendit

Quae sit spiritus uehementia.

Alt. insidunt

Alt. isemel

descendit, sed resilit, quem ad modum, nisi spiritu referente. Vox autem qua ratione parietum munimenta transmittitur, nisi quod solido aer inest, qui sonum extrinsecus missum & accipit & remittit: scilicet non aperta tantum intendens, sed etiam abdita & inclusa. Quod illi facere expeditum est, quia nullus diffusa, sed per ea ipsa, quibus separari uideatur, coit secum. Interponas licet muros & mediam altitudinem montium, per omnia ista prohibet nobis esse peruius, non sibi. Id enim intercluditur tantum, per quod illud nos sequi possumus. Ipse quidem transit per ipsum quod scindit, & media non circumscindit, tamen & utrumque cingit, sed permeat ab aethere lucidissimo aer, in terram usque diffusus, agillor quidem, tenuior & altior terris, nec minus aquis. Ceterum aethere spissior grauiorque frigidus per se & obscurus, lumen illi caloremque alimentum sunt, sed per omne spacium sui similis non est, mutatur enim a proximis. Summa pars eius est siccissima calidissimaque, & ob hoc etiam pertenuissima, propter uiciniam aeternorum ignium, & illos tot motus syderum, assiduamque coeli circumactum. Illa pars ima & uicina terris, densa & caliginosa est, quia terrenas exhalationes recepat. Media pars temperatior, si summis imisque confusas, quantum ad sinceritatem tenuitatemque pertinet. Ceterum utraque parte frigidior. Nam superiora eius, calorem uicinorum syderum sentiunt, inferiora quoque tepent, primam uero usque redire poterunt reduplicato calore benignius fouent. Deinde etiam illo spiritu, quod omnibus animalibus, arbutisque ac fati calidus est. Nihil enim uiuere sine calore. Ad haec nunc ignes, non tantum manu factos & certos, sed operatos terris, quorum aliqui eruperunt innumerabiles, & in abscondito flagrant & obscuro semper. Haec tot partes eius fertiles rerum habent, & aliquod temporis, quoniam sterile est frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aeris, ab his submota in frigore suo manet. Natura enim aeris frigida est. Qui cum sic diuisus sit, iam sui parte maxima uariis & inconstans & mutabilis est. Circa terram plurimum audet, plurimum patitur, exagitat & exagitur, nec tamen eodem modo totus afficitur, sed aliter alibi ac partibus inquietus est ac turbidus. Causas autem illius mutationis & inconstantiae alias terra prebet, cuius positiones huc aut illo uersa magna ad aeris temperiem momenta sunt, alias syderum cursus. Ex quibus soli plurimum iniurias turbine mouent. Hoc necessarium fuit praeloqui dicturo de tonitruo fulminibus & fulgurationibus. Nam quae in aere fiunt, naturam eius explicare oportebat, quo facilius appareret quid facere aut pati posset. Tria sunt ergo quae accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua, quae una facta serius audiuntur. Fulguratio ostendit ignem, Fulminatio emittit. Illa (ut ita dicam) comminatio est, & tonatio sine ictu, ista iaculatio cum ictu. Quaedam sunt ex his, de quibus inter nos conuenit, quaedam in quibus diuersae sententiae sunt. Conuenit illis omnia ista in nubibus & e nubibus fieri, etiam nunc conuenit & fulgurationes & fulminationes, aut igneas esse, aut ignei spiritus. Ad illa nunc transeamus, in quibus lis est, quidam putant ignem esse in nubibus, quidam ad tempus fieri, nec prius esse, quam mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem, conuenit. Alius enim aliunde illum colligit. Quidam autem radios solis intercurrentis recurruntque, sapientis in se relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras uero ait illum ex aethere distillare, & ex tanto ardore coeli multa decidere, quae nubes diu inclusa custodiant. Aristoteles multo ante ignem colligi non putat, sed eodem momento exilire, quo fiat. Cuius sententia talis est, duae partes in imo iacent, terra & aqua, utraque ex se reddat aliquid. Terreus uapor siccus est, & fumo similis, qui uentos, tonitrua & fulmina facit, aquarum halitus humidus est, & in imbres & niues cedit. Sed siccus ille terrarum uapor, unde uentis origo est, quia coaceruatus est, cum coitu nubium uehementer a latere eliditur, deinde, ut platus ferat nubes proximas, haec plaga cum sono incutitur, qualis in nostris ignibus redditur, cum flamma uitio lignorum uidentium crepat. Et ille spiritus habens aliquid humidi secum, conglabatusque, rumpitur flamma. Eodem modo spiritus ille quem paulo ante exprimi collisis nubibus dixi, impaetus alijs nec rumpi, nec exilire silentio potest. Dissimilis autem crepitus fit, ob dissimili

Alt. flectatorem.

Quare media regio acri sit frigida.

*

Diuerse de fulmie opinioniones.

L lcm impa

lem impactionem nubium. Quare alia maiorem sonitum habet, alia minore. Caterum illa uis expressi spiritus ignis est, qui fulgurationis nomen habet, leni impetu accensus & uanus. Ante autem uidemus fulgorem quod sonum audiamus, quia oculorum uelocior est sensus, & multum aures antecedit. Fallam autem esse opinionem eorum, qui ignem in nubibus seruant, per multa colligi potest. Si de caelo cadit, quomodo non quotidie fit, cum tantum illuc semper ardeat? Deinde nulla ratione crediderim, quare ignis quae natura sua sum uocat, defluat. Alia enim conditio nostrorum ignium est, ex quibus fauilla cadit, quae ponderis secum aliquid habent. Ita non descendit ignis, sed praecipitatur & deducitur. Huic si mille nihil accidit in igne purissimo, in quo nihil est quod deprimat. Aut si nulla pars eius deciderit, in periculo rotas est, quia totum potest excidere, quod potest carpi. Deinde illud quod quotidie leuitas cadere prohibet, si illud in abdito suo tenet graue, quomodo illic esse potuit, unde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri solent, sicut haec ipsa de quibus quarimus fulmina? Fato enim non eunt, sed feruntur. Alia illos potentia deprimit, quae non est in aethere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil praeter solitum euenit. Ordo rerum est, & expurgatus ignis in custodia mundi, summas fortitudo oras, operas pulcherrime circūit, hinc descendere non potest. Sed ne ab extremo quidem comprimi, quia in aethere nullus incerto corpore locus est. Certa enim & ordinata non pugnant. Vos inquam dicitis, cum causas stellarum transuolantium redditis, posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem, ex aethere decidente, ex his superioribus arde, ac sic accendi. Sed plurimum interest, utrum aliquis dicat ignem ex aethere decidere, quod natura non patitur, ut liceat ex ignea uis calorem in ea, quae subiecta sunt, transilire. Non enim illinc ignis cadit, quod non potest fieri, sed hic nascitur. Videmus certe apud nos late in incendio peruagante quaedam insulas, quae diu concaluerunt, ex se concipere flammam. Itaque uerisimile est in aere summo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore aetheris superpositi. Necessarium est enim, ut & unus aether habeat aliquid uerisimile, & summus aer non sit dissimilis imo aetheri, quia non fit statim ex diuerso in diuersum transitus. Paulatim ista confinio uim suam miscent ita, ut dubitare possis, an aer, an hoc iam aether sit. Quidam ex nostris existimant, aera, cum ignis & aqua mutabilis sit, non detrahare aliquid de causis flammarum nouas, ipse enim se mouendo accendit, & condensos, compactosque nubium sinus dissipat, necessario uastum in tam magnorum corporum diruptione reddit sonum. Illa porro nubium difficulter cedentium pugna, aliquid confert ad concitandum ignem. Sic, quemadmodum ferro aliquid manus ad secandum confert, sed secare ferri est. Quid ergo inter fulgurationem & fulmen interest? dicam. Fulguratio est late ignis explicitus. Fulmen est coactus ignis impetu iactus. Solemus duabus manibus, inter se iunctis, aquam concipere, & compressa utrinque palma, in modum syphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium inter se compressarum angustia medium spiritum emitunt. Ex hoc ipso inflammant, & tormenti modo eiciunt. Nam balista quoque & scorpiones tela cum sono expellunt. Quidam existimant ipsum spiritum per frigida atque humidam euntem, sonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens silentio extinguitur, sed quaedam modum in aquam feruens massa descendit, cum multo murmure extinguitur, ita ut Anaximenes ait, Spiritus incidens nubibus tonitrua edit, & deinde cum luclatur, per obstata & interclusa uadens, ipsa ignem fuga accendit. Anaximander omnia ad spiritum retulit. Tonitrua, inquit, sunt nubis ictus sonus. Quare inaequalia sunt? Quia & ipse ictus inaequalis est. Quare & sereno tonat? Quia tunc & per cursum & sicca aera spiritus profluit. At quare aliquid quando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmus spiritus, qui in flammam non ualuit, in sonum ualuit. Quid est ergo ipsa fulguratio? aeris diducentis se, corruentisque iactatio, iam quidam ignem, nec exiturum aperiens. Quid est fulmen? Atrioris densiorisque spiritus cursus. Anaximander ait omnia ista sic fieri, ut ex aethere aliqua uis in inferiora descendat. Ita ignis impactionis nubibus frigidis sonat. At cum illas intercindit fulger, & minor uis ignis, fulgurationes facit, maior fulmina. Diogenes Apolloniates ait, Quaedam tonitrua igne quaedam spiritum fieri. Illa ignis facit, quae ipse antecedit, & nunciat. Illa spiritus, quae sine splendore creperunt. Utrique sine altero fieri, & esse aliquando concedo, ita tamen, ut non discreta illis potestas sit, sed utrique ab utroque effici possit. Quis negabat spiritum magno impetu lapsum

tu lapsum, cum efficit sonum effecturum & ignem. Quis & hoc non concedat aliquando ignem quoque rumpere posse nubes, & non exilire, si plurimum acruo nubium, & paucas percidisset, oppressus est? Ergo & ignis ibi in spiritu, perdetque fulgorem & specie, dum secunda in terra incendit. Adhuc nunc, quod necesse est ut impetus fulminis, & praemitat spiritus & agat ante se, & a tergo trahat uentum, cum tam uasto ictu aera incidit. Itaque omnia, antequam feriantur, intermiscit uibrata uento, quae ignis ante se pressit. Dimissis nunc praetoribus incipiamus per nos moueri, & a confessis transeamus ad dubia. Qui enim comfessi sunt fulmen ignem esse, & aequae fulguratione, quae nihil aliud est quam flamma, futura fulmen, si plus uirum habuisset, non natura ista, sed impetu distant, esse illum ignem calor ostendit, qui si non esset, ostendit effectus. Magnorum enim saepe incendiolorum causa fulmen fuit. Syluae illo crematae & urbium partes, etiam quae non percussa sunt, tamen adusta cernuntur. Quaedam uero uelut fuligine colorantur. Quid quod uis fulguratis odor sulphureus est. Ergo & utraque rem ignem esse constat, utraque rem inter se meando distare. Fulguratio est fulmen, non terras usque perlatum. Et rursus licet dicas fulmen esse fulgurationes, usque in terras perductas, non ad exercendum uerba haec diutius praetexto, sed ut ista cognata esse, & eiusdem naturae ac naturae probem. Fulmen est quiddam plus, quam fulguratio, uertamus istud. Fulguratio est pene fulmen, quoniam constat esse utraque rem ignem, uideamus quae admodum apud nos fieri solet ignis. Eadem enim ratione & supra fit, duobus modis. Uno, si excitatur sicut ex lapide. Altero, si attritu inuenitur, sicut cum duo ligna inter se diutius trita sunt. Non omnis haec tibi materia praestabit, sed idonea elicietis ignibus, sicut laurus, hederam, & illa in hunc usum nota pastoribus. Potest ergo fieri, ut nubes quoque ignem eodem modo uel percussa reddant, uel attrita. Videamus quantis procellis uiribus ruant, quanto uertantur impetu turbines. Id in quo tormentum obuium fuit, dissipatur, & rapitur, & longe a loco suo projicitur. Quid ergo mirum, si tanta uis excutit, uel aliuide, uel sibi? Vides enim quantum feruorem sensura corpora sunt, horum transitu trita, uita exanimata. Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in uis uiderum, quorum ingens & confessa potentia est. Sed fortasse nubes quoque in nubes incitata fremete uento, & leuiter urgente, ignem euocabunt, qui explendet, nec exiliat. Minore enim uis ad fulgurandum opus est, quam ad fulminandum. Superioribus colligimus, in quantum feruorem quaedam attrita producentur. Cum autem aer mutabilis in ignem, maximis uiribus suis in ignem uersus est, atteratur, credibile est, & uerisimile ignem caducum excuti, & cito interiturum, quia non ex solida materia oritur, nec in qua possit consistere. Transit itaque, habet more, quantum materis, & cursus sine alimento coniectus est. Quomodo, inquit, cum dicatis hanc ignis esse naturam, ut perat superiora, fulmen tamen terram appetit, aut fallum est quod deinde dixistis? Est enim illi aequae sursum iter atque deorsum. Utrique uerum potest esse. Ignis enim natura in uerticem surgit. Et si nihil illum prohibet, ascendit. Sicut aquae natura deferret. Si tamen aliqua uis accessit, quae illum in contrarium circumageret, illo intenditur, unde & imbre deiecit est. Fulmen autem eadem necessitate qua excutitur. In his ignibus accidit quod arboribus, quarum cacumina si tenera sunt, ita deorsum trahi possunt, ut etiam terram attingant, sed cum permiseris, in locum suum exilient. Itaque non est, quod eum spectes cuiusque habitum, qui illi non ex uoluntate est. Si ignem permittis ire quo uelis, caelum in eius leuis simi cuiusque sedem repetet, ubi enim aliud est, quod eum ferat, & ab impetu suo attrahat, id non natura, sed seruitus eius fit. Dicitis, inquit, nubes attritas edere ignem, cum sint humidae, immundae, quomodo ergo possunt gignere ignem, quae non magis uerisimile est ex nube, quam ex aqua generari? Ignis qui nascitur, primum in nubibus non est aqua, sed aer spiritus ad gignendam aquam praeparatus, nondum in illa mutatus, sed iam pronus & uergens. Non est quod ea existimes tunc colligi, sed effundi. Simul fit, & cadit. Deinde si coeclero humidam esse nubem, coeceptis aquis plena, nihil tamen prohibet ignem ex humido quoque educi, immo ex ipso (quod magis mireris) humore. Quidam negauerunt in ignem quicquam posse mutari, priusquam mutatus esset in aquam. Potest ergo nubes, salua qua continet aqua, ignem parte aliqua sui reddere, ut saepe aliqua pars ligni ardet, alia sudat. Nec hoc dico, non contraria inter se ista esse, & alterum altero periri. Sed ubi ualentiore ignis, quam humor est, uincit. Rursus cum copia humoris exuperat, tunc ignis sine effectu est. Itaque non ardet uirentia. Refert ergo

Alti laurum

Alti alia
Laurus &
hedera ignis
ne ex se dat

Alti laurum

Quid tonitrua.

Quid fulguratio.
Quid fulmen.

Ait Immo

Terepitem

Ait primam
Forte proxima

Ait haec

Ait desicca
ti

quantum aqua sit. Exigua enim uis non resistit, nec ignem impedit. Quid ni? Auorum nostrorum memoria, ut Possidonius tradit, cum insula in Egeo mari surgeret, spumabat interdiu mare, & fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem, non continuu, sed ex interuallis emicantem, fulminu more, quod inferius iacentis, superius pondus euicerat. Deinde saxa reuoluta rupesque partim illaesa, quas spiritus antequam exeret expulerat, partim exarsa & in leuitate pumicis uersa. Nouissime cacumen exusti motus emicuit. Postea altitudine adiectum & saxum illud in magnitudine insula creuit. Idem nostra memoria, Valerio Asiatico consule iterum accidit. Quorsus hoc retuli: ut appareat nec extinguitur igne mari supfuso, nec impetu eius, grauitate ingentis undae prohibetur, exire. Ducentoru passuu fuisse altitudinem Alcibiadotus Possidonius auditor tradidit, per quam diruptis aquis ignis emerit. Quod si immensa aquaru uis, ex imo subeunt uim non potuit opprimere, quanto minus in ea extinguere ignem poterit, nubium tenuis humor & roscauid. Adeo res ista non habet illam moram, quae contra causas ignium sit, quos non uidemus emicare, nisi impendete caelo, serenum sine fulmine est. Non habet istos motus diues purus, nec nox quidem nisi obscura nubibus. Quid ergo? Num aliquando etiam apparentibus stellis, & nocte tranquilla, fulgurat? Sed scias licet nubes illic esse, unde splendor effertur, quas uideri a nobis terraru tumor non sinit. Adhuc nunc, quod fieri potest, ut nubes summae & humiles attritu suo ignem reddat, qui in superiora expressus, parte sincera puraque coeli uisatur, sed sit in fordida. Tonitrua distinguere quidam ita, ut dicent, unum esse genus, cuius sit graue murmur, quale terrarum motu antecedit clauso uento fremite. Hoc quomodo illis uideatur fieri, dicam, cum spiritum inter se clausere nubes, in concauis partibus earum uolutatus aer, similem mugitibus sonu raucum, & aequalem, & contuum. Itaque ubi etiam illa regio humida est, exitum claudit. Ideo huiusmodi tonitrua uenturi praenuncia imbris sunt. Aliud genus est acre, quod acerbum magis dixerim quam sonu, qualem audire solemus, cum sup caput alicuius dirupta uelica est. Talia edunt tonitrua, cum globata dissoluitur nubes, & spiritum quo distenta fuerat emittit. Hoc proprie fragor dicitur, subitus & uehemens. Quo edito concidunt homines & exanimantur. Quidam uero uiui stupent, & in totum sibi excidunt. Quos uocamus attonitos, quoru metes sonus ille celestis loco repulit. Hoc fieri illo quoque modo potest, ut inclusus aer caua nube & motu ipso extenuatus diffundatur. Deinde cum maiorem sibi locum quaerit, a quibus inuolutus est, sonum patit. Quid autem? quemadmodum illa manus inter se plausum edunt, sic illis aer inter se nubium sonus potest esse magnus, quia magna concurrunt inter se. Videmus, inquit, nubes impingi motibus, nec sonu fieri. Primum omnium non quoque modo impulsae sunt tonat, sed si aptae sunt & compositae ad sonu edendum. Aersa inter se manus collisae non plaudunt, sed palma cum palma collata plausum facit. Et plurimum interest, utrum caue concutiantur, an plana & extensa. Deinde non tantum nubes ire oportet, sed agi magna uis & procellosa. Etiam mons non scindit nubem, sed digerit, & propriam quaque partem eius soluit. Nec uelica quoque modo spiritum sonat. Si ferro diuisa est, sine ullo aurium sensu exit. Rumpi illa oportet ut sonet, non secari. Idem de nubibus dico, Nisi multo impetu dissolutae, non sonant. Adhuc nunc, quod nubes in monte & aere non franguntur, sed circumsunduntur in aliquas partes montis, arboris ramos, frutices, aspera saxa, & eminentia. Et ita discutiantur, & si quem habent spiritum & multifariam emittunt, qui non uniuersus erumpit & crepat. Hoc ut scias, uentus qui circa arborem funditur, sibilat, non tonat. Latet (ut ita dicam) ictu, & totum globum semel dissipante opus est, ut sonitus erumpat, qualis auditur cum tonat. Praeter haec natura aptus est aer ad uoces. Quid ni, cum uox nihil aliud sit quam ictus aer? Debent ergo nubes utrinque inseri, & cauae & intentae. Vides enim quanto calidiora sunt uacua quam plena, quanto inuenta, quam remissa. Item tympana & cymbala sonant, quia illa repugnant ex ulteriore parte spiritum pulsant. Haec ad ipsum aerem acta, nisi in concauo non tinnunt. Quidam, inter quos Alcibiadotus est, iudicant sic quorundam quoque corporum concursu tonitrua & fulmina excuti posse. Aetna aliquando multo igne abundauit. Ingentem uim arenae urentis effudit. Inuolutus est dies pluuere, popularumque subita nox terruit. Illo tempore autem tunc plurima fuisse tonitrua & fulmina. Quae concursu aridorum corporum facta sunt, non nubium, quas uerisimile est, in tanto ardore aeris

re aeris nullas fuisse. Aliquando Cambises ad Ammonem misit exercitum, quem arena austro mota, & more niuis incidens, texit. Deinde obruit, tunc quoque uerisimile est fuisse tonitruum fulminaque, attritu arenae sese affricatis. Non repugnat proposito nostro ista opinio. Diximus enim utrinque natura corpus efflare terras, & sicci aliquid & humidum in toto aere uagari. Ita si quid tale interuenit, nubem facit solidiorem crassioremque, quam si tantum simpliciter spiritu intexeretur. Illa frangi potest & edere sonum. Ita quae dixi siue incendijs uaporantibus aera repleuerint, siue uentis terras uertentibus, necesse est nubem faciat antequam tonum. Nubes autem tam arida quam humida esse censetur. Est autem nubes (ut diximus) spiritus aeris crassi. Caterum mira fulminis si inueniri uelis opera, sunt, nec quicquam dubij relinquenda, quin diuina insit illis & subtilis potentia. Loculis integris ac illaesis consistatur argenteum. Manete uagina, gladius liquefcit. Et inuisolato ligno, circa pila ferrum omne distillat. Stat fracto dolio uinum, nec ultra triduum rigor ille durat. Illud quae inter annotanda ponas. Licet quod & hominum & ceterorum animalium quae icta sunt caput spectat ad exitum fulminis, quod omnium percussarum arborum contra fulmina haustilia sursum gunt. Quid quod malorum serpentium & aliorum animalium, quibus mortifera uis inest, cum fulmine icta sunt, uenenum omne coluntur. Unde, inquit, scis? In uenenatis corporibus uermis non nascitur. Fulmine icta, inter paucos dies uerminat. Quid quod futura portendunt, nec unius tantum aut alterius rei signa dant, sed saepe longum fatorem sequentium ordinem nunciant. Et quidem certis euidetibus, longoque clarioribus, quam si scriberetur. Hoc autem inter nos & Tulos, quibus summa persequendorum fulminum est scientia, interest, nos putamus quod quia nubes collisae sunt, ideo fulmina emittat, ipsi existimant nubes collidit aut fulmina emittat. Nam cum omnia ad deum referant, in ea sunt opinione, tanquam non facta sunt, significat, sed quia significatura sunt, fiant. Eadem tamen ratioe fiunt, siue illis significare propositum est, siue consequens. Quomodo ergo significat, nisi a deo mittantur? Quomodo aues non in hoc motu, ut nobis occurreret, dextrum auspiciam sinistrumue fecerunt. Et illas, inquit, deus mouit. Nihil illum oculosum & pusillae rei ministrum facis, si alijs somnia, alijs cetera disponit. Ita nihilominus diuina opus geritur. Si a deo pennae auium reguntur, nec pecudum uiscera sub ipsa securi formantur. Alia ratione fatorum serui explicatur, indicia uenturi ubique praemittens, ex quibus nobis quaedam familiaria uagadam ignota sunt, quicquid sit, alicuius rei futurae signum est, fortuita & sine ratione uaga diuinationem non recipiunt. Cuius rei ordo est, etiam praedictio est. Cur ergo aquilae hic honoratus est, ut magnarum rerum faceret auspicia? Aut coruo, aut paucissimis auibus, & cetera sine praerogatio uox est? Quia quaedam in artem nondum redacta sunt. Quaedam uero ne redigi quidem possunt, ob nimium remotam conuersationem. Ceterum nullum animal mal est, quod non motu & occurru suo praedictet aliquid. Non omnia scilicet, sed quaedam notantur. Auspiciam est obseruatis. Ad eum itaque pertinet, qui induxerit animu. Caterum & illa quae pereunt. Quing stellarum potestates Caldeorum obseruatio excepit. Quid tu tot milia syderum iudicas sine causa lucere? Quid est porro aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, quam quod paucis nos syderibus assignat, cum oia quae supra nos sunt, partem sibi nostri uindiciunt. Submissiora in nos propius uim suam dirigunt, & ea quae frequentius mota, aliter nos, aliter animalia prospiciunt. Ceterum & illa quae aut immota sunt, aut propter uelocitatem uniuerso mundo parat, immotis similia, non extra uis dominium nostrum sunt. Aliud aspice & distributis rem efficias tractas. Non magis autem facile est scire, quod possint, quam dubitari debet, an possint. Nunc ad fulmina reuertamur, quorum ars in uera diuiditur. Quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam spectat, Secunda ad diuinationem, Tertia ad precandos deos, quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare, ut promissa firmet, Praecari, ut remittat minas, Summa esse uim fulminum iudicant, quia quicquid alia portendunt, interuenus fulminis tollit. Quicquid ad hoc portendit, fixum est, nec alterius ostentat si gnificatione minuitur. Quicquid extra, quicquid aues minabuntur, secundo fulmine abolabitur. Quicquid fulmine denunciatum, nec extis, nec aue contraria refellitur. In quo mihi falli uidentur. Quare? Quia ueris uerius nihil est. Si aues futura cecinerunt, non potest hoc auspiciam fulmine irritum fieri. Aut si potest, non futura cecinerunt. Non enim nunc

Naturae fulminis arcus de.

Ait exitum

Aues quae faciunt auspicia.

* Ars fulminum triformis diuiditur.

auem comparo & fulmē, sed duo veri signa, quae si unum significat, paria sunt. Itaq; quod fulminis interuētus submouet, extorum uel augurum iudicia, male inspecta, male obseruata, auguria sunt. Non enim refert utrius rei species maior uel potentior natura sit, sed utra res ueri autelit signum, quantum ad hoc par est. Si dicas flammam uim maiorem esse q̄ fumū, nō mentieris. Sed iudicandum, an in igne idem ualeat flamma, quod fumus. Itaq; hoc dicunt, quoties exta aliud significabūt, aliud fulmina, fulminū erit autoritas maior, fortasse cōsentiam, sed hoc dicunt. Quamuis altera signa uerū prādicere, fulminis ictus priora deleuit, & ad se hunc traxit, falsum est. Quare: quia nihil interest, q̄ multa auspicia sint, fatum unum est. Quod si bene, nec primū auspiciū intellectum est, secūdo non interit. Ita dico, non refert, an aliud sit per quod quarimus, quoniam de quo quarimus, id est fatum, fulmine mutari nō potest. Quid nī? Nam fulmen ipsum fati pars est. Quid ergo expiationes, procurationesq; quo pertinent, si mutabilia sunt fata? Permite mihi illā rigidam sectam tueri eorum, qui excipiūt ista, & nihil aliud esse existimant fata, q̄ egragendis solatia. Aliter ius suū peragūt, nec ulla cōmouentur prece, nō misericordia flecūtur, nō gratia. Seruant cursum irreuocabilem, ingesta & designata fluūt. Quemadmodū rapidorum aqua torretium in se non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem superueniens precipitat, sic ordinem fati aeterna series regit, cuius haec prima lex est, stare decreto. Quid enim intelligis fatum? existimo necessitatem rerum omnium actionūq; quā nulla uis rumpat, hanc sacrificijs, & capite niuea agna exorari iudicas: Diuina nō nosti. Sapientis quoq; uiri sententiam negatis posse mutari. Tanto magis dei, cum sapiēs eorum sit optimū in praesentia sciat, illius diuinitati omne praesens sit: Agere tamē nūc eorum uolo causam, qui procuranda existimant fulmina, & expiationes nō dubitant prodesse, aliquid quando ad submouenda pericula, aliquando ad lenienda, aliquando ad differēda. Quid sit quod sequatur, paulo post prosequar. Interim hoc habent cōmune nobiscū, quod nos quoq; existimamus uota proficere, salua ui ac potestate fatorum, quaedā enim a dijs immortalibus, ita suspēsa, relicta sunt, ut in bonū uertāt, si admota Dijs preces fuerint, si uota suscepta, ita nō est hoc cōtra fatum, sed ipsum quoq; in fato est. Aut futurū, inquit, est, aut nō. Si futurū est, etiam si nō susceperis uota, fiet. Si nō est futurum, etiam si susceperis uota, nō fiet. Falsa est ista illatio, quia illā mediā inter ista exceptionē prateris. Futurū, inquit, hoc est, sed si uota suscepta fuerint, hoc quoq; necesse, inquit, est, fateri comprehendit, ut aut suscipias uota, aut nō. Puta me tibi manus dare, & fateri hoc quoq; fato esse comprehensum, ut utiq; fiant uota. Ideo fient. Fatum est, ut hic disertus sit, sed si litteras didicit, ab eodem fato cōrinetur, ut litteras discat, ideo discet. Hic diues erit, sed si nauigauerit. At in illo fati ordine, quo patrimoniu illi grande promittit, hoc quoq; protin⁹ ad fatum est, ut nauiget, ideo nauigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, si expiauerit praedictas diutius minas. At hoc quoq; in fato est, ut expiet. Ideo expiabit. Ista nobis opponi solent, ut probetur nihil uolūtatī nostrae relictum, & omne ius fati traditū. Cū de ista re agetur, dicam, quemadmodū manētē fato aliquid sit in hominis arbitrio. Nunc uero id de quo agitur, explicauī, quomodo si fati certus est ordo, expiati ones propiciationesq; prodigiorum pericula auertant, quia cum fato non pugnant, sed ipsa in lege data sunt. Quid ergo, inquis, aursupex mihi prodest? Vtq; expiare etiam nō suadente illo mihi necesse est, hoc prodest, quod fati minister est. Sic cum sanitas uideatur esse fato, debetur & medico, quia ad nos beneficium fati per huiusmodi manus uenit. Genera fulminū tria esse ait Cecinna. Cōsiliarium, Autoritatis, & quod status dicit. Cōsiliarium ante rem sit, sed post cogitationem, cum aliquid in animo cogitātib; aut suadet fulminis ictus, aut dissuadet. Autoritatis est, ubi post rem factam uenit, quum bonam fortunam malamue significat. Status est, ubi quietus nec agētib; quicq; nec cogitantibus quidem fulmen interuenit. Hoc aut minatur, aut pmittit, aut mouet. Hoc monitorium uocat, sed nescio quare, non idem sit, quod consiliarium. Nam & qui monet cōsiliū dat, sed habet aliquam distinctionem. Ideoq; separatur a cōsiliario, quia illud suadet, dissuadet, hoc solum impendentis periculi euitationem continet. Vt cū timemus ignem aut fraudem a proximis, aut insidias a seruis. Etiam nunc tamen aliam distinctionem utriusq; uideo. Cōsiliarium est, quod cogitanti factum est. Monitorium, quod nihil cogitanti

An fata q̄
piam casū
mutentur

hil cogitanti. Habet autē utraq; res suā proprietatem. Suadet deliberantibus, & ultro mouetur. Primo omnium non sunt fulminum genera, sed significatio. Nam fulminū genera sunt illa, quod terebrat, quod discutit, quod urit. Quod terebrat, subtile est & flā meum, cui per angustissimum fuga est, ob synceram & puram flammā tenuitatē, quod dissipat, conglobatum est, & habet commixtam uim spiritus coacti & procellosi. Itaq; illud fulmen per id foramē, quod ingressum est, redit & euadit. Huius late sparsa uis, rū pit icta, nō perforat. Tertium illud genus, quod urit, multum terreni habet, & igneum magis est q̄ flammeum. Itaq; relinquit magnas ignium notas, quae percussis inhareant. Nullum quidem sine igni fulmen uenit. Sed hoc proprie igneum dicimus, quod mani festa ardoris signa imprimat. Quod aut urit, aut fulcat. Trib⁹ modis urit. Vrit, fulcat, aut afflat, & leui iniuria laedit, aut cōburit, aut accendit. Omnia ista urunt, sed genere & modo differunt. Quodcūq; combustum est, utiq; & ustum est. At non omne quod ustū, utiq; & combustum est. Item quod accensum est. Potest enim illud ipso transitu ignis ussile. Quis nescit uti quid, nec ardere? Nihil autem potest ardere, quod nō uratur. V nū hoc adiciam. Potest aliquid esse combustum, quod non sit accensum. Potest accensum esse, nec combustum. Nunc ad id transio genus fulminis, quo icta fuscatur. Hoc autem decolorat. Vtq; distinctionem suam reddam. Decoloratur id, cuius color utriatur, nō mutatur. Colorat id, cuius alia sit q̄ fuit facies, tanq; cerulea, uel nigra, uel pallida. Haec adhuc Aetruensis philosophis cōmunia sunt. In illo dissentiant, quod fulmina dicūt a Iouio Iouis mittitur. Secundam mitere quidem Iupiter, sed ex consilij sententia. Duodecim enim deos aduocat. Hoc fulmen boni aliquid aliquando facit, sed tunc quoq; non aliter q̄ ut noceat, quae prodest quidem, sed non impune. Tertiam manubias idem Iupiter mittit, sed adhibitis in consilium, quos Dijs superiores & inuolutos uocant. Quae uastat & includit, & inique mutat statum priuatum & publicum, quem inuenit. Ignis enim nihil esse, quod sic patitur. In his primam speciem si intueri uelis, errat antiquitas. Quid enim tam imperitum est, q̄ credere fulmina e nubibus Iouem mittere, columnas, arbores, statuas suas non nūq; petere, ut impunitis sacrilegijs, pcutis ouibus, incensis aris, pecudes innoxias feriat, & ad suum concilium a Ioue deos, quasi in ipso parū consilij sit, ad uocari, illa laeta & placata esse fulmina, quae solus excutiat, pniciosa, quibus mittēdis maior numinū turba interfuit. Si quæris a me, quid sentiam, non existimo tam habetes masculae, ut crederent Iouem, aut non aequae uoluntatis, aut certe minus paratum esse. Vtrum enim tunc cum emisit ignes, quibus innoxia capita percuteret, scelerata transfret, aut noluit iustius mittere, aut non successit? Quid ergo secuti sunt, cum hoc dicerent? Ad coercedos animos imperitorum sapientissimi uiri, indicauerunt inuētabilem metum, ut supra nos aliquid timeremus. Vtile erat in tanta audacia scelerum esse, aduersum quod ne mo sibi satis potens uideretur. Ad conterendos itaq; eos, quibus innocētia nisi metu non placet, postere super caput iudicem, & quidem armatum. Quare id solum fulmē quod Iupiter mittit, placabile est: Perniciosum id, quod alijs quoq; Dijs autoribus missit: Quia Iouem, id est regem, prodesse etiam solum oportet, nocere nō, nisi cū pluribus uisum est, discant hi quicq; magnā potentia inter homines adepti sunt, sine cōsilio nec fulmē quidē mitti. Aduocet, cōsiderent, multorum sentētijs nocitura tēperet, & hoc sibi pponat, ubi aliqd pcuti debet, ne Ioui quidē suū satis esse cōsiliū. In hoc quoq; tam imperiti nō fuere, ut Iouē existimaret tela mutare, poetica ista licentia decet. Est aliud leuius fulmē, cui dextra cyclopi⁹ Saeuitiae flāmaq; minus, min⁹ addidit ita: Tela uocat uis perit. Illos uero altissimos uires error iste nō tenuit, ut existimaret Iouē modo leuioribus fulminibus & Iusorij telis uti. Sed uoluerūt admonere eos, quibus aduersus peccata hominū fulminandū est, nō eodē modo oia esse pcutienda, quaedā frangi debere, quaedam eligi & distinguui, quaedā admoneri. Ne hoc qdē crediderūt, Iouē esse qualē in capitolio & in ceteris aedibus uideamus, mittere manu fulmina, sed eundē quē nos Iouē intelligūt, custodē rectorēq; uniuersi, animū ac spm̄ mūdi huius opis dīm & artificē, cui nomen oē cōuenit. Vis illū fatum uocare: Non errabis. Hic est, ex quo suspēsa sunt omnia, ex quo

Aetrucoq;
stulta opinio.

Resellit ea
opinio

Ast uind/
cem

Ast placita

Fulmina p
petua & p
rogatiua.Varia diuisi
o fulminū

aliī tollunt

Aliī Attal^o

sunt omnes causae causarum. Vis illum prouidentia dicere recte dicitur. Est enim, cuius coram filio huic mundo prouidetur, ut incensus exeat, & actus suos explicet. Vis illum naturam uocare: Non peccabis. Est enim, ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu uiuimus. Vis illum uocare mundum: non falleris. Ipse enim est, totum quod uides, totus uis partibus inditus, & se sustinens & sua. Idem & Aetruis uisum est, & ideo fulmina a loue mitti dixerunt, quia sine illo nihil geritur. At quare Iupiter ferienda transit, aut innoxia ferit: In maiorem me quaestione uocas, cui suus locus, suus dies dandus est. Interim hoc dico, fulmina non mitti a loue, sed sic omnia disposita, ut ea etiam quae ab illo non fiunt, tamen sine ratione non fiant. Vis eorum, illius permisso est. Nam & si Iupiter illa nunc non facit, Iupiter non fecit, ut non fierent. Singulis non adest, sed signum & uim & curam dedit omnibus. Huic illorum diuisioni non accedo. Aiunt autem perpetua & finita esse fulmina; aut prorogatiua. Perpetua sunt, quorum significatio in totam uitam pertinet, non unam rem id enunciat, sed contextum rerum per omnem deinceps aetate futuram complectitur. Haec sunt fulmina, quae proprio accepto patrimonio, & in nouo hominis aut orbis statu fiant. Finita ad diem utique respondent. Prorogatiua sunt, quorum minima differri possunt, aucti tollique non possunt. Dicam quid sit, quare huic diuisioni non consentiam. Nam & quod perpetuum uocant fulmen, finitum est. Aequae enim talia ad diem respondent. Nec ideo finita non sunt, quia multum tempus significant. Et quod prorogatiuum uidetur, finitum est. Nam illorum quoque concessione certum est, quousque impetretur dilatio. Priuata enim fulgura negant ultra decimum annum, publica ultra tricesimum posse differri. Hoc modo & ista finita sunt, quia ultra quod non prorogarentur inclusum est. Omnium ergo fulminum & omnis euentus dies statuta est. Non potest enim ultra incerti esse comprehensio. Quae inspicienda sunt in fulmine, passim & uage dicunt, & sic passionem eorum debere diuidi, quemadmodum ab Attalo philosopho, qui se huic disciplinae dederat, diuisa sunt, ut inspiciant ubi factum sit, quado, cui, in qua re, quale, quantum. Haec si digerere in partes suas uoluero, quid postea faciam: in immentum procedam. Nunc nomina fulgurum, quae a Cecinna ponuntur, aperte stringam, & quid de his sentiam, exponam. Ait enim postulatoria, quibus sacrificia intermissa, aut non rite facta repetunt. Monitoria, quibus docetur, quid cauendum sit. Pestifera, quae mortem exiliumque praetendunt. Fallacia, quae per speciem alicuius boni nocent. Dant consulationum malo futurum gerentibus, & hereditate, cuius compendium magno sit luendum incommodo. Dentanea, quae species periculi sine periculo afferunt. Parentalia, quibus tolluntur priorum fulminum minima. Attestata, quae prioribus consentiunt. Artencata, quae inclusio fiunt. Obruta, quibus iam prius percussa nec procurata feruntur. Regalia, quorum uirtutem tangitur, uel comitium, uel principalia urbis. Libere loquar, quorum significatio regnum ciuitati minatur. Inferna, cum e terra exiliunt ignes. Hospitalia, quae sacrificijs ad nos loue arcescunt, & (ut uerbo eorum meliori utar) inuitant. Huc uenire cum magno inuitantium periculo affirmat. Auxiliaria, quae aduocata dicuntur, sed aduocatum bono ueniunt. Quae simplicior diuisio est, qua utebatur Attalus noster egregius uir, qui Aetruorum disciplinam graecae subtilitate miscuerat. Ex fulminibus quaedam sunt, quae significant id, quod ad nos pertinet. Quaedam autem nihil significant, ut id, cuius intellectus ad nos non peruenit. Ex his quae significant, quaedam sunt lata, quaedam sunt aduersa, quaedam nec aduersa nec lata. Aduersariorum haec spes sunt. Aut inuitabilia mala portendunt, aut euitabilia, aut habent partem boni, aut mali, aut mala in bonum, aut bona in malum uertunt. Nec aduersa neclata sunt, quae aliquam nobis actionem significant, qua terri ne clata debemus, aut peregrinationem in qua nec metus, nec spei quicquam sit. Reuertar ad ea fulmina, quae significant quidem, sed quod ad nos non pertinet. Tanquam utrum eodem anno idem futurum sit fulmen, quod factum est. Nihil significat fulmina, ut id cuius noticia nos effugit, ut illa quae in uastum mare sparguntur, aut in desertas solitudines, quorum significatio uel nulla est, uel perit. Pauca adhuc adiciam ad enarranda uim fulminis, quae non eodem modo omnem materiam uexat. Valentiora quae resistunt, uehementius dissipat, cedentia nonnunquam sine iniuria transit. Cum lapide ferreoque durissimis quibusque confligit, quia

uiam ne

uiam necesse est per illa impetu quaerit. Itaque facit uiam qua effugiat, ac teneris & rarioribus parit, quamquam & flammis oportuna uideantur, quia transitu patente minus laeuit. Loculis itaque (ut dixi) integris pecunia quae in his fuerat, conflata reperitur, quia ignis tenuissimus per occulta foramina transcurrit. Quicquid autem in tigno solidum inuenit, ut contumax uincit. Non uno autem (ut dixi) modo laeuit, sed quid quaque uis fecerit, ex ipso genere iniuria intelligit, & fulmine opere cognoscit. Interdum in eadem materia, multa diuersa, eiusdem uis fulminis facit, sicut in arbore, quod aridissimum est, urit, quod solidissimum & durissimum est, terebrat & frangit, summos cortices dissipat. Interiores libros in parte interioris arboris rumpit ac scindit, folia pertundit ac stringit, uinum gelat, ferrum & aes fundit. Illud est mirum, quod uinum fulmine gelatum, cum ad priorem habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare illud accidit quaerenti mihi, illud occurrit, inesse fulmini uis pestifera. Ex hoc aliquem remanere, spiritum in eo humore quem coegit gelauitque, uerisimile est. Nec enim alligari potuisset, nisi aliquod illi esset additum uinculum. Praeterea olei quoque & omnis unguenti teter post fulmine odor est. Ex quo apparet inesse quandam subtilissimo igni, & contra naturam actio, pestilentem potentiam, quae non tantum ista cadunt, sed etiam abflata. Praeterea quocumque decidit fulmen, ibi odorem sulphuris certum esse, qui quia natura grauis est, sapienter actus uel haustus alienat. Sed ad hoc uacui reuertemur. Fortasse enim libebit ostendere, quantum omnia ista, a philosophia artium parate, fluxere. Illa primum & qualis uis causae rerum, & obseruauit effectus, & quod in fulminis inspectione loque melius est, in istis rerum exitus contulit. Nunc ad opinionem Possidonij reuertar. E terra terrenisq; omnibus pars humida efflatur, pars sicca & fumida remanet. Haec fulminibus alimantum est, alia imbribus. Quicquid in aera sicci fumosque peruenit, id includi se nubibus non fert, sed rumpit claudencia. Inde est sonus, quem nos tonitruum uocamus. In ipso quoque aere quicquid extenuatur, simul siccatur & calet. Hoc quoque si inclusum est, aequae fugam quaerit, & cum sono euadit. Ac modo uniuersam eruptionem facit, ea quae uehementissimum tonat, modo per partes & minutatim. Ergo non tonitruum haec spiritus exprimit, dum aut rumpit nubes, aut peruolat. Volatio autem spiritus, in nube conclusa, uehementissimum est at teredi genus. Tonitrua nihil aliud sunt, quam citi aeris sonitus, qui fieri, nisi dum aut terit, aut rumpitur, non potest. Et si colliduntur, inquit, nubes inter se, fit is quem desyderat ictus, sed non uniuersus. Non enim tota totis concurrunt, sed partibus partes. Non sonant mollia, nisi illa duris sint. Itaque non audis fluctus, nisi impactus. Ignis, inquit, dimissus in aquam, sonat, dum extinguitur. Puta ita esse, pro me est. Non ignis tunc sonum efficit, sed spiritus per extinguentia effugiens. Idem tibi & fieri ignem in nube, & extingui. E spiritu nascitur & attritu. Quid ergo inquit, Non potest aliqua ex his transcurrentibus stellis incidere in nubem & extingui? Existimemus posse aliquando & id fieri. Nunc naturalis causam quaerimus & assiduam, & non raram & fortuitam. Puta me confiteri uerum esse, quod dicis. Aliquando post tonitrua emicare ignes, stellis transfuersis & cadentibus similes, non ob hoc tonitrua sunt, sed est hoc tonitruum. Clydemos ait, fulgurationis specie inanem esse, non ignem. Sic enim per noctem splendore motu remotum uideri. Dissimile est exemplum: Illic enim splendor inter ipsam aquam apparet. Hic quid sit in aere erumpit & exilit. Haeracitiam existimat fulgurationem esse uelut apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modo intereuntem, modo insurgentem. Hoc antiqui fulgetra dicebant, tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui autem tonitruum dixerunt, aut tonum. Hoc apud Cecinam inuenio facundum uirum, si habuisset in eloquentia nomine. Et nisi illi Ciceronis umbra pressisset, etiamnum illo uerbo utebantur antiqui correpto, quo nos per uocata una syllaba utimur. Dicimus enim ut splendere, sic fulgere. Atqui illis ad significandam tantum subita & nubibus eruptione lucis, mos erat uti media syllaba correpta, ut dicerent fulgere. Quid ipse existimem, quaeris? Adhuc enim alienis opinionibus accommodaui maximum, dicam fulgerat, cum reperitum late lumem emicuit. Id euenit, ubi in igne extenuatis nubibus uertitur, nec uates, quibus longius profiliat, inuenit. Non miraris puto, si aera aut motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liquefit excussa glans funda, & attritu aeris uelut igne distillat. Ideo aestate plura sunt fulmina, quia plurimum calida est. Facilius attritu calidior ignis existit. Eodem modo fit fulgor, qui tantum fulget, & fulmen

quod mit

Vinū gela-
tū fulmine,
& deinde
potum de-
mentes facit

quod mittitur. Sed illi leuior uis, alimentiq; est minus. Et ut breuiter dicam quod sentio, Fulmen est fulgur intentum. Ergo ubi calidi fumidq; natura, emissa terris, in nubes incidit, & diu in illarum sinu uolutata est, nouissime erumpit. Et quia uires non habet, splendor est. At ubi fulgura illa plus habuerit materia, & maiore impetu arserunt, non apparent tantum, sed decidunt. Quidam utiq; existimant fulmen reuerti, quidam subsidere, ubi alimeta praeuauerunt, & fulmen ictu languidore delatū est. At quare fulmen subito apparet, nec continuat assiduus ignis? Quia celerū est miriq; motus, simul & nubes rumpit, & aera incendit. Deinde desinit flamma quiescente motu. Non enim est assiduus spiritus curfus, ubi ignis possit extendi, sed quoties fortius ipsa iactatione le accendit, fugiendi impetū capit. Deinde cū euasit, & pugna desijt ex eade causa, modo uisq; ad terram profertur, modo dissoluitur, si minore uis pressus est. Quare oblique fert? Quia spiritu constat. Spiritus aut obliquus est, flexuosusq;. Et qui natura igne sursum uocat, in iuria deorsum perit. Incipit aut obliquū esse. Interdū autem neutraq; uis alteri cedit, & ignis in superiora nititur, & in inferiora deprimi. Quare frequenter cacumina montium ferunt? Quia opposita sunt nubibus e caelo cadentibus, per hoc transeundū est. Intelligo quid iam dudū desyderes, quid efflagites, quid efflagis, quid efflagis, quid efflagis, quid efflagis. Ita q; alios doce quemadmodū fiant. Ego mihi metū illoꝝ excuti uolo, q; natura indicari. Sequar quo uocas, omnibus enim rebus oibulq; sermonibus aliquid salutare miscendum est. Cum imus p occulta natura, cum diuina tractamus, uendicandus est a malis suis animus, ac subinde firmandus, q; etiam eruditus, & hoc unū agentibus, necessarium est. Non ut effugiamus ictus rerū, (Vndiq; enim tela in nos iaciuntur) sed ut fortiter cōstiterē, patiamur. Inuicti esse possumus, incōcussi nō possumus, quanq; interim spes subit, incōcusos quoq; esse nos posse. Quomodo inquis? Cōtemne mortē, & oia quae ad mortem ducunt cōtempta sint, licet illa bella sint, siue naufragia, seu morsus ferarū, siue ruinarū subitio lapsu proidentū pondera. Nunquid aliud facere possunt, q; ut corpus ab anima resoluatur? Hac nulla diligentia euitat, nulla felicitas domat, nulla potentia euincit, talia uera fortitudine disponunt. Mors omnes aequē uocat. Iratis Dījs ppicijsq;, moriendū est.

* Animus ex ipsa desperatione sumatur. Ignauissima animalia, quae natura ad fugā genuit, ubi exitus non patet, tentat fugam corpore imbecillū. Nullus pncipioꝝ hostis est, q; quae audacē angustiae faciūt, longeq; uolētius semp ex necessitate q; ex uirtute corrigimur. Maiora aut certe paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus nos quantū ad mortē, perditos esse, & sumus. Ita est Lucili, Omnes reseruamur ad mortē. Totum hūc quē uidemus populū, quousq; cogitas esse? cito natura reuocabit & condet. Nec de re, sed de die querit. Eodem citiusue tardiusue ueniendū est. Quid ergo? Non tibi timidissimus omnium uidet & insipientissimus, qui magno ambitu rogat morā mortis? Nōne cōtemneres eum, qui inter perituros constitutus, beneficij loco peteret, ut ultimus ceruicē praberet? Id facimus. Magno aestimamus mori tardius. In omnes constitutus est capitale supplicium. Et quidē cōstitutione dignissima. Nam quod maximū solet esse solatiū extreme passuris: quorū causa eade fors est, sequeremur traditi a iudice aut magistratu, & caenifici nostro praestarem obsequiū. Quid interest, ad mortem iussi eam an ultronei. O te dementē & oblitū fragilitatis tuae, si tunc mortē times, cum tonat. Ita ne salus tua in hoc uertitur: Vires si fulmen effugis? Petet te gladius, petet te lapis, petet te febris. Nō maximū ex periculis tuis, sed speciosissimū fulmen est. Male scilicet erit actum tecum, si sensum mortis tuae celeritas infinita praenerit, si mors tua praedice, si tu tunc quidē q spiras nō supuacua, sed alicuius magnae rei signū es. Male scilicet tecū agit, si cū fulmine cecideris. Si pauescis ad coeli fragore, nubium trepidas. Quoties aliquid effulsit, expiras. Quid ergo? Inuestitus iudicis defectione animi perire q; fulmine? Eo itaq; fortius aduersus coeli minas surge. Et cū mundus undiq; exarserit, cogita te nihil habere de tanta morte pcedū. Quod si tibi parari credis illā coeli cōfusione, illā tēpestatū discordiā, si ppter te ingesta illifacq; nubes strepunt, si in tuū exitū tanta uis igniū excutit. At tu solatij loco numerā tāti esse mortē tuā. Sed nō erit huic cogitationi locus. Casus iste demat metū. Et inter cetera quoq; hoc cōmodū eius, q; expectationē tuā antecedit. Nemo un q; fulmē timuit, nisi q; effugit.

Libri secundi naturalium quaestionum finis.

NON praterit me Lucili uirorum optime, q; magna rerum fundameta ponam senex, qui mundum circuire constitui, & causas secretaq; eius eruere, atq; alijs nosceda producere. Quando tam multa cosequar: tā sparsa colligam: tam occulta perspicia: Pratermittat ergo senectus, & obijciat annos inter uana studia consumptos, tanto magis urgeamus, & damna aetatis male exemptae labor sarciat. Nox ad diem accedat. Occupationes patrimonij recidant, longe a dominio iacentis causa soluat, sibi totus animus uacet. Et ad cōtemplationem sui saltem ipso impetu respiciat. Faciet ac sibi instabit, & quotidie breuitatem temporis metietur. Quicquid amissum est, id diligētī usū praesentis uitae recolliget, fidelissimus est ad honesta ex poenitentia transitus, libet mihi exclamare illius poetae indyti uersum, Tollimus ingentes animos & maxima facta. Paruo tempore molimur, hoc dicerē, si puer iuuenisq; molire. Nullum non tam magnis rebus tempus angustum est. Nunc uero ad rē feriam, grauem, immensam, postmeridianis horis accessimus, faciamus quod in itinere fieri solet. Qui tardius exierunt, uelocitate pefant moram. Festinemus & opus, nescio an superabile, magnum certe, sine aetatis exultatione tractemus. Crescit animus quoties cōpti magnitudinem ostendit, & cogitat quantum proposito, non quantū sibi superfit. Cōsumpere se quidam, dum acta regum externorum cōponūt, quaq; passi inuicem aufiq; sunt populi. Quanto satius est sua mala extinguere, q; aliena posteris tradere: Quanto potius deorum opera celebrare, q; Philippi aut Alexandri latrocinia: Qui exitio gentium clari, nō minores fuere pestes mortalium, q; inundatio, qua planum omne perisum est, q; conflagratio, qua magna pars animantium exaruit. Quemadmodū Hannibal superauerit alpes scribitur, quemadmodum confirmatū Hispaniae claudibus bellum Italiae inopinatus intulerit. Infractis rebus etiam post Cartaginem, pertinax reges pererrauerit. Contra Romanos ducem se promittens, etiam sine exercitu. Quemadmodum ante deserit senex omnibus angulis bellum quarere, adeo sine patria esse pati poterat, sine hoste non poterat. Quanto satius, quid faciendum sit q; factum sit quarere, ac docere eos, qui sua permiserunt fortunae, nihil stabile ab illa datum esse, eius omnia fluere uera mobilitate. Nescit enim quiescere, gaudet latis, tristitia sustinere, & utraq; miscere. Itaq; in secundis nemo confidat, in aduersis nemo deficiat, alterna sunt uices rerū. Quid exultas? Ista quibus ueheris in summū, nescis ubi te relicta sint, habebunt suum, non tuum, finem. Quid iaces? ad imum delatus es, nunc est resurgendi locus. In melius aduersa, in deterius optata fleuntur. Ita accipienda est animo uarietas, non priuatarum tantū domuum quas leuis casus impellit, sed etiam reipublicae. Regna ex infimo coartata supra imperantes consistere. Vetera imperia in ipso flore cecidere. Inueniri nō potest numerus, q; multa ab alijs fracta sint. Nunc cum maxime deus alia exaltat, alia submittit, nec molliter ponit, sed ex fastidio suo nullas habitura reliquias iactat. Magna ista (quia parui sumus) credimus. Multis rebus nō ex natura sua, sed ex hūilitate nostra magnitudo est. Quid praecipuum rebus humanis est? Nō claudibus maria complese, nec in rubri maris littore signa posuisse. Nec deficiente terra ad iniurias aliorum errasse, in oceano ignota quarentē, sed animo omne uidisse, & qua nulla est maior uictoria, uitia domuisse. Innumerabiles sunt, qui urbes, qui populos habuere in potestate, paucissimi qui se. Quid est praecipuum? Erigere animū supra minas & promissa fortuna. Nihil dignum putare, quod speres. Quid enim dignum quod concupiscas: quia a diuinorum cōtemplatione, quoties ad humana recideris, aliter caligabis, q; quorum oculi in densam umbram ex claro sole recedat. Quid est praecipuum? posse lato animo aduersa tolerare, quicquid acciderit sic ferre, quasi tibi uoueris accidere. Deuisses enim uelle, si scisses omnia ex decreto dei fieri. Fere, queri, ingemere, deliscere est. Quid est praecipuum? Animus contra calamitates fortis & contumax, luxuriae non aduersus tantū, sed & infestus, nec auidus periculi, nec fugax, prosperitatem nō expectans, sed aduersus utraq; intrepidus & confisus. Nec illius tumultu, nec huius fulgore percussus. Quid est praecipuum? nō admittere in animo maiora cōsilia

Philippus & Alexander pestes mortalium

Sepso uincere praeterea uictoria

Quid praecipuum in hunc

la consilia, putas ad cœlum manius tollere, nullum petere bonum, quod ut ad te transeat, aliquis possit dare, aliquis amittere, optare, quod sine aduersario optatur, bonâ metem. Cœtera magno aestimata mortalibus, etiam si quis domû casus attulerit, sic inuerti, quasi exitura, quæ uenerunt. Quid est præcipuum? Altos supra fortunam spiritus hominis at tollere. Meminisse, ut siue felix eris, scias hoc nō futurum diu, siue infelix, scias hoc te nō esse, nisi cum putes. Quid est præcipuum? In primis labris animâ habere. Hæc res efficit nō euenire quærenti, ut sit liber, sed euenire naturæ. Liber autem est, qui seruitutem effugit suam. Hæc est assidua seruitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter pre-mens, sine interuallo, sine cōmeatu. Sibi seruire, grauissima seruitus est, quam discutere facile est, si desieris multa te poscere, si desieris tibi ferre mercedem, si ante oculos & naturam tuam posueris, & atatem, ac tibi ipse dixeris, quid insanio? quid anhelos? quid sudos? quid terram uerso? quid forum uiso? Nec multo opus est, nec diu. Ad hoc proderit nobis inspicere rerum naturam, primo discedimus a sordidâ, deinde animû ipsum, quo magno sumus opus, seducemus a corpore. Deinde in oculis exercitata subtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem est apertius his salutaribus, quæ cōtra nequitiam nostram furoremque discuntur, quæ damnamus, nec ponimus. Quæramus ergo de aquis, & inuestigemus, quæ ratione fiant. Siue (ut ait Ouidius) Fons æst illius ntidis argenteus undis. Siue (ut ait Vergilius) Vnde per ora nouem uasto cum murmure montis. In maij re præruptum & pelago premit arua tonanti. Siue, ut apud Terentium iunior charissimè me inuenio, Elisius ficulis de fontibus exilit amnis. Quomodo ideo aquas administrat, quomodo tot flumina ingentia per diem & noctem decurrant, quare alia Hybernâ ags intumescant, alia in defectum cæterorum omnium crescant. Nilum interim seponamus a turba, propriæ naturæ & singularis, illi diem suum dabimus, nunc uulgares aquas profer-quemur, tam frigidâs quæ calentes. In quibus calentibus quæredum erit, utrum calidâ nã seantur, an fiant. De cæteris quoque differemus, quas insignes, aut sapor, aut aliqua reddit utilitas. Quædam enim oculos, quædam neruos iuuant, quædam inueterata & desperata a medicis uitia percurant. Quædam medentur ulceribus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis ac uiscerum querelas leuant. Quædam supprimunt sanguinem, tam uarijs singulis usus, quæ gratus est. Aut stant omnes aquæ, aut flunt, aut colliguntur, aut uarias habent uenas. Alia sunt dulces, alia uariâ, asperâ quidem interueniunt, saltaq; amaraq;. Medicatas, ex quibus sulphuratas dicimus, ferratas, aluminosas, indicat inde sapor. Habent præterea multa discrimina. Primû tactus, frigidâ calidâque sunt. Deinde ponderis, leues & graues sunt. Deinde coloris, puræ sunt & turbidæ, ceruleæ, lucidâ. Deinde salubres sunt & utiles, sunt mortifera, sunt quæ cogantur in lapidem. Quædam renues, quædam pingues, quædam alunt, quæ sine ulla bibentis ope transeunt, quædam haustæ fœcunditatem afferunt. Vt stet aqua aut fluat, loci positio efficit, in deuexo fluit, in plano continetur & stagnat, & aliquando in aduersum spiritu impellitur, tunc cogitur, tunc fluit. Colligitur ex imbribus, ex suo fonte natiua est. Nihil tamen prohibet eodem loco aquâ colligi & nasci, quod in Fucino uidemus; in quem mōtes circumuecti fluij deriuant. Sed & magnâ latentescq; in ipso unda sunt, itaq; etiâ cum Hybernâ defluxere torrentes, faciem quoque suam seruant. Primû ergo quæramus, quomodo ad continuâdos fluminum cursus terra sufficiat, unde tantum aquarum exeat? Miramur, quod accessiōem fluminam maria nō sentiant. Aequè mirandum est, quod detrimenta exeuntium terra nō sentiant. Quid est, quod illam sic impleuit, ut præbere tantum ex recondito possit, ac subinde sic suppleat? Quamcumque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorû ac fontium. Quidam iudicant terram quicquid aquarum emisserit, cursus accipere, ob hoc maria non crescere, quia quod influxit non in suum uertunt, sed protinus reddunt. Ocullo enim itinere subit terras, & palam uenit, secretoque reuertitur, colaturque transitu mare, quod per multiplices anfractus terrarum uerberatum, amaritudinem ponit, & præuitem saporis in tanta soli uarietate exiit, & in synceram aquam transit. Quidam existimant, quicquid ex imbribus terra concipit, in flumina rursus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod paucissima flumina sunt in his locis, in quibus rarus est imber. Ideo siccas esse aiunt Aethiopiâ solitudines, paucosque inueniri in interiore Africa fontes, quia feruida cœli

feruida cœli natura sit, & pene semper aestiua. Squalidâ itaq; sine arbore, sine cultu arenae iacent, raris imbribus sparâ, quos statim cōbibunt. At contra constat Germaniâ Galiamque, & proxime ab his Italiâ, abundare riuis & fluminibus, quia cœlo humido, utitur, & ne aëtas quidē imbribus caret. Aduersus hæc multa dici posse uides. Primû ego tibi, uinearû diligens fossor, affirmo, nullam pluuiam esse tam magnam, quæ terrâ ultra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor inter primam crustam cōsumit, nec in inferiora descendit. Quomodo ergo potest imber suggerere amnibus uires, qui summam humum tangunt? Pars maior est quæ per fluminum alueos in mare effertur. Exiguum est quod sorbet terra, nec id seruat. Aut enim arida est, & absument quicquid in se infusum est, aut fatiata, si quid supra desiderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes, quia totos in se sitiens terra trahit. Quid quod quædam flumina erumpunt faxis & montibus. His quid cōferent pluuiâ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui infideant? Adijce, quod in siccissimis locis, putei in altum acti, per ducentû, aut tracentû pedum spatia, inueniunt aquarum uberes uenas, in ea altitudine, in qua aqua non penetrat, ut scias illic non cœlestem esse, nec collecticium humorem, sed quod dici solet uiuam aquam. Illo quoque argumento hæc opinio refellit, quod quidam fontes in summo montis cacumine redundât. Apparet ergo illos sursum agi, aut ibi concipi, cum omnis aqua pluuialis decurrat. Quidam existimât quemadmodum in exteriore parte terrarum uasta paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quæadmodum ingenti spatio terræ maria porrecta sunt, infusa uallibus, sic interiora terrarû abundare aquis dulcibus. Nec minus illas stagnare, quæ apud nos oceanû, & sinus eius in immo latius, quia plus terra in altum patet, ergo ex illa profûda copia isti amnes egerûnt. Quos quid miraris si terra detractos non sentiat, cum adiectos maria non sentiant. Quibusdâ hæc placet causâ. Aiunt habere terram intra se cauos recessus, & multum spiritus, qui necesseario frigescit, umbra graui pressus. Deinde piger & immotus. In aquâ cum desijt conuertitur, quemadmodum supra nos mutatio aeris imbrem facit, ita infra terras riuû agit. Supra nos stare non potest segnis diu & grauis. Aliquando em sole tenuatur. Aliquando uentis expanditur, itaq; interualla magna imbribus sunt. Sed terra uero quicquid est, quod illum in aquam conuertat, id semper est, umbra perpetua, frigus æternum, inexcitata densitas, semper ergo præbebit fonti aut flumini causas. Placet nobis terrâ esse mutabilem. Huc quoque quicquid effluit, quia non aere libero concipitur, crassescit, & protinus in humorem conuertitur. Habes primas aquarum sub terra nascentium causas. Adijcias etiam licet, quod fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aer. Ex aere aqua. Ignis ex aere. Ex igne aer. Quare ergo ne terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ si in alia mutabilis est, & in aquam, immo maxime in hanc. Vtraque cognata res est, utraq; grauis, utraq; densa, utraq; in extremum mundi compulsa. Ex aqua terra fit. Cur nō aqua fiat terra? At magna in terra sunt flumina. Cum uideris, quanta sunt, & rursus ex quâto prodeant aspice. Rursus quanta sunt miraris, cum labantur assidue. Quædam uero nō concitata rapiantur. Quod præsto sit illis semp aqua noua. Quid si mireris, quod cum uenti totum aera impellant, nō deficiat spatio spiritus, sed per dies noctesque æqualiter fiat, nec ut flumina cer-to alueo fertur, sed per uastum cœli spatium lato impetu uadit, quod si ullam undam super esse mireris, quæ superueniat tot fluctibus fractis, nihil deficit, quia in se reddit. Omnium elementorum alterni recursus sunt. Quicquid alteri perit, in alterû transit. Et natura patet suas uelut in ponderibus constitutas examinat, ne portionum æquitate turbata mundus præponderet. Omnia in omnibus sunt. Non tantum aer in ignem transit, sed huius sine igne est. Detrahe illi calorem, rigescet, stabit, durabitur. Transit aer in humorem. Sed nihilominus non sine humore. Et aer & aqua facit terram, sed non magis unquam sine aqua est, quam sine aere. Et ideo facilius inuicem transitus est, quia illis in quæ transeunt dum est, iam mixta sunt. Habet ergo terra humorem, huc exprimit. Habet aer, huc umbra hiberni frigoris densat, ut faciat humorem. Ipsa quoque mutabilis est in humorem, natura sua utitur. Quid ergo, inquis, si perpetui sunt amnes, uel causæ quibus flumina oriuntur ac fontes, quare aliquando siccant, aliquando quibus non fuere locis exeunt? Sæpe motu terrarum itinera turbât, & ruina interscindit cursum aquis, quæ recetes & nouos

Ait collecti-
uumVnde flumi-
num in terra
nascentium
causæRerum uicis-
situto

M exitus

† Potte legē
dū, te in uio
rem carne.
Id quæ ppe
modū lice-
bat diuina
re ex notu
lis antiq; co-
dicis. Nam
de Lucilij
uerbis de
neca & ali-
bi fecit me-
tionem.

Variâ
aquarum
natura

Ait rursus

exitus quarunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terra aliunde alio transferunt. Apud nos euenire solet, ut amisso canali suo flumina primū refundant, deinde quia perdidērūt uiam, faciūt hoc, quod accidisse ait Theophrastus in Auctorico monte, in quo post terrarum tremorem noua uis fontium emerit. Sic & alios quoque casus in teruenire quiddam opinantur, qui aliter uocet aquas, aut in cursu suo deiciant, aut auertant. Fuit aliquando aquarū inops Erinus. Sed cum gallorum gens a Cassandro obfessa in illum se cōtulisset, & syluas scidisset, ingens aquarum copia apparuit, quas uidelicet in alimentum suum memora ducebant. Quibus excisis humor, qui desit in arbuscula infirmi, superflus est. Idem ait, circa Magnesium accidisse. Sed pace Theophrasti dixisse liceat. Non hoc est simile ueri, quia fere aquosissima sunt, quæcūque umbrosissima. Quod non eueniret, si aquas arbuscula sicarent, quibus alimentum ex proximo est. Flumini modo uis ex intimo manat, utraque excipitur quæ radicibus euagari licet. Deinde succis arbores plus humoris desyderant, non tantum id quo uiuant, sed & id quo crescant. Idem ait, circa Arcadiam, quæ urbs in Creta insula est, fontes & lacus subfuisse, quia desierit colli terra dirupta urbe. Postea uero quam cultores receperit, aquas quoque recepisse, Causam siccitatis hanc ponit, quod obdurauerit constricta tellus, nec poterit imbres inagratata transmittere. Quomodo ergo plurimos uidemus in locis desertissimis fontes? Plura denique inuenimus, quæ propter aquas coli ceperunt, quæ quæ aquas habere ceperunt quia colebantur. Non enim esse pluuialem hanc aquam, quæ uastissima flumina a fonte statim, magnis acta nauigijs desert. Ex hoc intelligas licet, quod per hyemem aestatemque, par est. A cacumine deiecta pluuiam potest facere torrentem, non potest autem æquali inter ripas suas tenore labentē. Aquæ non faciunt imbres, sed excitant. Paulo repetamus hoc altius si uiderit, & scies te non habere quod quæris, cum ad ueram omnium originem accesseris. Flumen nempe facit copia cuiuscūque aquæ perennis. Ergo quæris a me, quomodo aqua fiat. Interrogabo inuicem, quomodo aer fiat, aut terra. Sed si in natura rerū elementa sunt quatuor, non potest interrogari unde aqua sit, quarta enim pars est nature. Quid ergo miraris, si rerum nature portio tam magna, potest aquam ex se sempereffundere? Quomodo aer & ipsa quarta pars mundi uentos & auras mouet, sic aqua riuos & flumina. Si uentus est fluens aer, & flumen est fluens aqua, satis & multum illi uirtutum de di, cum dixi elementū est. Intelligis quod ab illo purificatur, non posse deficere. Aqua ait Thales ualentissimū elementum est, hoc fuisse primū pituit, ex hoc surrexisse omnia. Sed nos quoque aut in eadem sententia eius aut in ultima sumus. Dicimus enim ignem esse qui occupet mundum, & in se cuncta conuertat. Hunc eundem languere consydero, & nihil reliqui aliud in rerum natura, igne restincto, quæ humorem, in hoc futuri mundi speciem latere. Ita ignis exitus mundi est, humor primordiū. Miraris omnes ex hoc posse exire semper, & qui pro omnibus fuit, & ex quo sunt omnia? Hic humor rerū primordium sic positus est, ut fluminibus edendis sufficere, ut riuus & fontibus posset. Quæ sequitur Thaletis inepta sententia est. Ait enim terrarū orbem aqua sustineri, & uelimo re nauigijs, mobilitateque eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere. Non est ergo mirum, si abundat humor ad flumina fundenda, cum mundus in humore sit totus. Hanc ueterem & rudem sententiā explode. Nec est quod credas in hunc orbem aqua subire, & per rimas facere semitam. Aegyptij quatuor elementa fecere, deinde ex singulis bina mare & foeminā. Aerem mare iudicant, quæ uentus est. Foeminam, quæ nebulosus & iners. Aquam uirtilem uocant mare, muliebrem omnē aliam. Ignem uocant masculum, quæ ardet flamma, & foeminā quæ lucet innocuus tactu. Terram fortioiorem mare uocāt, laxa cautelsq; foeminā nomen assignant huic tractabili. Est mare unum est, ab initio scilicet ita constitutum, habet suas uenas, quibus impletur & estuat. Quomodo maris, sic & huius aquæ mitioris, uasta maris in occulto uia est, quæ nullus fluminis cursus exhauriet. Abditā est uirtus eius ratio. Tantū ex illa, quantū superfluū sit, emittitur. Quædam ex istis sunt quibus assentire possumus, sed hoc amplius censeo. Placet natura regi terram. Et quidem ad nostrorū corporum exemplar, in quibus & uenæ sunt & arteriæ. Ille sanguis, hæ spiritus receptacula. In terra quoque sunt alia itinera, per quæ aqua, & alia per quæ spiritus currit, adeoque ad similitudinem illam humanorum corporum natura formauit, ut maiores

ast. fluminū

Alt. aliquid

Thaletis opinio, qui de aqua omnia dixit esse progenerata.

Aegyptiorū opinio de elementis.

ut maiores quoque nostri aquarum appellauerint iter uenas. Sed quemadmodum in nobis, non tantum sanguis est, sed multa genera humoris, alia necessarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris, in capite cerebrum, in ossibus medulla, musculi, saliuæque & lachrymæ, & quiddam additū articulis, per quod citius flestantur ex lubrico. Sic in terra quoque sunt humoris genera complura. Quædam quæ mature durentur. Hinc est omnis metallorū humor. Ex quibus aurum argentumque petit auaricia, & quæ in lapidem ex liquore uertuntur. In quibusdam locis terra humorque liquefcit, sicut bitumen, & cætera huic similia. Hæc est causa aquarum, secundum legem nature uoluntatemque nascentium. Caterum ut in nostris corporibus, ita in illa sæpe humores uitia concipiunt, aut ictus aut quassatio aliqua, aut loci senium, aut frigus, aut æstus corrumpere naturam, & sulphuratio conuexit humore, qui modo diuturnus est, modo breuis. Ergo ut in corporibus nostris sanguis cum percussa uena est, tam diu manat, donec omnis effluxit, aut donec uena scissura subsedit, atque interclusit, uel aliqua alia causa retro dedit sanguinem, ita in terra solutis ac patefactis uenis, riuus aut flumen effunditur. Interest quantum aperta sit uena, quomodo consumpta aqua deficit, modo exsiccatur aliquo impedimento, modo coit ualde in cicatricem, premittitque quam fecerat uiam, modo illa uis terræ, quam esse mutabilem diuiximus, desinit posse alimenta in humorem conuertere, aliquando autem ante exhausta replentur, modo per se uiribus collectis, modo aliunde transfusis. Sæpe enim inania appositā plenam humorem in se attrahunt. Sæpe terra, si facilis est, in tabem ipsa resoluitur & humescit. Idem euenit sub terra, quod in nubibus ut spissetur, grauiorq; quæ ut manere in natura possit, gignat humore. Sæpe colligit roris modo, tenuis & dispersus liquor, quæ multis in unum locis confluit. Sudorem aquæ leges uocāt, quia gutta quædam uel pressura loci eliduntur, uel æstu euocantur. Hic tenuis unda uix fonti sufficit, & ex magnis caulis magnisq; conceptibus excidunt amnes, emissi non nunquam leuiter si aqua pondere suo se tantum detulit. Non nunquam uehementer & cum sono suo, si illam spiritus intermixtus eiecit. Sed quare quidam fontes senis horis pleni, senisq; sicci sunt? Suprauacuum est nominare singula flumina, quæ certis mensibus magna, certisq; angusta sunt, & occasionem singulis quærere, cum possim eandem causam singulis reddere. Quemadmodum quartana ad horam uenit, quemadmodum podagra ad tempus respondet, quemadmodum purgatio, si nihil obstitit, statum diem seruat, quemadmodum præsto est ad mensuram suam partus. Sic aquæ interualla habent, quibus se retrahant, & quibus redeant. Quædam autem interualla, quia minora sunt, & ideo notabilia. Quædam maiora, & minus certa. Et quid hoc mirum est, cum uideas ordinem rerum, & naturam per constituta procedere? Hyems nunquam aberrauit. Aestas suo tempore incaluit. Autumni uerisq; (ut solet) facta mutatio est. Tam solsticium quæ æquinoctium suos dies retulit. Sūt & sub terra minus nota nobis iura nature, sed non minus certa. Crede infra, quicquid uides supra. Sūt & illic specus uasti, sūt ingentes recessus, & spatia suspensis hinc & inde motibus laxa. Sūt abrupti in infinitū hiatus, qui sæpe illaplas urbes receperunt, & ingentē in alto riuum cōdidere. Hæc spiritu plena sunt, nihil enim uicij inane est, & stagna obfessa tenebris & locis amplis. Animalia quoque illis innascuntur, sed tarda & informia, ut in aere cæco pinguique concepta, & in aquis torpentibus facta, plarumque ex his cæca ut talpæ & subterranei uermes, quia deest lumen quod suprauacuum est. Inde ut Theophrastus affirmat, pisces quibusdam locis eruantur. Multa hoc in loco tibi in mentem uenere, quæ urbana in re incredibili fabulam dicas. Non cum retibus aliquem, nec cum hamis, sed cum dolabro ire piscatum, Expecta ut aliquis in mari uerfetur. Quid est autem, quare non pisces in terram transeant, si nos maria transimus? Permutabimus sedes. Hoc miraris accideret. Quanto incredibiliora sunt opera luxuriæ, quoties natura, aut mentitur, aut uincitur. In cabili natant pisces, & sub ipsa mensa capitur, qui statim transferatur in mensam. Parum uidetur recens Mullus, nisi qui in conuiuio manu moritur. Vitreis ollis inclusi offeruntur, & obseruatur morientium color, quæ in multas mutationes mors luctante spiritu uertit, alios necant in garo, & condunt uiuos. Hi sunt qui fabulas putant piscem uiuere posse sub terra, & effodi non capi. Quæ incredibile illis uideretur, si audirent naturam in garo piscem, nec cœnæ causa occisum esse super cœnam, cum multum in delictis

Ast. necantur

Varia etiam in pentestima terra nascuntur.

Ast. conditur

Inuehitur cōtra delicatos.

*

*

fuit, & oculos antequam gulam pauit. Permitte mihi quaestione seposita castigare luxuriam. Nihil est, inquis, Mullo expirante formosius. Ipsa colluctatione animā afficienti rubor primū, deinde pallor suffunditur, quam aequae uariatur, & in ceteras facies inter uitā & mortem coloris est uagatio longa, somniculose inertiſq; luxuria. Quam sero exprefſero, circūſcribi se & fraudari tanto bono senſit. Hoc adhuc tanto spectaculo & tam pulchro piscatores fruebatur, quo coctum piscem, quo exanimē in ipſo ferculo experientur, mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium, ut nolent attingere, niſi eodem die captū piscem, qui (ut aiunt) ſaperet ipſum mare. Ideo curſu aduehebatur, ideo gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur uia. Quo peruenere deliciae: Is pro putrido iam piſcis aſſertur, qui non hodie educius, occiſus eſt. Neſcio de re magna tibi credere. Ipſe oportet mihi credam, huc aſſeratur, coram me animā agat. Ad hunc faſtum puere uentres delicatorū, ut guſtare non poſſint piſcem, niſi quem in ipſo conuiuiō natante palpitantēq; uiderint. Quanti ad ſolertiam luxuria pereunt: Hijs accedit, tantoq; ſubtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor, uſitata cōtemnens. Illa audiebamus Nihil eſt melius ſalati Mullo. At nūc audimus, Nihil eſt moriente formosius. Da mihi in manus uas uitreum in quo exultet, in quo trepidet, ubi multum diuq; laudatus ex illo per lucidum uiuaro extrahitur, tunc ut quiſq; peritior eſt monſtrat. Vide quō exarſerit rubor, omni acrior minio. Vide quas p. latera uenas agat. Ecce ſanguineū putes uentrē, quam lucidum quiddam ceruleumq; ſub ipſo tempore eſuſit. Iam porrigitur & pallet, & in unum colorem cōponitur. Ex hijs nemo morienti amico aſſidet, nemo uidere mortem patris ſui ſuſtinet, quā optauit. Quotus quiſq; funus domeſticū ad rogum proſequitur, fratrum, propinquoꝝ extrema hora deſeritur, ad mortem Mulli concurritur. Nihil enim eſt illo formosius. Non tempero mihi, quin utar interdum temerarijs uerbis, & p. prietatis modum excedam. Non ſunt ad popinam, dentibus, & uentre, & ore contenti, oculis quoq; gulofī ſunt. Sed ut ad propoſitum reuertar, accipe argumentū, magnā uim aquarum in ſubterraneis ocululis fertilem ſedo ſitu piſcium. Si quando erupit, aſſert ſerum ſum hanc inenſam animalium turbam, horridam aſpici, & turpem ac noxiam guſtu. Certe cum in Caria circa Idimū urbem talis exiſſet unda, periere quicunq; illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem cōlo nouus annis oſtendit. Nec id mirum. Erant em̄ pinguiā & diſſerta, ut ex longo ocio, corpora. Caterum inexercitata, & in tenebris ſaginata, & lucis in experta, ex qua ſalubritas ducitur. Naſci aut poſſe piſces in illo terrarum profundo, ſit indicium, quod anguilla, quae latebroſis locis naſcuntur, grauis & ipſe cibus ſit, ob ignauiam utiq; ſi altitudo lucis illas penitus abſcondit. Habet ergo non tantum uenas aquarū terra, ex quibus^r continuatis flumina effici poſſunt, ſed & amnes magnitudinis uasta, quorū alijs ſemper in occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu terrae deuorentur. Alij ſub aliquo lacu emergūt. Iam quis ignorat eſſe quaedā ſtagna ſine fundo: Quorū ſum hęc pertinent: Vt appareat hanc aquam magis amnis uentrem eſſe materiam, cuius non tangunt extrema, ſicut flumina fontium. At quare aquis ſapor uariuſ? ppter quatuor cauſas. Ex ſolo prima eſt, per quod feruntur. Secunda ex eadem ſimilitudine eius naſcitur. Tertia ex ſpiritu, qui in aquam tranſfiguratus eſt. Quarta ex uitio, quod ſape concipiunt corruptae per iniuriam. Hęc cauſa ſaporem dant aquis uarium. Hęc medicatiuam potentiam. Hęc grauem ſpiritum colorēq; peſtiferum. Hęc leuitatem grauitatemq; aut calorem aut nimium rigorem. Inter eſt utrum loca ſulphure an uitro an bitumine plena tranſeant. Hęc ratione corrupta, cū uite periculo bibuntur. Hinc ille de quo Quidius ait, Flumen habent Cicones quod potum ſaxea reddit Viſcera, quod tactis in eundem locum, lapideae ſubinde extrahuntur. Quod in italia quibusdam locis euenit, ſi uirgam ſiue frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturq; paulatim. Hoc minus uidebitur tibi mirum, ſi notaueris albulam, & fere ſulphuratam aquam, circa cañales ſuos, cymbaſq; durari. Aliquam habet cauſam illi lacus, Quos quiſquis faucibus hauſit, ut idem poeta ait, Aut ſurrit aut patitur mirū grauitate ſoporem.

Aſſ. r̄ corruuatis.

Quare aquarum uariuſ ſapor.

uitate ſaporem. Similem habet uim mero, ſed uehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas donec excicetur dementia eſt, & nimia grauitate deſertur in ſonnum, ſic huiuſmodi aquae ſulphurea uis habet quiddam acrius ex aere noxiō uirus, quod mentem aut ſurore mouet, aut ſopore opprimit. Hoc habet mali amnis eius, quem quicunq; parum moderato gutture traxit. Haud aliter titubat, q̄ ſi mera uina bibiſſet. In quosdā ſpecus q; deſpexere moriuntur, tam uelox malum eſt, ut tranſuolantes aere deiciat. Talis eſt aer, talis locus, ex quo latalis aqua diſtillat. Quod ſi remiſſior fuerit aeris & loci peſtis, ipſa quoq; temperatio noxa, nihil ampliū q; tentat neruos, uelut ebrietate torpentes. Nec miror, ſi locus atq; aer aquas inſicit, ſimileſq; regionibus reddit, per quas & ex quibus ueniunt. Pabuli ſapor apparet in lacte, & uini uis exiſtit in aceto. Nulla res eſt, quae nō eius a quo naſcitur notas reddat. Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cepiſſe cum mundo. Siue ille aeternus ſit, hoc quoq; ſuit ſemper. Siue initium aliquod eſt illi, hoc quoq; cum mundo diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris, Oceanus & quodcunq; ex illo mari terras intercludit. Iudicat quiddam flumina quoq; quorū inenarrabilis natura eſt, cū ipſo mūdo traxiſſe principia, ut Miſtrum, ut Nilum uastoſq; amnes, magiſq; inſignes q̄ ut dici poſſit, eandem illis originem q; ceteris eſſe. Hęc eſt ergo aquarum diuiſio, ut quibusdam uidetur. Poſt illam ex ſuperioribus cœleſtes aquas nubila excutunt. Ex terrenis alia ſunt (ut ita dicam) ſupernatantes, quae in ſuma humo repunt, Alia abditae, quarum reddita eſt ratio. Quare quaedam aquae caleant, quaedam etiam ferueant intantum, ut non poſſint eſſe uſui, niſi aut in aperto euanuerent, aut mixtura frigida intepuerent. Plures cauſae redduntur. Empedocles exiſtimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam caleſcere, ſi ſubiecti ſunt ſolo, per quod aquis tranſcurſus eſt. Facere ſolem thracones & miliaria & complures formas, in quibus aere tenui ſiſtulas ſtruimus, per diuie circūdatas, ut ſape eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatiū, quātum efficiendo calori ſat eſt. Frigida itaq; intrat, eſt uis calida. Idem ſub terra Empedocles exiſtimat fieri, quae nō falli credebat. In quibus balnearia ſine igne caleſcunt, ſpiritus in illa feruens loco aſtuanti inſūdatur. Hic per riuos lapſus non aliter q; igne ſubdito, parietes & uafa balnei calefacit. Omnis deniq; frigida tranſitu mutatur in calidam, nec trahit uaporem euaporatio, quia clauſa perlabitur. Quidam exiſtimant per loca ſulphure plena uel introeuntes aquas calorem, beneficio materiae per quam fluunt, trahere, quod ipſo odore guſtuq; teſtantur. Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt materiae. Quod ne accidere mireris. Viae calci aquam infunde, feruebit. Quaedam aquae mortiferae ſunt, nec odore notabiles, nec ſapore. Circa Nonacrium in Arcadia ſtyx appellata ab incolis, aduenas fallit, quia non facie, non odore ſuſpecta eſt, qualia ſunt magnorum artificioſum uenena, quae deprehendi niſi morte non poſſunt. Hęc autem, de qua paulo ante retuli aqua, ſumma celeritate corrumpit, nec remedio locus eſt, quia protinus hauſta duratur. Nec aliter q; gyplum ſub humore conſtringitur, & alligat uulcera. Eſt autem noxia aqua, in Theſſalia circa tempe, quam & ſera & pecus omne deuitat, per ferrum & aſ exit, tanta uis illi in eſt etiam dura molliendi, nec arbuſta quidē ulla alit & herbas necat. Quibusdam fluminibus uis in eſt mira. Alia enim ſunt quae pota inſiciunt greges ouiu, intraq; certum tempus, quae fuere nigrae, albam ferunt lanam, quae albae uenerant, nigrae abeunt. Hoc etiam in Beotia amnes duo efficiunt, quorum alteri ab eſſe ſtu Melas nomen eſt, uterq; ex eodem lacu exeunt, diuerſa facturi. In Macedonia quoq; ut ait Theophrastus eſt flumen, ad quod qui facere albas oues uolunt, adducunt. Quod ut diutius potuere, non aliter q; inſectae mutantur. At ſi illis lana opus fuerit nigra, pullis paratus gratuitus inſector eſt, ad Penenion eundem gregem appellat. Authores nouos habeo eſſe in Galatia flumē, quod idem in omnibus efficiat. Eſt in Capadocia, quo potō equis, nec ulli praeterea animali, color mutatur, & ſpargitur alba cutis. Quosdam lacus eſt, qui nandi imperitos ferant, notum eſt in Sicilia. Eſt adhuc in Siria ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non poſſunt, & ſi graui ſint. Huius rei palam cauſa eſt, quam, cunq; uis rem expande & cōtra aquā ſtatue, dummodo utriuſq; par ſit onus, ſi aqua grauior eſt leuiorem rem, quā ipſa eſt, feret, & tanto ſupra ſe extollet, quanto erit leuior, grauiora descendunt. At ſi aqua & eius rei, quā cōtra penſabis, par pondus erit, nec peſſum

Aſſ. r̄ Mundus annis

Quare quaedam aquae calearant.

*

ibit, nec extabit, sed aquabitur aqua, & nabit quidem, sed pene merfa ac nulla emines parte. Hoc est cur quaedam tigna supra aquam, pene tota, efferantur, quaedam ad mediū submersa sint, quaedam ad aequilibrium aquae, quaedam descendant. Namq; cum utriusq; pondus pars est, neutraq; res alteri cedat, grauiora descendant, leuiora gestantur. Graue autem & leue est, nō estimatione nostra, sed comparatione eius quo uehi debet. Ita q; ubi aqua grauior est, hominis, corporis, aut saxi, non sinit id quo non uincitur mergi. Sic euenit, ut in quibusdam stagnis ne lapides quidem pessum eant. De solidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicosi & leues, ex quibus quae constant insulae in India nant. Theophrastus est auctor ipse, ad Cutillam narantem insulam uado, in alia in uado sis lacu uehitur. Lacus in statione Nili est, Cutillarum insula, & arbores habet & herbas nutrit, cum aqua sustinetur. Et in hanc atq; illam partem non tantum uento impellitur sed aura, Nec unquam illi per diem & noctem in uno loco statio est, adeo mouetur leui flatu. Huic duplex causa est. Aquae grauitas medicata, ob hoc pōderosa, & ipsius insula materia uectibilis, quae non est corporis solidi, quāuis arbores alat. Fortasse enim le ues truncos frondesq; in lacus sparsas pinguis humor apprehendit, ac uinxit. Itaq; etiam si qua in illa saxa sunt, inuenies aquosa & fistulosa, qualia sunt quae duratus humor efficit utiq; circa medicatorum fontium riuos, qui ubi purgamento aquarum coalerūt, & spuma solidiatur, necessario leue est, quod ex uentoso inanig; concretum est, Quorundam causa non potest reddi, quare aqua nilotica fecundiores feminas faciat, adeo ut quarūdam uiscera longa sterilitate praclusa, ad conceptum relaxauerit. Quare quādā in Lycia aquae conceptum foeminarū custodiant, quas solent petere, quibus parum tenax uulua est. Quid ad me attinet, Pono ista inter temere uulgata. Creditum est quaedā aquas scabiem auferre corporibus, quāsdem utiliginem & sedam ex aluo uarietatem, siue in fusa siue pota sit, quod uitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis nō grauisimas esse aquas credat, quae in crystallum coeunt. Contra autē esse tenuissimas, hoc em euenit, quas frigus ab ipsa tenuitate facillime gelat. Vnde autē fiat eiusmodi lapis, apud graecos ex ipso nomine apparet. Crystallum enim appellant aequae hunc perlucidum lapidem, quam illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim celestis minimū in se terrefni habens, cū induruit, longioris frigoris pertinacia spissatur magis ac magis, donec omni aere excluso in se tota cōprehensa est, & humor qui fuerat, lapis esse q̄ est. Aestate quaedam flumina augentur, ut Nilus, cuius alias ratio reddetur. Theophrastus est autor, in Ponto quoq; quosdā amnes crescere tempore aestiuo, quatuor esse iudicat causas. Aut quia tunc maxime in humorem mutabilis terra sit, aut quia maiores in remoto imbres sunt, quorum aqua per secreta cuniculos reddita tacite suffunditur. Tertia, si crebrioribus uentis hostium ceditur, & reuerberatur fluctu, amnis restitit qui crescere uidetur, quia nō effunditur. Quarta ratio est syderum. Haec enim quibusdam mensibus magis urgent, & exhauriunt flumina, cum longius recesserunt, minus consumunt, atq; trahunt Itaq; quod impedire solebat, id in incremento accidit. Quaedam flumina palam in aliquem specum decidunt, & sic ex oculis auferuntur. Quaedam consumunt paulatim & interdicant, eadem ex interuallo reuertuntur, recipiuntq; & nomen & cursum. Causa manifesta est, Sub terra uacat locus. Omnis autem natura humor ad inferius & ad inane defertur. Illo itaq; recepta flumina cursus egere secreto, Sed cum primū aliquid solidi quod obstaret occurrit, praeupta parte, quae minus ad exitū repugnabat, repetere cursum suū. Sic ubi terreno Lycus est epotus hiatus, Existit procul hinc, alioq; renascit ore. Sic modo cum bibitur tacito modo gurgite lapsus, Redditur argolicis ingens Erasinus in undis. Idem & in oriente Tigris facit, aborbetur & desyderatos diu tandē longe remoto loco purgamenta eiecat, ut Arethusa in Sicilia, quinta quaq; aetate per olympia. Inde opinio est Alpheon ex Achaia eo usq; penetrare, & agere sub mare cursum, nec ante quā in Siracusano litore emergere. Ideoq; his diebus olympia sunt. Victimarū steriscus secundo traditum flumine illic redundare. Et hoc & a te traditū est, ut in prima parte Lucili charissime, & a Vergilio qui alloquitur Arethusam. Sic tibi cum fluctus subterlabere sicanos, Doris amara suam non intermisceat undam. Est in cheronessio Chodiorum fons, qui post magnum interuallum temporis foeda quaedam turbidus ex intimo fundat,

Insula mor-
bilis.

Nisus foemina
steriles,
foecundas fa-
cit.

fundat, donec liberatus eliquatusq; est, hoc quibusdam locis fontes faciunt, ut non tantum lutum, sed folia testasq; & quicquid putre iacuit, expellant. Vbiq; autem facit mare cui haec natura est, ut omne immundū stercoreosumq; littoribus impingat. Quaedam uero partes maris id certis temporibus faciūt, ut circa Messenam & Inulas. Finium quidē Sylae turbulente auis mare profert, feruetq; & exaestuatur, non sine colore foedo. Vnde illic stabulare solis boues fabula est. Sed difficilis ratio est quorundam, utiq; inibi tempus eius uel de qua quærūt inobseruatū, sed incertū est. Itaq; proxima quidē inueniri & uicijna non potest causa, ceterā publica est illa. Omnis aquarum stantium clausuraq; natura se purgat. Nam in his quibus cursus est, non possunt uitia consistere, quae sua uis defert & exportat. Illa quae nō emittunt, quicquid insedit, magis minuse astant. Mare uero cadauera stramenta; & naufragorum reliqua similia ex intimo trahit, nec tantum tempestate fluctuq;, sed tranquillum quoq; placidumq; purgatur. Sed monet me locus, ut quæram cum fatalis dies diluuij uenerit, quemadmodum magna pars terrarum undis obruat. Vtrum oceani uiribus fiat, & externum in nos pelagus exurgat, an crebri sine intermissione imbres, & elisa aetate hyems pertinax, imenam uim aquarū reptis nutribus diruat. An flumina telius largius fundat, aperiatq; fontes novos, aut nō sit una tantum malo causa, sed omnis ratio contentiat, & simul imbres cadant, flumina incrementum cumbant. Ita est, Nihil difficile est naturae, utiq; ubi in finem sui properat. Ad originē rem parce utitur uiribus, dispensatq; se incrementis fallentibus, subit ad ruinā toto impetu uenit. Quam longo tempore opus est, ut conceptus ad puerperū perducatur infans. Quantis laboribus tuetur, educatur, quam diuigenti nutrimento obnoxium nouissime corpus adulescit, at quam nullo negotio soluitur. Urbes cōstituit aetas, hora dissoluit. Memento fit cinis, diu silua. Magna tutela stant aut uigent omnia, cito ac repente dissiliunt. Quicquid, ex hoc statu rerum natura fluxerit, in exitum mortalium satis est. Ergo cum affuerit illa necessitas temporis, multa simul fata causas mouent, nec sine concussionē mundi tanta mutatio est, ut quidam putant, inter quos Fabianus est. Primo immodici cadunt imbres, & sine ullis solibus triste nubilo coelum est, Nebulaq; continua, & ex humido spissa caligo. Nunquam exiccantibus uenis, inde uitium satis est, segetum sine fruge surgentiū marcor. Tunc corruptis quae seruntur manu palustris omnibus campis herba succrescit, mox iniuriam & ualidiora sensere, Solutis quippe radicibus arbusta procumbunt, & uitis atq; omne uirgultum non tenetur solo, quod molle fluidumq; est, iam nec gramina nec pabula laeta aquis sustinent, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur, quia ilex & quercus excutitur, & quæcunq; in his arduis arbor commissura astricta lapidum stetit. Labant ac madent tecta, & in imum usq; receptis aquis fundamenta desidunt, ac tota humus stagnat, frustra titubantium uisura tentatur. Omne enim fundamentum in lubrico figitur, lutosa humo nihil stabile est. Postquā magis magisq; nimbis ingruunt, & congelatae saeculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altissimis montibus rapit siluas male herentes, & saxa reuolutis remissa compagibus rotat. Abluit uillas, & intermixtos ouium greges deuehit, Vulsisq; minoribus tectis quae in transitu abduxit, tandem in maiora uolutus oberrat. Urbes & implicitos trahit montibus suis populos, ruinam an naufragium querantur incertos, adeo simul, & quod operimeret, & quod mergeret, uenit. Auctus deinde processu aliquo in se torrentibus raptis plana passim populatur. Nouissime in materia magna gentiū clarus onustusq; diffunditur. Flumina uero suapte natura uasta & tempestatibus rapta alueos reliquerunt, Quid tu esse Rhodanū, quid putas Rhenum atq; Danubium, quibus torrens etiam in canali suo cursus est, cum superflui nouas sibi fecere ripas, ac scissa humo simul excessere alueos? Quanta cum praecipitatione uoluuntur, ubi per campestria fluens Rhenus ne spacio quidē languidus, sed latissime uelut per angustum aquas implet? Cumq; Danubius non iam radices, sed media montium stringit, sed iuga ipsa pollicitat, ferens seicūm madefacta montium latera, rupeq; disiectas, & magnarum promontoria regionum, quae fundamentis laborantibus adesse recesserunt. Deinde non inueniens exitum, omnia enim sibi ipse pracluserat, in orbem redit, ingentem terrarum ambitum atq;

Forse, finium
quidem Sylae
turbulentiū

Aff. ceterur
Exemplo pro-
bat mundū
periturum.

*

urbium uno uortice inuoluit. Interim pmanent imbres, fit cœlum grauius, ac sic diu ma-
 * lū ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilū, nox est, & quod horrida & terribilis inter
 cursu luminis dirī, crebra enim micant fulmina, procella quatunt mare, tunc uero a cœtu
 fluminū, accessu & sibi angustum, iam enim promouet littus, non cōtinetur suis finibus
 sed prohibent exire torrentes, aguntq; fluctus retro, pars tamen maior, ut maligno ho-
 stio retenta, restagnat, & agros in formā unius lacus redigit. Iam omnia quæ prospici pos-
 sunt aquis obfidentur. Omnis tumulus in profundo latet, & imensa ubiq; altitudo est,
 tantum in summis montium iugis uada sunt. In eo excellētissima cum liberis coniugibus,
 q; fugere, actis ante se gregibus, diremptum inter miseros cōmertium ac transitus, quo-
 niam quicquid submissum erat, id unda compleuit. Et ditissimis quibusq; adhibebat re-
 liquiæ generis humani, quibus in extrema perductis, hoc unum solatio fuit, quod tran-
 siera in stupore metus, non uacabat timere mirantibus, ne dolor quidem habebat locū,
 Quippe uim suam perdit in eo, quā ultra sensum mali miser est. Ergo insularum modo
 eminent montes, & sparsas Cycladas augent, ut ait ille poetarum ingeniosissimus egre-
 gie, sicut illud pro magnitudine rei dixit. Omnia pontus erat, deerant quoq; littora, Nisi
 tantū impetum ingenij & materiæ ad pueriles ineptias reduxisset. Nat lupus inter oues
 fuluos uehit unda leones. Non est res satis sobria lasciuire deuorari orbe terrarum, di-
 xit ingentia & tanta confusiois imaginem cepit cum dixit, Et spaciata ruunt per aper-
 tos flumina campos, Pressaq; labant sub gurgite turres. Magnifice hoc, si nō curauerit,
 quid oues & lupi faciant. Natari autem in diluuiō & in illa rapina potest, ut nō eodem
 impetu pecus esse, quo raptum erat,mersum est. Concepisti imaginem quantum debe-
 bas, Obrutis omnibus terris cœlo ipso in terram ruente profer. Scies, quid deceat, si coi-
 gitas orbem terrarum natare. Nunc ad propositum reuertamur. Sunt qui existimāt im-
 modicis imbribus uexari terras posse, non obrui, Magno impetu magna feriendā sunt.
 Faciet pluuia segetes maria, si cœtum grando decutiet. Intumescunt riuus flumina, sed re-
 sident, quibusdam placet moueri mare, & illic causam tantæ cladis accessiri. Non potest
 torrentium, aut imbrum, aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragium, ubi instat
 illa pernicies, mutariq; genus humanum placuit, fluere assiduos imbres, & non esse mor-
 dum pluujs concesserim, suppressis aquilonibus, & flatu sicciore austris, nubes & im-
 bres & amnes abundare. Sed adhuc in damna prospectum est. Sternunt segetes & de-
 splorata colonis Vota iacent, longiq; perit labor irritus anni. Nō ledi debet terræ, sed oby-
 scondi. Deniq; cum per ista prolusum est, crescunt maria, sed super solum & fluctum
 ultra extremum tempestatis maximæ uestigium mittunt, Deinde a tergo uentis surgen-
 tibus ingens æquor inuoluunt, quod longe a conspectu uentis, littoribus frangitur. Dei
 inde ubi littus his prohibētū est, & pelagus in alieno constitit, uelut admoto malo, cum
 min⁹ pcurrit æstus, ex uno recessu maris. Nam ut aeris ut ætheris, sic huius elemētī lar-
 ga materia est, multoq; in abdito plenior. Hæc satis mota nō æstu. Nam æstus fati mini-
 steriū est. Attollit uasto sinu fretum, agitq; ante se. Deinde in altitudinem erigitur, & il-
 * lis tutis hominum receptaculis super est. Nec id aridum est, quoniam quo terris fasti-
 gio ascenderet. Si quis excellā perlibret maria, paria sunt. Nam par uicq; sibi ipsa tel-
 lus est. Caua eius & plana eius undiq; inferiora sunt. Sed istis adeo in rotundum orbis
 æquatus est. In parte autem eius & maria sunt, quæ in unius æqualitate pilæ coeunt. Sed
 quemadmodum campos intuentem, quæ paulatim deuexa sunt, fallunt. Sic enim non
 intelligimus curuaturas maris, & uideret planum quicquid apparet, & illud æquale ter-
 ris est. Ideoq; ut effluat, non magna mole se tollit, dum satis est illi, ut supra paria ueniat,
 leuiter exurgere, nec a littore ubi inferius est, sed a medio, ubi ille cumulus est. Defluit
 ergo ubi sol & æstus æquinoctialis, sub ipsam lunæ solisq; coitum, omnibus alijs maior
 undauere. Sed hic qui ad occupādas terras emittitur, solitis maximisq; uolentior, plus
 aquarum trahit. Nec antequam supra cacumina eorum, quos perfulsurus uolentior, plus
 creuit, deuoluitur per centena milia. Quibusdam locis æstus excurrit innoxius, & ordiū
 nem seruat. Ad mensuram em crescit, iterūq; decrescit. At ipso tpe solutus legibus sine
 modo fertur. Qua ratione, inquis? Eadem qua conflagratio futura est. Vtrum sit deo
 uisum ordiri meliora, uetera finire? Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex hijs ortus
 Et ex hijs

alt. i. Antienda

& ex his interitus est. Ergo quoq; placere res nouo mundo, sicut in nos semper mare
 emittitur desuper, ut feruor ignisq; tum aliud genus exitij placuit. Quidam existimant
 terram quoq; concuti, & dirupto solo noua fluminum capita deregere, quæ amplius ut
 pleno profundant. Berofus, qui bellum interpretatus est, ait, cursu ista syderū fieri, adeo
 quidem affirmat, ut conflagrationi atq; diluuiō tempus assignet, arsuram enim terrena cō-
 tendit, quādo omnia sydera, quæ nunc diuersos agunt cursus in Cancrum cōuenere. Sic
 sub eodem posito uestigio, ut recta linea exire per urbes omnij possit, inundationē sū-
 turam, cum eadem syderum turba in Capricornū cōuenierit. Illic solstitium, hic bruma
 conficitur. Magnæ potentia signaq; in ipsa mutatione anni momenta sunt. Et istas ego
 perceperim causas. Neq; enim ex uno est tanta pernicies, & illa quæ in conflagratione
 nostris placet. Hoc quoq; transferendū puto, siue anima est mundus, siue corpus, natu-
 ra gubernante, ut arbores, ut fata ab initio eius usq; ad exitum, quicquid facere, quicquid
 pati debeat, inclusum est, ut in semine omnis futuri ratio hominis comprehensa sit. Et
 legem barbæ & canorum nondum natus infans habet, totius enim corporis & sequēris
 ætatis in paru occultoq; liniamento sunt. Sic origo mundi, non minus solem & lunam
 & uices syderum & animalij ortus, quam quibus mutarentur terrena, continuit. In his
 fuit inundatio, quæ non secus quā hyems, quam æstas, lege mundi uenit. Itaq; cum plu-
 uia istud fiet, sed pluuia quoq; non incurfu maris, maris quoq; incurfu, non terræ motu,
 sed terræ quoq; motu. Omnia adiuuabunt naturam, ut naturæ constituta peragantur.
 Maximam tamen causam, ad se mutandā, terra ipsa prestabit, quam diximus esse muta-
 bilem, & solui in humorē. Ergo quādoq; erit terminus rebus humanis, cum partes eius
 interire debuerint, aboleritue funditus tota, ut de integro tota, rudes, innoxiaq; generē-
 tur, nec superlit in deteriora magis, plus humoris, quā semper fuit, fiet. Nunc em elemē-
 ta ad id quod debet pensa sunt. Aliquid oportet alteri accedat, ut quæ libramento stant
 inæqualitas turbet, accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, nō quo obru-
 ar. Quicquid illi adieceris, necesse est in alium locū exundet. Vide ergo, ne terra debe-
 at minus, ut ualidiorib⁹ infirma succumbant. Incipiet ergo putrefcere, dehinc laxata ire
 in humorem, & affluda tæbe defluere. Tunc exilient sub montibus flumina, ipsosq; im-
 petu quatent, inde aura tacita manabunt. Solum omne aquas reddet, summi scaturient
 montes, quemadmodū in morbum transeunt sana, & ulceri uicina cōsentiant. Ut quæ-
 q; proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, stillabūt, & deinde current, & hiantē plu-
 ribus locis saxo, per fretum saliet, & maria inter se componet. Nihil erūt Adriaticū, nihil
 Siculi equoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes nouū mare fabulas obruet,
 & hic qui terras cingit Oceanus extremas, ueniet in mediū. Quid ergo est? nihilomin⁹
 renebit alienos menses hyems, æstas prohibebit, & quodcumq; terras sydus exiccet, cō-
 presso ardore cessabit. Peribunt tot noia, Calsium & Rubrum mare, Ambrici & Cre-
 tici sinus, Propontis & Pontus. Peribit omne discrimen. Confunderet quicquid in suas par-
 tes natura digessit. Non muri quemq; turresue tuebuntur. Non proderunt templa sup-
 plicibus, nec urbium summa, quippe fugietes unda praueniet, & ex his ipsis artibus de-
 feret. Alia ab occasu, alia ab oriente cōcurrent, unus humanū genus condet dies. Que-
 quid tam longa fortuna indulgentia excoluit, quicquid supra cæteros extulit, nobilia
 pariter atq; ornata, magnarumq; gentium regna pessundabit. Sunt omnia ut dixi facilia
 natura, utiq; a primo facere constituit, atq; non subito, sed ex denunciatio uenit. Iam au-
 tem a primo die mundi, cum in hunc habitum ex informi unitate descenderet, quando
 mergerentur terrena, decretum est, & ne sit quandoq; uelut in nouo opere, dura molli-
 tio, olim ad hæc maria se exercet. Non uides ut fluctus in littora tanquam exiturus in-
 currat? Non uides, ut æstus fines suos transeat, & in possessionem terrarum mare indu-
 cant? Non uides, ut illi perpetua cum claustris suis pugna sit? Quid porro istinc, unde
 tantum tumultum uides? Metus est e mari & magno spiritu erumpentibus fluuijs, ubi
 humorē natura disposuit, ut undiq; nos, cum uolisset, aggredi posset. Mentior, nisi erū-
 pentib⁹ terræ humor occurrit, & quoties nos auaritia, aut defodit aut aliqua causa pene-
 trare altius cogit, eruenti finis aliquado est. Adijce nūc, quod inanes sunt ex abdito la-
 cus, & multū maris conditi, multum fluminū per opera labentiu. Vndiq; ergo erit cau-
 sa diluuiō.

Causas expo-
nit, quare mū-
dus sit perpetu-
rus.

Alt. i. inance

ast. sexhaurit

sa diluio, cum alia aqua subinfluxit terras, alia circumfluxit, quae diu coercita uincens, & amnes omnibus iungens, paludibus stagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu soluet. Quemadmodum corpora nostra ad egestum uenter in exoluit, quemadmodum eunt in sudore uires, ita tellus liquefiet, & alij causis quiescentibus, intra se, quo mergatur, inueniet. Sic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tentatur diuelliturque concordia, cum semel aliquid ex hac idonea diligentia remiserit mundus, statim undique ex aperto & abdito superne ab infimo aquarum fiet irruptio. Nihil enim tam uiolentum & incontensum sui, contumax, infestumque retinentibus, quam magna uis undae, utetur libertate permixta, & iubente natura, quae scindit circuitque, complebit. Ut ignis, diuersis locis ortus, cito miscet incendium, flammis coire propter antibus, sic momento se redundantia pluribus locis maria committet. Nec ea semper licentia undis erit, sed perfecta exitio generis humani, extinctisque pariter feris uis aquarum homines ingenia transirent. Iterum aquas terra forbebit, terram pelagus stare, aut intra terminos suos furere coget, & reiectus e nostris sedibus in sua secreta pelletur oceanus, & antiquus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal gloriabitur, dabiturque terris homini in scilicet scelus, & melioribus auspicijs natus. Sed illis innocentia non durabit, nisi dum noui sunt, cito nequitia subrept, uirtus difficilis inuenta est, rectorem ducemque desiderat, etiam sine magistro uitia discuntur.

Libri tertij naturalium quaestionum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CORDVBENSIS QVABSTIONVM
NATVRALIVM LIBER QVARTVS. In quo de niue grandine & pluuia agitur.

DELECTAT te quemadmodum scribis Lucili uirorum optime Sicilia, & officium procuratoris ociose. Delectabit, si continere id intra fines suos uolueris, nec efficere imperium, quod est procurator. Facturum te hoc non dubito. Scio quam sis ambitioni alienus, quam familiaris ocio & literis. Turbam rerum hominumque desiderant, qui se pati nesciunt. Tibi tecum optime conuenit. Nec mirum paucis istud contingere, imperiosi nobis ipsi molesti sumus. Si modo amore nostri, modo tedio laboramus, infelicem animam nunc supbia inflammas, nunc cupiditate distendimus, alias uoluptate laxamus, alias sollicitudine exurimus. Quod est miserimum, nunquam sumus singuli. Necesse est itaque assidua utamur, in tam magnorum uitiorum contubernio, rixa. Fac ergo mi Lucili, quod facere conuulisti. A turba quantum potes te separa, nec adulatoribus latus praebes, Artifices sunt ad captandos superiores, Par illis (etiam si bene caueris) non eris. Sed mihi crede proditioni (si capieris) ipse te trades. Habent hoc in se naturale blanditiae, etiam cum reijciuntur placent, saepe exclusae nouissime recipiunt. Hoc enim ipsum imputant, quod repelluntur, & subijci ne contumelia quidem possunt. Incredibile est, quod dicitur sum, sed tamen uerum. Ea miseria quisque patet, quam patitur, fortasse enim idem, qui patet patitur. Sic ergo formare, ut scias non posse te consequi, ut sis impenetrabilis, cum omnia caueris, per ornamenta fiet. Alius adulatione clam utetur parce. Alius ex aperto, palam rusticitate simula, quasi simplicitas illa non ars sit. Plaucus artifex ante uileum maximus, aiebat non esse occulte, nec dissimulando blandiendum. Perit, inquit, prociari, si lateat, plurimum adulator cum deprehensus est, proficit, plus etiam nunc si obiurgatus est, si erubuit. Futuros multos in persona tua plaucos cogita, & hoc non esse remedium tanti mali, nolle laudari. Crispus passienus, quo ego nil noui subtilius, in omnibus rebus maxime in distingi uendendis & curandis uirtus, saepe dicebat, adulationibus non claudere hostium, sed aperire. Et quidem sic quemadmodum opponi amico solet. Quae si impulsit grata, gratior est si se fregit. Demetrius egregium uirum memini dicere, cuidam libertino potenti, facile sibi esse ad diuitias uiam, quo die poenitisset bonae mentis. Nec inuidebo, inquit, uobis hanc artem, docebo eos quibus quaesito opus est, quemadmodum non dubiam fortunam maris, non emendi uendendisque litae subeant, non incerta fidem iuris, incertiore fori tentent, quae ad modum non

modum non solum facili, sed hilari uia pecunia faciant, gaudentesque dispolient. Te, inquit, longiore fido Anneo iurabo & Apollonio, Pictura quauis staturam habebas thesaurum recte compositi. Hominem quidem non esse illo liberaliorem. Non mentiar, cum possis uideri omnibus donasse, quicquid dereliquisti. Ita est mihi uilior, quo apertior est. Adulatio quo improbius, quo magis frontem suam perficit, cecidit aliam, hoc citius expugnat. Eo enim iam dementia uenimus, quod qui parce adulatur, pro maligno sit. Solebam tibi dicere Gallionem fratrem meum, quem nemo non parum amat, etiam qui amare plus non potest, talia uitia non nosse, hoc eum odisse, ab omni illum parte tentasse, ingenium suspicere coepisti, omnium maximam & dignissimum, quod consecrari mallet, quae conuersti, pedes abstulit, frugalitatem laudare cepit, quae sic a uobis resiliuit, ut illos nec habere, nec damnare uideatur. Prima statim uerba praecidit. Cepisti mirari comitatem & compositam suauitatem, quae illos quoque, quos transit, abducit, gratuitum etiam in obuios meritum. Nemo enim mortaliu uni tam dulcis est, quam hic omnibus. Cum interim tanta naturalis boni uis est, ubi artem simulationemque non redolet, nemo enim imputari sibi bonitatem publicam patitur, hoc quoque loco blanditijs tuis restitit, ut exclamares inuenisse te inexpugnabile uirum aduersus insidias, quas nemo non in sinum recipit. Eo quidem magis hinc uera prudentia, & in euitando inuitabili malo pertinacia te suspicere coactus es, quia speraueras posse apertis auribus recipi, quamuis blanda diceret, quia uera dicebas. Sed eo magis intellexit obstandum. Semper enim falsis a uero petitur ueritas. Nolo tamen tibi displiceas, quasi male egeris, & quasi ille aliquid iocorum aut doli suspicatus sit. Non deprehendit te, sed repulit. Ad hoc exemplar componere. Cum quis ad te adulatorum accesserit, dicit. Vis tu ista uerba, quae iam ab alio magistratu ad alium cum licetibus transeant, ferre ad aliquem, quia paria facturus, uult, quicquid dixerit, audire. Ego nec decipere uolo, nec decipi possum. Laudari me a uobis, nisi laudaretis etiam malos uellem. Quid autem necesse est in hoc descendere, ut te petere cominus possint. Longum inter nos interuallum sit. Cum cupieris bene laudari, quare hoc ulli debeas? Ipse te lauda, dic, liberalibus me studijs tradidi, quaquam paupertas alias uaderet, & ingenium obduceret. Vbi praesens studij precium est. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad salutem philosophiae studium contuli. Ostendi in omne peccatum eandem cadere uirtutem, & eluctatus natalium angustias, nec sorte me sed animo mensus, par maximis steti. Non mihi inimicitia Gettuli grauis fidem eripuit, non in aliorum personam infelicitate amatorum, Messala, & Narcissus diu publici hostes, antequam sui, propositum meum potuerunt euertere. Cervicem pro fide apposui. Nullum uerbum mihi, quod non salua bona conscientia procederet, excussum est. Pro amicis omnia timui, pro me nihil, nisi ne parum bonus amicus fuisset. Non mihi muliebres fluxere lachrymae, non e manibus ullius supplex pependi. Nihil indecorum nec bono, nec uiro feci. Periculis meis paratus ire, in ea quae minabantur, egi gratias fortunae, quod experiri uoluisset, quanti estimaret fidem. Non debebat mihi paruo res tanta constare. Nec examinauit me quidem diu, neque enim paria pendebat, utrum satis esset me perire pro fide, an fidem pro me. Non praecipiti impetu in ultimum consilium, quo me eriperem furorulentum potentium misit. Videbam apud Caium tormeta, uidebam ignes. Sciebam olim sub illo in eum statum res humanas deciderit, ut inter misericordiae opera haberentur occisi. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto ore desilui, ne uiderer pro fide tantum mori posse. Adhuc nunc inuictum muneribus animum, & in tanto auaritia certamine, nunquam suppositam manum lucto. Adhuc nunc uictus parsimoniam, sermonis modestiam. Aduersus minores humanitatem, aduersus maiores reuerentiam. Post hoc ipse te consule, uera ne an falsa memoraueris. Si uera sunt, coram magno teste laudatus es, si falsa sine teste derisus es. Possum & ipse nunc uideri te, aut captare aut experiri. Vtrumlibet crede, & omnes timeri a me incipe. Vergilianum illud excludi. Nusquam tuta fides. Aut Ouidianum. Qua terra patet fera regnat Erinnyas. In facinus iurasse putes. Aut illud Menandri. Quis enim non in hoc magnitudinem ingenij sui concitauit, detestatus consensum humani generi tendentis ad uitia, omnes aut, malos uiuere, & in scenam uelut rusticus poeta profluit. Non senem excepit, non puerum, non feminam, non uirum, & ad iijc, singulos peccare non paucos,

*
Ecce an non bene senserit ethnicus, quae est nec credi par sit.

Contra adulatorum, nimium hominum pestes.

*

paucos, sed iam scelus esse contextum. Fugiendū ergo, & in se redeundū est, immo etiā a se recedendum. Hoc tibi, & si diuidimur mari, praestare tentabo, ut dubium uia, in eā manu ad meliora perducam. Et ne solitudine sentias, hinc tecum miscebo sermones Erimus una, qua parte optimi sumus, dabimus in uicē consilia, & ex uultu audientis pendia. Longe te ab ista prouincia abducam, ne forte magnā historij esse fidem credas, & placere tibi incipias, quoties cogitaueris. Hanc ego habeo sub meo iure prouinciam quā maximā urbium exercitus & sustinuit & fregit, cum inter Carthaginē & Romā ingentis belli precium sacuit, cum quatuor romanorum principum, id est totius imperij uires contractas, in unum locum uidit, altamq; Pompei fortunā erexit, Caesaris fatigauit Lepidi trāstulit, omniumq; cepit, quā illi ingenti spectaculo interfuit, ex quo liquere mortalibus posset, quam uelox foret ad finem lapsus ex summo, quāq; diuersa uia magnam potentia fortuna destrueret. Vno em tempore uidit Pompeiū Lepidumq; ex maximo fastigio, aliter ad extrema deiectos, cum Pompeius alienū exercitum fugeret, Lepidus suum. Itaq; ut totum mente abducam, quāuis multa habeat Sicilia in se, circaq; se mirabilia, omnes interim prouincia tuae quaestiones praeteribo, & in diuersum cogitationes tuas abstrahā. Queram em tecum id, quod libro superiore distuli. Quid ita Nilus aestiuis mensibus abundet. Cui Danubiū simile habere naturā philosophi tradiderūt, quod & fontis ignoti, & aestate quam hyeme maior sit. Vtrumq; apparuit fallum. Nam & caput eius in germania esse comperimus, & aestate quidem incipit crescere, sed adhuc manente in tra mensuram suā Nilo, primis caloribus, cum sol uehemētior inter extrema ueris niues emollit, quas ante consumit, quā intumescere Nilus incipiat. Reliquo uero aestatis minuitur, & ad hybernā magnitudine redit, atq; ex ea dimittitur. At Nilus ante ortum caniculae augetur medijs aestibus, ultra aequinoctiū. Hunc nobilissimū amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita disposuit, ut eo tempore inundaret Aegyptum, quo maxime ista feruoribus terra undam altius traheret, tantū usura quantū siccitati annuae sufficere possit. Nam in ea parte, qua in Aethiopiā uergit, aut nulli imbres sunt, aut rari, & qui in sueta aquis caelestibus terrā non adiuuent. Vnam ut scis Aegyptus in hoc spem suam habet. Proinde sterilis annus aut fertilis est, prout ille magnus influxit, aut partior. Nemo aratorum aspicit caelum. Quare, non cū poeta in eo iocor, & illi Ouidiū suum impingo, qui ait. Nec pluuia supplicat herba ioui. Vnde crescere incipiat si comprehendit posset, causa quoq; incrementi inuenirent. Nunc uero magnas solitudines per uagatus, & in paludes diffusus, gentibus sparsus circa Philas primū ex uago & errante colligitur. Phile insula est aspera & undiq; praerupta, duobus in unum coitibus amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, & eius nomen ferunt. Urbem totam complectit. Ad hanc Nilus magnus magis, quā uolentus egressus, Aethiopiā arenasq; per quas iter ad cōmertia indicij maris est, praebatur. Excipiunt autē cataractae, nobilissimū spectaculo locus. Ibi per arduas excelsasq; pluribus locis rupes Nilus insurgit, & uires suas concitat. Frangitur enim occurrentibus faxis, & per angustias eluctatur, ubi cūq; uincit, aut uincitur, fluctuat, & illic excitationis primū aquis, quas sine tumultu leui alueo duxerat, uolentus, & per malignos transitus torrens, profilit, dissimilis sibi. Quippe ad id uotus & turbidus fluit. At ubi in scopulos cautius librauit spumat, & illi non ex natura sua, sed ex iniuria loci color est. Tandem eluctatus obstantia in uastam altitudine subito destitutus cadit, cum ingenti circumiacentiū regionum strepitu. Quem perferre gens ibi asperis collocata nō potuit, obtusis assidue frangit auribus, & ob hoc fedibus ad quietiora translati sunt. Inter miracula fluminis incredibile incolarum audaciā accepi. Bini paruula nauigia conscendunt, quorū alter nauem regit, alter exhaurit. Deinde multum inter rapidam insaniā Nili, & reciprocōs fluctus uolutati, tandem tenuissimos canales tenent, per quos angusta rupium effugiunt, & cum toto flumine effusi, nauigium ruens manu temperant, magnosq; spectantiū metu in caput missi, cum iam ad ploraueris, merfocq; atq; obrutos tanta mole credideris, longe ab eo, in quem ceciderunt, loco nauigant, tormenti modo missi. Nec mergit cadens unda, sed planis aquis tradit. Primum incrementum Nili circa insulam, quā modo retuli, Philas nascitur. Exiguo ab hoc spacio terra diuiditur Abacton graeci uocant. Nec illam ulli, nisi antistites calcant, illa primū saxum

Abactos

auctu fluminis

auctu fluminis sentiūt. Post magnum deinde spacium duo eminent scopuli, Nili uenas uocant incolae, ex quibus magna uis funditur, non tamen quanta operire possit Aegyptum. In hac ora stirpem sacerdotēs & aurea dona praefecti, cum solēne uenit sacrum, faciunt. Hinc iam manifestus nouarum uirium Nilus, alto ac profundo alueo fertur, ne in altitudine excedat obiectu montium praefectus. Circa Memphim demum liber, & per campestria uagus, in plura scinditur flumina, manūq; canalibus factis, ut sit modus in de riuantium potestate, per totam discurrat Aegyptum. Initio diducitur, deinde continuatū aquis in faciem lacu ac turbidi maris stagnat, cursum illi uolentiamq; eripit latitudo regionum, in quas extenditur, dextra leuāq; totam amplexus Aegyptum. Quantum creuit Nilus tantum spei in annum est. Nec computatio fallit agricolam, adeo ad mensuram fluminis respondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoso ac siccitanti solo & aquam inducit & terram. Nam cum turbulentus fluat omnem in siccis atq; hiantibus locis fecem relinquit, & quicquid pingue secū tulit, arenibus locis illinit, iuuatq; agros duabus ex causis, & quod inundat, & quod obliniat. Ita quicquid non t adiuuit, sterile ac squalidum iacet. Si creuit super debitum, nocuit. Mira itaq; natura fluminis, quod cum ceteri amnes abluant terras & euiscerent, Nilus tanto ceteris maior, adeo nihil edit, nec abradit, ut cōtra ad hanc uires, nimumq; in eo sit quod solum temperet. Illato enim limo, arenas saturat, ac iungit. Debetq; illi Aegyptus nō tantum fertilitatem terrarum, sed ipsas. Illa facies pulcherrima est, cum iam se in agros Nilus ingessit. Latent campi, operatq; sunt ualles, oppida insularum modo extant. Nullum in mediterraneis, nisi per nauigia commercium est. Maiorq; est laetitia gentibus, quo minus terrarum suarum uident. Sic quoq; cū se ripis cōtinet Nilus, per septena hostia in mare emittitur, quod cūq; elegeris ex his maribus est. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atq; aliud littus porrigit. Ceterū be-luas marinas, uel magnitudine, uel noxa pares educat. Et ex eo, quantum sit, aestimari potest, quod ingentia animalia & pabulo sufficienti, & ad nauigandum loco, continet. Babilus uitorum optimus, perfectusq; in omni litterarum genere, rarissimus autor est, cū ipse praefectus obtineret Aegyptū, Heraclitio hostio Nili, quod est maximū, spectaculo sibi fuisse delphinorum a mari occurrentiū, & Crocodilorū a flumine aduersum agmen agentium, ualde properantibus praerium, Crocodilos ab animalibus placidis, morsuq; innoxijs uictos. His superior pars corporis dura, & impenetrabilis, etiā maiorū animalū dētibus, At inferior mollis ac tenera, hanc Delphini spinis, quas dorso emittens gerunt, submersi uulnerant, & in aduersum emerit diuidebant. Recis hoc modo pluribus, ceteri uelut acie uersa fugerunt. Fugax animal audaci, audacissimum timidum. Nec illos tincturae generis, aut sanguinis proprietate separant, sed cōtemptu & temeritate. Vltro enim insequuntur, fugientesq; iniecto trahunt laqueo, pleriq; pereunt, quibus minus praesens animus ad persequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquā detulisse Theophrastus est autor, biennio continuo regnante Cleopatra, non descendisse decimo regni anno & undecimo constat. Significatam autem duobus rerum potentibus defectio nem, Anthonij enim Cleopatraeque defectio imperium per nouem annos. Non ascendisse Nilum superioribus saeculis Callimachus est autor. Sed nunc ad inspicendas causas, propter quas aestate Nilus crescat accedam, & ab antiquissimis incipiam. Anaxagoras ait ex Aethiopiae iugis solutas niues ad Nilum usq; decurrere. In eadem opinione omnis uetus stas fuit. Hoc Aeschylus, Sophocles, Euripides tradebāt. Sed fallum esse argumētis plurimis patet. Primo Aethiopiae feruentissimā esse indicat hominū adustus color, & Troglodytae, quibus subterranea domus sunt. Saxa uelut igne feruēscūt, non tantū medio, sed inclinato quoq; die, Ardē puluis, nec humani uestigij patiens, argentum replumatur, signorum coagmenta soluuntur, nullum materiae superadornatae manet operimentum. Auster quoq; qui ex illo tractu uenit, uentus calidissimus est. Nullum ex his animalibus quae latent bruma, unq; reconditur. Etiam per hyemē in summo & aperto serpens est, Alexandria quoq; longe ab huiusmodi immodicis caloribus est posita. Niues nō cadunt, superiora pluuia carent. Quemadmodū ergo regio tantis subiecta feruoribus duraturas per totam aestatem niues recipit, quas sane aliqui montes illic quoq; excipiunt. Nunq; magis Alpes q; Thraciae iuga aut Caucasus. Atqui eorum montium flumina uel

N re &

Nilus q; pl^o
exundat, eo
fertiliore fa-
cit regione.

Aethiadjit

Alii t uelut
p partibus

*

Quare Ni-
lus canicū
lae exoritur
se effundat

*

De Nilo.
Cōtra Pliniū
Danubius in
colliculo non
admodū ma-
gno apert-
manos oris,
circa pagum
ab eo denoia-
tum.

Phile insula

Fortes cautius
uibrauit.

re & prima aestate intumescunt, deinde Hybernica minora sunt. Quippe uernis temporibus imbres niuem diluunt, reliquias eius primus calor dissipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Caystrus subiacent malo. Aestate proueniunt, & illis altissimae in septentrionalibus iugis niues sunt. Phasis quoque per India campos, oras tenens cresceret, si niues flumina possent contra aestatem producere. Praterea si haec eadem attollerent Nilum, aestate prima plenissimum flueret. Tunc enim maximae & integrae adhuc niues, ex molissimisque tabes est. Nilus autem per menses quatuor liquitur, & illi aequalis accessio est. Si Thaleti credis Etesiae descendentes Nilo resistunt, & cursus aquae contra hostia maris sustinet, ita reuerberatus in se recurrit, non crescit, sed exitu prohibitus resistit, & quocumque mox potuit, in contextu erumpit. Eudimenes Massiliensis testimonium dicit. Naui gaudi, inquit Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior, quod diu Etesiae tempus obseruant, tunc enim euicitur mare instantibus uentis. Cum resederint in pelagus, conuiescit, minorque discedenti inde uis Nilo est. Ceterum dulcis maris sapor est, & similes Niloticis beluae. Quare ergo si Nilum Etesiae prouocant, & ante illos incipit incrementum eius, & post eas durat. Praterea non sit quo illi fauere uehementius. Nec remittitur incitaturque, prout illis impetus fuit, quod fieret, si illorum uiribus cresceret. Quid quod Etesiae litus uerberant, & contra illos Nilus descendit, inde uenturus, unde illi, si origo ab illis esset. Praterea ex mari purus & ceruleus efflueret, nunc turbidus uenit. Adde quod testimonium eius testium turba coarguitur, Tunc erat mendacio locus, cum ignota essent externa. Libebat illis fabulas mittere. Nunc uero tota extremi maris ora mercatorum nauibus stringitur, quorum nemo narrat Mintium, Nilum, aut mare saporis alterius, quod natura credi uetat, quia dulcissimum quodque & leuissimum sol trahit. Praterea quare hyeme non crescit, & tunc potest uentis concitari mare, aliquando quidem maioribus, Nam Etesiae temperatae sunt. Quod si e mari ferretur Atlantico, semel in populet Aegyptum. At nunc per gradus crescit. Genopidechius ait hyeme calorem sub terris contineri, ideo & specus calidos esse & tepidiorem puteis aquam, itaque uenas interno calore sicari. Sed in alijs terris augment imbribus flumina, Nilum, & quia nullo imbrea diuuetur, tenuari, deinde crescere per aestatem, quo tempore friget interiora terrarum, & redit rigor fontibus, quod si uerum esset, aestate abundaret. Deinde calorem hyeme sub terris esse maiore. Aqua & specus & putei tepent, quia aera rigentem extrinsecus non recipiunt. Ita non calorem habent, sed frigus excludunt. Ex eadem causa aestate frigidant, quia ab illo remotus, seductusque aer calidus factus non peruenit. Diogenes Apolloniates ait, Sol humorem ad se rapit, hunc & sic cata tellus ex mari ducit, & ex ceteris aquis. Fieri autem non potest, ut una sicca sit tellus, alia abundet. Sunt enim perforata omnia, & in itinere peruia. Sicca ab humidis sumunt aliquando, Nisi aliquid terra acciperet, exaruisset. Ergo unde sol trahit. Sed ex his quae premunt, maxime haec remedia sunt. Terra cum exaruit, plus ad se humoris adducit, ut in lucernis oleum illo fluit, ubi exurit. Sic aqua illo incubit, quo uis caloris & terra aestuatis accessit. Unde ergo trahitur, ex illis scilicet partibus semper Hybernicae, septentrionalibus, unde exundat. Ob hoc Pontus in inferum mare assidue fluit rapidus, non ut cetera maria alternatis ultro citro aestibus, in unam partem semper prouisus & torrens. Quod nisi faceret, his itineribus, quod cuique deest, redderetur, quod cuique super est, emineret. Ita aut siccata essent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quasi compertus animi munda & inuicem comeat. Non omnibus locis aestate maiora sunt flumina. Aegyptum sol magis proquit. Itaque Nilus magis crescit. Sed in ceteris quoque terris aliqua fluminibus fit adiectio. Deinde quia illa pars terrae sine humore est, omnis ad se ex alijs regionibus trahit, eoque magis humidior, quo calidior est. Deinde quare Nilus dulcis est, si illi e mari unda est. Nec enim ulli flumini dulcor gustus. Grandinem hoc modo fieri, si tibi affirmauero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacem rem fecerit. Itaque ex his me testibus numero secundae nota, qui uidisse quidem se negant, sed audisse. Aut quod historici faciunt, & ipse faciam. Illi cum multa metiti sunt, ad arbitrium suum unam aliquam rem nolunt spondere, sed adijciunt. Penes autores fides erit. Ergo si mihi parum credis, Possidonius tibi autoritatem promittet, tam in illo quod prateritum, quam in hoc quod secuturum est. Grandinem enim fieri ex nube aquosa iam in humore uer

sa sic

affirmabit, tanquam interfuerit. Quare autem rotunda sit grando, etiam sine magistro scire potest, cum adnotaueris stillicidium omne conglomerari. Quod & in speculis apparet, quae humore halitu colligit, & in poculis sparsis, aliisque omni leuitate, Nam & herbarum, & arborum folijs, si quae guttae adhaerent, in rotundum iacent. Quid magis est saxo durum? quod mollius unda? Dura tamen molli saxa cauatur aqua, aut ut alius poeta ait, Stillicidium casus lapidem cauat, & hac ipsa excavatio rotunda fit. Ex quo apparet illud, huic quoque simile esse quod cauat. Locum enim sibi ad formam & habitum suum exculpit. Praterea potest etiam, si non fuit grando talis cum defertur, corrotundari, & toties per ipsam aeris densi deuoluta aequaliter atque in orbem teri. Quod nix pati non potest, quia non est tam solida, imo quia tam fusa est, & non per magnam altitudinem cadit, sed circa terras initium eius est. Ita non longius illi per aera, sed ex proximo lapsus est. Quare non & ego idem mihi prae mittam, quod Anaxagoras. Inter nullos magis quam inter philosophos esse debet aequalitas. Grando nihil aliud est quam suspensa glacies. Nix in pruina pendens congelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquam & rorem interest, hoc inter pruinae & glacie, necnon inter niuem & glacie interest esse. Poteram me peracta quaestione dimittere, sed bene mesum dabo, & quomodo ceperit tibi molestus esse. Quicquid in hoc loco quaeritur, dicam. Quaeritur autem, quare hyeme ningat, non grandinet, & uere iam frigore infra quo grando cadat. Nam, ut fallar tibi, uerum mihi quidem persuadet. Me usque ad medietatem haec leuiores, in quibus os praecidit, non oculi erui solent, credulorum praesto. Hyeme aer riget, & ideo nondum in aquam uertitur, sed in niuem, cui aer propior est. Cum uer ceperit. Cum uer ceperit, maior inclinatio temporis sequitur, & calidior ore caelo maiora sunt stillicidia. Ideo ut ait Vergilius noster, Cum ruit imbrifer uer, uehementior immutatio est aeris undique patefacti & soluentis se, ipso tempore adiuuante. Ob hoc nimbi graues magis uastique quam pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluuia habet & tenues, quales saepe solent interuenire, cum pluuia rara & minuta, niuem quoque admixtam habet. Dicimus niuem diem, cum altum frigus, & triste caelum est. Praterea Aquilone flante & suum caelum habente, minutae pluuiae sunt. Austro imber improbius est, & guttae pleniores. Rem a nostris positam nec dicere audeo, quia infirma uidetur, nec praterire. Quid enim mali est aliquid & facilius iudici scribere, Immo si omnia argumenta ad lancem coeperimus exigere, silentium indicetur. Pauca etiam admodum sunt sine aduerfario. Cetera etiam si uincunt, litigant. Aiunt uere quicquid circa Scythiam & Pontum & Septentrionale plagam, glaciata & abstrictum est, relaxari. Tunc flumina gelata discedere, tunc obrutos montes niues soluere. Credibile est ergo frigidis spiritibus inde inferri, & uerno caelo immiseri. Illud quoque adijciunt, quod nec sum expertus, nec experiri cogito. Tu quoque, cetero, si uoueris uerum exquirere, niuem ita caue, experiaris. Minus algere aiunt pedes eorum, qui fixam & duram niuem calcant, quam eorum qui teneram & labilem factam, Ergo si non mentiuntur, quicquid ex illis septentrionalibus locis iam disturbata niue & glacie frangente se fertur, id meridianae partis tepentem iam humidumque aera alligat, & perstringit. Itaque cum pluuia futura erat, grando fit, iniuria frigoris. Non tempero mihi quo minus omnium nostrorum ineptias proferam, quosdam peritos obseruandarum nubium esse affirmant, & praedicere cum grando uentura sit, & hoc intelligere usu ipso potuerunt, cum colorem nubium notassent, quae grando toties insequeretur. Illud incredibile Cleonis fuisse publice praepositos *χαλαροφύλακας* speculatores futurae grandinis. Hij cum signum dedissent adesse iam grandinem, quid expectas ut homines ad penulas discurrerent, aut ad tunc scoreas. Immo pro se quisque alius agnum inmolabat. Alius pullum, protinus illae nubes alio declinabant, cum aliquid gustassent sanguinis. Hoc rides. Accipe quod rideas magis. Si quis nec agnum pullum habebat, quod sine damno fieri poterat, manus sibi afferebat. Et ne tu uidas aut crudeles existimes nubes, digitum suum bene acuto graphio pungebat, & hoc sanguine litabat. Nec minus ab huius agello grando se auerterat, quam ab illo in quo maioribus hostijs exorata erat. Rationem huius rei quidam quaerunt. Alteri ut homines sapientissimos decet, negant posse fieri, ut cum grandine aliquis paciscatur, & tempestates munusculis redimat, quibus munera & deos uincant, Alteri suspicari ipsos aiunt, esse in ipso sanguine uim quandam potentem auertere nubes, ac repellende. Sed quomodo in tam exiguo sanguine potest esse uis tanta, ut in altum penetret, & illam sentiat nubes. Quam

N 2 to expedi

Quare gra
da sit rotu
da.Quid gran
do.

*

si, gradina
obseruato
res.
Forte ista
reas.Ridicule
nostri ceper
stare rinitin/
nabulis ab
gi putant.

Vineas ne
excitassit

to expeditius erat dicere, mendacium & fabula est. At Cleonā iudicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura prouidendae tempestatis, quod negligentia eorum vineae uapulasent, aut segetes procidissent. Et apud nos in duodecim tabulis cauetur, ne quis alienos fructus excantassit. Ruris adhuc antiquitas credebat, & attrahi imbres cantibus & repelli, quorum nihil posse fieri tam palā est, ut huius rei causa nullius philosophi scho- la intranda sit. Vnam rem ad hoc adiciam, & fauere, ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in ea parte aeris fieri, quae prope terras est. Hanc enim plus habere caloris ex quatuor causis. Vna, quod omnis terrarum euaporatio, cum muleum in se feruidi aridique ha- beat, hoc est calidior, quo recentior. Altera quod radij solis a terra resiliunt, & in se cur- runt. Horum duplicatio proxima quaeque a terris calefacit. Quae ideo plus habet teporis, quia solem bis sentiunt. Tertia causa est, quod magis superiora perflantur. At quaecumque depressa sunt, minus uentis uerberantur. Accedit his ratio Democriti. Omne corpus quo solidius est, hoc calorem citius concipit, & diutius seruat. Itaque si in solem posueris aneum uas & uitrum & argenteum, aeneo citius calor accedit, diutius habebit. Adiciit deinde quare hoc existimet fieri. His, inquit, corporibus, quae duriora & pressiora densioraque sunt, necesse est minora foramina esse, & tenuiorem in singulis spiritum. Sequitur, ut quaedam modum minora balnearia & minora foramina citius calefiunt, sic haec foramina esse oc- culta & oculis effugientia, & celerius feruorem sentiant, & propter easdem angustias quae quid receperunt tardius reddant. Haec longe preparata ad id, perducunt, de quo nunc quaeritur. Omnis aer quo propior est terris, hoc crassior, iam autem probatum est omnia more fex ima est, ita in aere spississima quaeque descendunt, iam autem probatum est omnia quo crassiora solidiorisque materiae sunt, hoc fidelius custodire calorem receptum, sed edi- tior aer quo longius a terrarum colluue recessit, hoc sincerior puriorque est. Itaque sole non retinet, sed uelut per inane transmittit, ideo minus calefit. Contra autem quidam aiunt ca- cumina montium hoc calidiora esse debere, quo propiora soli sunt. Qui mihi uidentur errare, quod Apeninū & Alpes & alios notos ob eximiam altitudinem motes, intantum putant crescere, ut illorum magnitudo sentire solis uiciniam possit. Excelsa sunt ista quae diu nobis cōparantur. At uero ubi ad uniuersum respexeris, manifesta est omnium humilitas. Inter se uincuntur, & uincunt. Caterum intantum nihil attollitur, ut collatioe totius nul- la sit, uel maximis portio, quod nisi esset, non diceremus totum orbem terrarum pilam esse. Pilae proprietates est cum aequalitate quadam rotunditas, ad aequalitatem ducta. Hanc au- tem accipe, quam uides in luforia pila. Non multum illi cōmisurae rimarum nocent, quo minus par sibi ab omni parte dicatur. Quomodo in hac pila, nihil illa interualla officiat ad speciem rotundi, sic nec in uniuerso quidem orbe terrarum, editi montes, quorum altitu- do totius mundi collatione consumitur. Qui dicit altioremontem, quia solem propius excipiat, magis calere debere, idem dicere potest longiorem hominem citius quam pusillum de- bere calefieri, & citius caput eius quam pedes. Atque quisquis mundum mensura sua aestimaue- rit, & terram cogitauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa posse ita eminere, ut caelestia magis sentiat, uelut in propinquum illis accesserit. Motus istius quos suspicimus, & uertices aeterna niue obfessi, nihilominus in imo sunt, & propius quidem soli est mons, quam campus aut uallis, sed sic, quo modo est pilus pilo grossior, arbor arbore, & mons mon- te maior esse dicitur. Isto enim modo, & arbor & alia magis, quam alia, dicuntur uicina caelo, quod falsum est, quia inter pusilla non potest esse magnum discrimen, nisi dum inter se cō- parantur. Vbi ad collationem immensi corporis uentum est, nihil interest quantum sit al- terum altero maius, quia etiam si magno discrimine, tamen minima uincuntur. Sed ut ad propositum reuertar, propter has quas retuli causas, plerisque placuit, in ea parte aeris, niuem concipere, quae uicina terris est, & ideo minus alligari, quia minore rigore coit. Nam uicinus aer plus habet frigoris, quam ut in aquam & imbrem trāseat, & minus quam ut duretur in grandinem. Hic medio frigore non nimis intento niues fiunt coactis aquis. Quid istas inquis ineptias, quibus nec literatior est quisquam, nec melior, tam operose persequeris? Quo- modo fiant niues dicis, cum multo magis ad nos dici a te pertineat, quare emenda non sint niues. Haha iubes me cum luxuria litigare. Quotidianum istud & sine effectu iurgium est. Litigemus tamen, etiam si superior futura est, pugnantem ac reluctantes uincat. Haec ipsam inspe-

Ad aequali-
tatem ter-
rae nihil ob-
sunt uel al-
tissimi mon-
tes.

ipsam inspectionem naturae nihil iudicas ad id, quod uis conferre? Cum quaerimus, quo- modo nix fiat, & dicimus illam pruinae similem habere naturam, plus illi spiritus quam aquae in- esse, non putas exprobari illis, cum emere aquam turpe sit, si nec aqua quidem emunt? Nos uero quaeramus potius quomodo fiant niues, quam quomodo feruant, quonia non contenti uina diffundere ueterana, per sapores aereque disponere, inuenimus quod stiparimus ni- uem, ut ea aestate euinceret, & contra anni feruore defendere loci frigore. Quid hac dili- gentia consecuti sumus? Nempe ut gratuitam mercemur aquam. Nobis dolet, quod spiritum, quod sole emere non possumus. Quod hic aer etiam delicatissimusque ad faciendum non emptus uenit. O quam nobis male est, quod quicquam rerum natura in medio relictum est. Hoc quod illa fluere & patere omnibus uoluit, cuius haustum uitae publicum fecit, hoc quod tam homi- ni quam feris auibuscumque, inertissimis animalibus, in usum large ac beate profundit, contra se in- geniosa luxuria redegit ad precium. Adeo nihil potest illi placere, nisi charum. Vnum hoc erat, quod diuites in aquam turbam deduceret, quo uno nec possent antecedere pauperum. Illi, cui diuitiae molesta sunt, excogitatum est, quemadmodum etiam caperet aqua luxu- riam. Vnde ad hoc puenit, ut nulla nobis aqua satis frigide uideretur quae flueret, di- cam. Quodiu sanus & salubris cibi capax stomachus est, impleturque, non praemittit, naturalibus fomentis contentus est. Vbi quotidianis cruditatibus non teporis aestus, sed suos sen- tit, ubi ebrietas continua uisceribus insedit, & praecordiale in quod ueritur torret, aliquid necessario quaerit, quo aestus ille frangatur, qui ipsis aquis incalescit, remedijs incitat uti- tum. Itaque non aestate tantum, sed media hyeme niuem hac causa bibunt. Quae huius rei cau- sa est, nisi intestinum malum, & luxu corrupta praecordia, quibus nullum interuallum unquam quo interquiescerent datum est, sed prandia, coenis usque in lucem perductis, ingesta sunt, & dif- tentos copia ferculorum ac uarietate, comesatio altius meruit. Deinde nunquam intermissa intemperantia, quicquid ante decoxerat, efferauit, & in desyderium semper noui rigoris ac- cendit. Itaque quibus coenatione uelut ac specularibus muniant, & igne multo doment hye- mem, nihilominus stomachus ille solutus & aestu suo languidus, quaerit aliquid quo eri- gatur. Nam sicut animo relictos stupentisque aqua frigidam stupimus, ut ad sensum sui re- deant, ita uiscera istorum intus torpentia nihil sentiunt, nisi frigore illa uehementiore per- usseris. Inde est, inquam, quod nec niue contenti sunt, sed glacie, uelut certior illi ex solido rigor sit, exquirunt, ac sepe repetitis aquis diluunt. Non quae & summo tollitur, sed ut uim maio- rem habeat, & pertinacius frigus ex abdito effoditur. Itaque ne unum quidem eius est precium, sed habet institores aqua, & annonam pro pudore uariam. Vnguentarios Lacedaemonij urbe expulere, & prope cedere finibus suis iusserunt, quia oleum disperderent. Quid illi fecit sent, si uiderent reponendam niuis officinas, & tot iumenta deportanda aquae deseruien- tia cuius calorem saporemque paleis, quibus custodiunt, inquinant. At diu boni, quam facile est extinguerent sitim sanam. Sed quid sentire possunt emortuae fauces, & occallatae cibus ar- dentibus? Quemadmodum nihil illis satis frigidum, sic nihil calidum illis satis est. Sed ardetes boletos, & raptim indumento suo merfatos, demittunt pene fumantes, quos deinde re- stinguunt niuatis potionibus. Videbis inquam quosdam quosdam graciles, & palliolo focalique circuda- tos, pallentes & egros, non sorbentes solum niuem, sed etiam esse, & frusta eius in ciphos su- os deijcere inter ipsam bibendi moram. Sitim ista esse putas? Febris est. Et quidem eo acrior quam non tactu uenarum, nec in cute effuso calore deprehenditur. Sed cor ipsum excoquit luxu- ria, inuictum malum, & ex molli fluidoque durum atque patiens. Non intelligis oia consuetudine uim suam perdere? Itaque nix ista, in qua etiam iam natatis, eo puenit usum ad quotidianam stomachi feru- ditatem, ut aquae locum obtineat. Aliquid adhuc quaerit illa frigidius, quae pro nihilo est familiaris rigor.

Libri quarti naturalium quaestionum finis.

LVCII ANNEI SENEGAE NATURALIUM QVAESTIONUM LIBER QVINTVS, in quo de uentis & aeris motu agitur.

VENTVS est fluens aer. Quidam ita diffinierunt, Ventus est aer fluens in unam partem. Haec diffinitio uidetur diligentior, quia nunquam aer tam immo- bilis est, ut non in aliqua sit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cum le- uiter commouetur, nec in unam partem inclinatur. Itaque si legeris, Cum placi-

N 3 du uentis

Alii pro-
pudor

Fortes co-
lorem.

causa illis flatus est spacium diei ac longitudo, etiã ante solstitiũ flarent, cũ longissimi dies sunt, & cum maxime niues tabescunt. Iulio enim mense iam dispoliata sunt omnia, aut certe admodum pauca iacent adhuc sub niue. Sunt quãdã genera uentorum quãrup̃ta nubes & in prouum soluta præmittunt. Hos Græci uentos ætnephas uocant. Qui hoc (ut puto) modo fuit, cum magna inæqualitas ac dissimilitudo corporum, quã uapor terrenus emittit in sublime, eat, & alia ex his corporibus sicca sint, alia humida. Ex tanta discordia corporum inter se pugnantũ, cum in unum cõglobata sunt, uersimile est quãdam causas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fistulosa, & in modum tibiã angustia. His interuallis tenuis includitur spiritus, qui maius delyderat spacium, cum euerberatus cursu parum libero incaluit, & ob hoc amplior fit, scinditq; cingentia, & erupit in uentum, qui fere procellosus est, qui superne demittit, & in nos cadit uehemes & acer, quia nõ fulus nec per apertum uenit, sed laborat, & iter sibi uic pugna parat. Hic fere breuis flatus est, quia receptacula nubium p̃ quã ferebatur, ac munimẽta perumpit. Ideo tumultuosus uenit aliquãdo, nõ sine igne ac sono cœli. Hi uenti multo maiores diuturnioresq; sunt, si alios quoq; flatus ex eadẽ causa uentes in se abstulere, & in unum cõfluxere plures, sicut torrentes modicã ualitudinis eunt, q̃ diu separatis suis cursus est. Cũ uero plures in se aquas conuertere, fluminũ iustorum ac perhenniũ magnitudines excedunt. Idẽ credibile est fieri & in procellis, ut sint breues, q̃ diu singulae sunt, ubi uero sociare uires, & pluribus cœli partibus elius spiritus eodẽ se contulit, & impetus illi accedit & mora. Facit ergo uentum resoluta nubes, quã plurimis modis soluitur. Nonunq; conglobationẽ illam spiritus rumpit, nonunq; includi & in exitum nitentis luctatio. Nonunq; calor, quem modo sol fecit, modo ipsa arietatio, ut magnorum inter se corporum attritus. Hoc loco fit tibi uidetur quari potest, cur turbo fiat, qui euenire in fluminibus solet, ut q̃ diu sine impedimento feruntur, simplex & rectũ illis iter sit, ubi incurere in aliquod saxum ad latus ripã prominens, retorquantur, & in orbem aquas sine exitu flectat, ita ut circũlata inter se forbeantur, & uorticem efficiant. Sic uentus q̃ diu nihil obstitit, uires suas effundit. Vbi aliquo promontorio repercussus est, aut uic locorum coactũ in canalẽ conuexam tenuemq; collectus, sepius in se uoluitatur, similemq; illis, quas diximus conuertit, aquas uic uorticem. Hic uentus circumactus et eundem ambiens locum, ac seipsa uertigine concitans, turbo est. Qui pugnatior si est, ac diutius uoluitatus, inflammat & efficit, quem ^{ætnæphas} Græci uocant. Hic est igneus turbo. Sed fere omnia pericula uenti erupti de nubibus produnt, quibus armenta rapiantur, & tota naues in sublime tollant. Etiam nunc quia uentos diuersos ex se generant, & impulsu aera in alias quoq; partes, q̃ in quas ipsi inclinauerit, dispergunt, illud quoq; dicam, quod mihi occurrit, quem admodum stillicidia, q̃ uis iam inclinent se & labantur, nondum tamẽ effecere lapsum, sed ubi plura coiere, & turba uires dedit, tunc fluere & ire dicuntur, sic q̃ diu leues sunt aeris motus agitati, pluribus locis, nondum uentus est, tũc enim incipit, cum omnes illos miscuit & in unum impetum contulit. Spiritum a uento modus separatur, uehementior enim spiritus uentus est, inuicem spiritus leuiter fluẽs aer. Repetam nunc quod primo dixeram edẽ specu uentos, recessusq; interiore terrarũ. Non tota solido cõtextu terra in unũ usq; fundatur, sed multis partibus caua, & cœcis suspẽsa latebris, alibicubi habet inania sine humore. Ibi etiã si nulla lux discernimẽ aeris monstraret, dicã tamẽ nubes nebulasq; in obscuro consistere. Nã ne hæc quidẽ supra terras, quã uident, sunt, sed quã sunt, uidetur. Illic quoq; nihilominus ob id sunt, q̃ non uident flumina. Illic scias licet nostris paria sublabi, alia leuiter ducta, alia in confragosis locis præcipitando sonantia. Quid ergo non illud æque dabis esse aliquos & sub terra lacus, & quãdam aquas sine exitu stagnare? Quã si ita sunt, necesse est & illud aera onerari, oneratumq; incumbere, & uentum propulsu suo concitare. Ex illis ergo subterraneis nubibus sciemus nutrirĩ inter obscura flatus, cũ tantum uirium fecerint, quantum aut terrã obstantia auferant, aut aliquid apertum ad hos efflatus iter occupent, & per hanc cauernã in nostras sedes efferrant. Illud uero manifestum est, magnam esse sub terris uim sulphuris, & aliorũ nõ minus igne alentũ, p̃ hæc loca cũ se exitu quãrens spiritus torsit, accedat flammã ipso obstructu necesse est. Deinde flammis latus fulis, etiã si quid ignauũ aeris erat, extenuatũ moueri, & uiam cũ fremitu uasto atq; impe

atq; impetu quãrere. Si hoc diligentius persequar, cum quãram de motibus terrã, nunc mihi permittite narrare fabulam. Asclepiadotos autor est. Demiflos q̃ plurimos a Philippo in metallum antiquũ reliquit, ut explorarent quã uertitas eius esset, quis staret, an aliquid futurũ reliquisset uetus auaritia, descendisse illos cũ multo lumine, & multos durasse dies, deinde longa uia fatigatos, uidisse flumina ingentia, & cõceptu aquarũ inertium uastos, pares nostris, nec compressos quidẽ terra supeminente, sed libera laxitatis, nõ sine horrore uisus. Cum magna hæc legi uoluptate, intellexi enim sæculum nostrum, non nouis uitijs, sed iam ante antiquitus traditis laborare, nec nostra ætate primũ auaritiã, uenas terrarum lapidumq; rimatã, in fenebris male obstrusa quãsisse. Illi maiores nostri quãdebramus laudibus, quibus dissimiles querimur nos esse, spe ducti, montes ceciderunt, & supra lucrum sub ruina steterunt. Ante Philippũ Macedones rege fuere, qui pecuniã in altissimis usq; latebris sequerent, & recto spiritu liberorũ in illos se demitterent specus, in quos nullum noctium dierumq; pueniret discernere, a tergo lucem relinquerent. Quã tanta spes fuit: Quã tanta necessitas hominem ad sidera erectum incurauit & defodit, & in fundum telluris intima miserit, ut erueret aurum nõ minore periculo quãrendum, q̃ possidendũ. Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamq; reptauit, oblitus rerum naturã melioris, a qua se auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis est, q̃ istis supra quos auaricia ingens terrarum pondus iniecit, quibus abstulit cœlum, quos in imo illud malum, ubi uisus latitat, infodit. Illo descendere ausi sunt, ubi nouam rerum positionẽ terrarumq; pendentiã habitus, uentorũq; per cœcum inane experirentur, & aquarum in illis fluentũ horridos fontes, & altam perpetuamq; noctem. Deinde cum ista fecerint, inferos metuunt. Sed ut ad id de quo agitur reuertar, uenti quatuor sunt, in ortum, occasum, meridiem, septentrionemq; diuisi. Cæteri quos uarijs nominibus appellamus, his applicatur. Eurus ad auroram Nabathearũ regna recessit, Persidãq; & radijs iuga subdita matutinis. Vesper & occidit quã littora sole tepescunt, Proxima sunt zephyro, Scythiam septemq; triones Horridi inuasit Botreas, cõtraria tellus Nubibus assiduis pluuiorũ madescit ab Austro. Vel si breuius illos cõplecti mauis, in una tempestate (quod fieri nullo modo potest) congregent. Vna Australisq; Notusq; ruunt, creberq; pcellis Africus. Et qui locũ in illa rixa non habuit, Equator. Quidã illos duodecim faciunt. Quatuor em̃ cœli partes in ternas diuidunt, & singulis uentis binos suffectos dant. Hac arte Varro uir diligens illos ordinat, nec sine causa. Nõ enim eodẽ tempore sol oritur, aut occidit. Sed alius est ortus occasusq; æquinoctialis, Bis autẽ æquinoctiũ est, Alius solstitialis, Alius Hybernus. Qui surgit ab oriente æquinoctiali, Subsolanus apud nos dicitur, Græci illum ^{εφηνιωπης} uocant. Ab oriente Hyberno Eurus exit, quem nostri uocauerunt Vulturũ. Et Liuius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romis parum prospere, in qua Hannibal & contra solem orientẽ exercitum nostrũ, & cõtraria uenti constituit, cũ uenti adiutorio ac fulgoris pstringentis oculos hostium uicit. Varro quoq; hoc nomẽ usurpat. Sed & Eurus iam ciuitate donatus est, & nostro sermoni non tantũ alienus interuenit. Ab oriente solstitiali excitatur, Græci ^{νοτιος} appellant, apud nos sine nomine est. Aequinoctialis occidens Fauoniũ mittit, quẽ Zephyrum esse dicent tibi, etiã qui grãce nesciunt loqui. A solstitiali occidente, Chorus uenit, qui apud quosdam Argestes dicitur. Mihi nõ uidetur quia Chori uiolenta uis est, & in unam partem rapax. Argestes fere mollis est, & tam euntibus communis q̃ redeuntibus. Ab occidente hyberno Africus furibundus & ruens, Apud Græcos libis dicitur. A septentrionali latere summus est Aquilo. Medius septentrio. Imus Trachias. Hic deest apud nos uocabulum. A meridiano axe Euronotus est. Deinde Notus latine Auster. Deinde Libonotus, qui apud nos sine nomine est. Placet autem duodecim uentos esse, non quia ubiq; tot sint, quosdam enim inclinatio terrarum excludit, sed quoniam plures nusquam sũt. Sic calis sex dicimus, non quia omne nomen sex recipit, sed quia nullum plures q̃ sex. Qui duodecim uentos esse dixerunt, hoc secuti sunt, totidem uentorum esse, quot cœli discrimina. Cœlũ em̃ diuidit in circulos quosq; qui p̃ mudi cardines eunt. Est septentrionalis, Solstitialis, Aequinoctialis, Brumalis, & cõtraria septentrionalis. His sextus accedit, quod superiorem partem mundi ab inferiore fecerint, ut scis enim dimidia pars mudi semp̃ supra, dimidia

Quatuor uenti cardinales ut describit Ouidius.

Alit subditos.

pra, dimidia infra est. Hanc lineam quae inter aperta & occulta est Graeci *ἡμετέρα* uocant, nostri finitorem dixere, alij finientem. Adijciendus est ad hunc meridianum circulus, qui orizonta rectis angulis secat. Ex his quidam circuli in transuersa currunt, & alios interuētū suo scindunt. Necessae autem est tor aeris discrimina esse, quot partes. Ergo orizon sine finiens circulus, quinque illos orbes, quos modo dixi fieri, secat, & efficit decem partes, quinque ab ortu, quinque ab occasu. Meridianus circulus, qui in orizonta incurrit, regiones duas adijcit. Sic duodecim aer discrimina accipit, & totidem facit uentos. Quidam sunt quorundam locorum proprii, qui non transmittunt, sed in proximū ferunt. Non est illis a latere uniuersi mundi impetus. Arabulus Apuliam infestat, Calabriam lapix, Athenas Scyron, Pamphiliam Chagenus, Galliam Circius, cui aedificia quassanti, tamen incolae gratias agunt, tanquam salubritatem caeli sui debeant ei. Diuus certe Augustus templum illi, cum in Gallia moraretur, & uouit & fecit. Infinitum est, si singulos uelim prosequi. Nulla enim propemodum regio est, quae non habeat aliquem flatum ex se nascentem, & circa se cadentem. Inter caetera itaque providentiae opera, hoc quoque aliquis, ut dignū admiratione suspexerit. Non enim ex una causa uentos aut inuenit, aut per diuersa disposuit. Sed primū ut aera non sineret pigrescere, sed assidua uexatione utilem redderet, uitalēque terris. Deinde ut imbres terris subministrarent, idemque nimios compescerent. Nam modo adducunt nubes, modo deducunt, ut per totum orbem pluuiae diuidi possent. In Italiam Auster impellit, Aquilo in Africam rejicit, Etesiae non patiuntur apud nos nubes consistere. Iidem totam Indiam & Aethiopiā cōtinuis per id tempus aquis irrigāt, quōd fruges percipi nō possunt, nisi flatu superuacua & mixta seruandis uentilarentur, nisi esset quod segetem excitaret, & latentem frugem ruptis uelamentis suis, quae folliculos agricolae uocant, adaperirent. Quid quod omnibus inter se populis cōmercium dedit, & gentes dissipatas locis miscuit. Ingens natura beneficij, si illud in iniuriā suam nō uertat hominū furor. Nunc quod de Caesare olim maiore uulgo dicitur est, & a Titio Livio positum, in incerto esse, utrum illum magis nasci reipublicae profuerit, an non nasci, dici etiam de uentis potest, adeo quicquid ex illis utile & necessariū est, nō potest his re pensari, quae in principem suam generis humani dementia excogitat. Sed nō ideo nō sunt ista natura sua bona, si uitio male utentium nocent. Non in hoc prouidentia ac dissipator ille mundi deus, aera uentis exercendū dedit, & illos ab omni parte, ne quod esset situ squallidum, effudit, ut nos classes partē freti occupaturas completerem milite armato, & hostem in mari aut post mare inquireremus. Quae nos dementia exagitat, & in mutuum compellit exitium? Vela uentis damus bellū paraturi, & periclitamur periculi causa. Incertam fortunam experimur, uim tempestatū nulla ope humana superabile, mortem sine spe sepulturae. Non erat tanti, si ad pacem pista ueheremur. Nūc cum euaserimus tot scopulos latentes, & insidias uadiosi maris, cum effugerimus procellosos desuper mōtes, per quos praecipit in nauigātes uentus impingit, cum inuoluto nubilo dies, & nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cū turbinibus diuilla nauigia, quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos fessos tor malis portus excipiet? Bellum scilicet & obuius in littore hostis, & trucidandae gentes, tracturae magna ex parte uictorem, & antiquarum urbium flammā. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus scribimus diuētios acie in medijs fluctibus? Quid maria inquietamus? parum uidelicet ad mortes nostras terra late patet. Nimis delicate fortuna nos trahat. Nimis dura dedit nobis corpora, felicē ualitudinē. Nō depopulat nos casus incurrens. Emetiri cuiusque annos suos ex cōmodo licet, & ad senectute decurrere. Itaque eamus in pelagus, & uocemus in nos fata cessantia. Miseri quid quaeritis, mortem, quae ubique superest? Petat illa nos & ex lectulo, sed ubique innocentes petat, occupabit uos in uestra domo, sed occupet nullū molientes malū. Hoc uero quod aliud quod dixerit, quod infania circūterre pericula, & ruere in ignotos, iratū sine iniuria occurrētia deuasstante, ac terarū more occidere, quae nō oderis? Illis tamē in uitionem, aut ex fame morsus est. Nos, sine ulla parsimonia nostri alienique sanguinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, salutem cōmittimus fluctibus, secundos optamus uentos, quorum felicitas est ad bella perferri. Quousque nos malos mala nostra rapuerit? Parum est intra orbem suū furere. Sic Persarū rex solidissimus in Graeciā traiecit, quam exercitus non uincet, cū

Quidā sūt uenti regio nibus pecu liare.

Ironia

cet, cum impleuerit. Sic Alexander ulterior Baetris & Indis uolē quarere, quid sit ultra magnum mare, & indignabitur aliquid esse ultimū sibi. Sic Parthis auaritia Crassum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni, non tempestates longissimi maris, non circa Euphratem praefata fulmina, & deos resistentes, per hominū deorumque iras ad aurū ibitur. Ergo non merito quis dixerit rerum naturam melius a curam fuisse nobiscū, si uentos flare uetuisset, & in alto discursu fuentium in sua quemque terra flare iussisset. Si nihil aliud, certe suo quilibet tantum ac suorum malo nasceretur. Nunc parum in domestica, ex terminis quoque laborandum est. Nulla terra tam longe remota est, quae non emittere aliquod suum malum possit. Vnde scio an nunc aliquis magnae gētis in abdito dominus, fortunae indulgentia tumens, non contineat inter terminos arma, an paret classes ignota molientes, Vnde scio hic mihi, an ille uentus bellū inuehet? Magna pars erat pacis humanae, maria praeludi. Non tamē (ut paulo ante dicebam) queri possumus de autore nostri deo, si beneficicia eius corrumpimus, & ut essent contraria efficitur. Dedit ille uentos ad custodiendam caeli terrarumque temperiem, ad euocandas supprimendaeque aquas, ad alendos fatorem atque arborum fructus, quos ad maturitatem cum alijs causis adducit ipsa iactatio, atque trahens cibum in summa, & ne torpeant promouens. Dedit uentos ad ulteriora noscenda, fuisse enim imperitum animal, & sine magna experientia rerum homo, si circumscriberetur naturalis soli sine. Dedit uentos, ut cōmoda cuiusque regionis fierent communia, non ut legiones equitemque gestarent, nec ut perniciofa gentium arma transfuerent. Si beneficia naturae utentium prauitate ppendimus, nihil non nostro malo accepimus. Cui uidere expeditur? Cui loquitur? Cui non uita tormentum est? Nihil inuentis tam manifeste utilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic uentos quoque natura bonos suos tuos inuenerat, ipsi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt, nō eadem est his & illis causa soluendi, sed iusta nulli. Diuersis enim irrationentis ad tentandum ire impellimur. Itaque alicui uitio nauigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circum iactum iam testium loco dandus est, minima esse quae homines emat uita. Immo Lucili charissime, si bene furorem illorum existimaucris, id est nostrum, (in eadem enim turba uolutamur) magis ridebis, cum cogitaueris uita parari ea, in quibus uita consumitur.

Libri quinti naturalium quaestionum finis.

LVCII ANNEI SENECAE NATURALIUM QVAESTIONVM LIBER SEXTVS, in quo de terrae motu agitur.

HOMPEIOS celebrem Campaniae urbem, in qua ab altera parte Surrentinum Stabianumque littus, ab altera Calcedonense conueniunt, mare ex aperto conductum ameno sinu cingit, desedisse terremotu, uexatis quae cumque adiacentibus, Lucili uirorum optime, audiuius, & quidem diebus Hybernīs, quos uacare a tali periculo maiores nostri solebant permittere. Nonis Februarii fuit motus hic, Regulo & Vergilio consulibus, qui Campaniam nunc securam huius mali, indemnem tamen & toties defunctam metu, magna strage ualauit. Nam & Herculanensis oppidi pars ruit, dubieque stant etiam quae relicta sunt. Et Nucerinorum colonia, ut sine clade, ita nō sine querela est. Neapolis quoque priuatim multa, publice nihil amisit, leuiter ingenti malo perstricta. Villa quoque praeruptae passim sine iniuria tremuere. Adijciuntur his illa, sexcentarum ouium gregem exanimatū, & diuisas statuas, mota post hoc mentis aliquos atque impotentes sui errasse. Quorum ut causas excutiamus & propositi operis contextus exigit, & ipse in hoc tempore congruens casus, quaerenda sunt trepidis solatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuiusque satis tutū uideri potest, si mundus ipse concutitur, & partes eius solidissimae labant? Si, quod unū immobile est in illo fixumque, ut cuncta in se intēta sustineat, fluctuat, si quod propriū habet terra, perdidit stare, ubi tandem resident metus nostri? Quod corpora receptaculū inuenient? quo sollicita confugiet, si ab imo metus nascitur, & funditus trahitur? Consterminatio omnī ubi, ubi te cūa crepuere, & ruina signum dedit, tunc praecipit quisque se, & penates suos deserit, ac se publico credit. Quam latebram praecipimus, quod aut xilium, si

Quare de uentis mū do tribuerit

Alit Herculanense.

alt' diffidet

xilium, si orbis ipse ruinas agitet: si hoc, quod nos tuetur ac sustinet, supra quod urbes sitae sunt, quod fundamentū quidam orbis esse dixerunt, discedit ac titubat: Quid tibi est te nō dico auxiliū, sed solatiū potest, ubi timor fugam perdidit: Quid est iniqua fati munitum: Quid ad tutelam alterius ac sui firmiter: Hostem muro repellam, praeupta multitudinis castella, uel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempestate nos uindicant portus. Nimborum uim effusam, & sine fine cadentes aquas tecta propellit, fugientes non sequitur incēdium, aduersus tonitrua & minas caeli subteranea domus, & defossi in altum specus remedia sunt. Ignis ille coelestis, non transuerberat terram, sed exiguo eius obiectu rerunditur. In pestilentia mutare sedes licet. Nullum malū sine est fugio est. Nunquā fulmina populos perusserunt. Pestilens coelum exhaustit urbes, nō abstulit. Hoc malum latissime patet, inuitabile, audum, publice noxium. Non em domos solum, aut familias, aut urbes singulas haurit, sed gētes totas, regionesq; subuertit, & modo ruinis operit, modo in altam uoraginem condit, at ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non est, saltem fuisse, sed supra nobilissimas urbes sine ullo uestigio prioris habitus solum extenditur. Nec defunt, qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum sedibus suis eunt, & e uisorum numero uiui auferuntur, tanquā nō omne fatum ad eūdem terminū ueniat. Hoc habet inter cetera iusticiae suae natura praecipuum, quod cum ad exitum uentum est, omnes in aequo sumus. Nihil itaq; interest, utrū me lapis unus elidat, an mōte toto premar, Vtrum supra me domus unius onus ueniat, & sub exiguo eius tumulo ac puluere expirem, an totus caput meum terrarū orbis abscondat. In luce hunc & in aperto spiritum reddam, an in uasto terrarum dehiscentiū sinu. Solus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concadentium ferar. Nihil in terest mea, quantum circa mortem meam tumultus sit, ipsa ubiq; tantundem est. Proinde magnū sumamus animū, aduersus istam cladem, quae nec euitari, nec prouideri potest. Detinamus audire istos, qui Campania renunciauere, quiq; post hunc casum emigrauerūt, negantq; se ipsos unquā ipsam regionem accessuros, quis enim illis promittet, melioribus fundamentis hoc aut illud solum stare: Omnia eiusdem sortis sunt. Et si nondum mota, tamē mobilia, hūc fortasse in quo securius consistis locum, haec nox aut hic ante noctem dies scindet. Vnde scies, an melior eorum locorum conditio sit, in quibus iam uires suas fortuna cōsumpsit, aut quae in futura ruina sua sulta sunt: Erramus em, si ulla terrarū partē exceptā imuneq; ab hoc piculo credimus. Oēs sub eadē iacēt lege. Nihil ita ut immobile esset natura cōcepit, alia tēpibus alijs cadūt. Et quēadmodū urbib' magnis, nūc haec domus, nūc illa suspēdit. Ita in hoc orbe terrarū nūc haec ps facit uitiū, nūc illa. Tyros aliquā infamis ruinis fuit. Alia duodecim urbes simul perdidit, anno priore in Achaia & Macedonia. Quaeq; ista uis mali incurrit, nunc Campaniam laesit. Circuit fatū, & siquid diu praeterijt, reperit. Quaedam rariū sollicitat, sapius quaedam. Nihil immune esse, & innoxium sinit. Non homines tantū quae breuis, & caduca res nascimur, urbes oraq; terrarū & littora, & ipsum mare in seruitutem fati uenit. Nos tamen nobis permanensura promittimus bona fortuna, & felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis uelocissima est leuitas, habituram in aliquos pondus ac moram credimus. Et perpetua sibi omnia pmittentibus in mētem nō uenit, id ipsum, supra quod stamus, stabile nō esse. Neq; em Campaniam istud aut Achaia, sed omnis soli uitiū est male coherere, & ex causis pluribus solui, & summa manere, partibus ruere. Quid ergo? Solatiū aduersus pericula dare, p miseram, ecce undiq; timenda pronuncio. Nego quicquid esse quietis aeternae, quod perire possit, & perdere. Ego uero hoc ipsum solatiū loco pono, & quidem ualentissimū. Quantum quidem sine remedio timor stultus est, ratio terrorem prudentibus excutit. Imperiis sit magna ex desperatione securitas. Hoc itaq; generi humano dictum puta, quod illis subdita captiuitate rerum inter ignes & hostem stupētibus dictum est. Vna salus uictis nullam sperare salutē. Si uultis nihil timere, cogitate omnia esse timenda, circūspicite quae leuib' causis discutiamur. Non cibus nobis, non humor, non uigilia, non somnus, si ne mensura quadam salubria sunt. Iam intelligis nugatoria esse nostra, & imbecillia corporis, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id unū periculū nobis est, quod tremūt terrae, quod subito dissipantur, ac superposita deducūt. Magni se aestimat, qui flumina

Remediū
aduersus
oia picula

qui flumina & motus terrarum hiatuq; formidat, uult ille imbecillitatis suae conscius timere pituitam, ita uidelicet nati sumus, tam felicia sortiti membra, & in hanc magnitudinem creuimus. Et ob hoc nisi mūdi partibus motis, nisi coelum tonuerit, nisi terra subfederit, perire non possumus; Vnguicula nos & ne totius quidem dolor, sed aliqua a latere eius scissura, cōscit. Et ego timeam terras trementes, quem crassior salua suffocat. Ego extimescam emotū sedibus suis mare, & ne aestus, maiore quā soleat cursu, plus aquarum trahens superueniat, cum quosdam stragulauerit potio male lapsa per fauces. Quā stultum est mare horrere, cum scias stillicidio perire te posse? Nullum est maius solatiū mortis, quā ipsa mortalitas. Nullum autem omnium istorum quae extrinsecus terret, quā quod innumerabilia pericula in ipso sinu sint. Quid em dementius, quā ad tonitrua lucē cidere, & sub terram se corripere fulminum metu? Quid stultius, quā timere mutationē aut subitos montium lapsus, & irruptiones maris extra littus eiectionis, cui mors ubiq; praesto sit, & undiq; occurrat? Nihilq; sit tam exiguum quod non in perniciem generis humani fati ualeat: Adeo non debent nos ista confundere, tanquā plus in se mali habeant quā uulgaris mors, ut contra cum sit necessarium e uita exire, & aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuuat. Necessē est mori ubiq; quandoq; Stet licet ista humus & se teneat suis finibus, nec ulla factetur iniuria, supra me quandoq; erit. Interest ergo illam ego mihi, an ipsa se mihi imponat. Deducitur ingenti potentia, nescio cuius mali. Rumpitur, & me in imensam altitudinem adducit. Quid porro? Mors leuior in plano est? Quid habeo quod querar, si rerum natura non me uult iacere in ignobili loco? si mihi inscit sui partem? Egregie Vagellius meus in illo inclyto carmine. Si cadēdū est, inquit, mihi, coelo cecidisse uelim. Idem licet dicere. Si cadendum est, cadam orbe cōcusso. Non quia fas est optare publicam cladem, sed quia ingens mortis solatium est, terram quandoq; uidere mortalem. Illud quoq; proderit praesumere animo, nihil horum deos facere, Nec ira numinum, aut coelum conuerti, aut terram. Suis ista causas habent, nec ex imperio saeuunt, sed ex quibusdam uitij, ut corpora nostra turbantur, & tūc, cū facere uidentur, iniuriam accipiunt. Nobis autem ignorantibus uerum, omnia terribilia sunt, utpote quorum metum raritas auget. Leuius accidit familiaria, & ex insolito mido est maior. Quare autem quicquid nobis insolitum est: quia naturam oculis nō ratione comprehendimus, nec cogitamus, quid illa facere possit, sed tantum quid fecerit. Damus itaq; huius negligentiae poenas, tanquā nouis territi, cum illa nō sint noua, sed infolita. Quid ergo? Non religionem incurrit mentibus, & quidem publice, siue deficere sol uisus est, siue luna, cuius obscuratio frequētior, aut parte sui, aut tota delituit: longeq; magis illa aetna & transtuerum faces, & coeli magna pars ardens, & cinita sydera, & plures solis orbes, & stella per diem uisā, subitq; transcursus ignium, multam post se lucem trahentium: nihil horum sine timore miramur, & cum timendi sit causa, nescire, non est tā tē scire, ne timeas. Quanto fatius est causas inquirere, & quidem toto in hoc intento animo: Neq; em illo quicquid inueniri dignius potest, cui se non tantum cōmodet, sed impendat. Quaramus ergo, quid sit quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem ponderis pellat, quid sit illa ualentis, quid tantum onus uisū sua labefactat, cur modo tremat, modo laxata subsidat, nunc in partes diuisas discedat, & alias interuallum ruinae suae diu seruet, alias cito comprimat. Nunc amnes magnitudinis notae cōuertat in trorsus, nunc uos exprimat, aperiat aliquando aquarū calentium uenas, aliquando refrigeret, igneq; nonnūq; per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per saecula nobiles comprimat. Mille miracula mouet, faciemq; mutat locis, & defert montes, subigit plana, ualles extuberat, nouas in profundo insulas erigit. Haec ex quibus causis accidunt, digna res est excuti. Quod, inquis, erit precium operae? quod nullū maius est, noscere naturā. Neq; em quicquid habet in se huius materiae tractatio pulchrius, cum multa habeat futura usui, quā quod hominem magnificentia sui detinet, nec merce, sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo quid sit, propter quod accidant haec. Quorū est adeo mihi dulcis inspectio, ut quibus aliquando de motu terrarum uolumen iuuenis ediderim, tamen tentare me uoluerim & experiri, an aetas aliquid nobis, aut ad scientiā, aut certe ad diligentiam adiecerit. Causam qua terra concutitur, alij in aqua esse, alij in

Egregia Vagellij sententia nihil enim refert quod quis pereat

Vnde terrae motus.

O ignibus

Fortes uo-
caris.

Germani au-
da gens belli

ignibus, alij in ipsa terra, alij in spiritu putauerunt, alij in pluribus, alij in omnibus his. Qui-
dam liquere ipsis aliquam ex istis causam dixerunt, sed nō liquere, quā esset. Nunc sin-
gula prosequamur. Illud ante omnia mihi dicendū est, opiniones ueterum parum exa-
ctas esse & rudes. Circa uerum adhuc eratatur. Noua omnia erant primo tentantibus,
post eadem illa limata sunt, & si quid inuentum est, illis nihilominus referri debet acce-
ptum. Magni animi res fuit, rerum natura latebras dimouere, nec cōtentum exteriori
eius conspectu, introspicere & in deorum secreta descendere. Plurimū ad inueniendū
contulit, qui sperauit posse reperiri. Cum excusatione itaq; ueteres audiendi sunt. Nul-
la res consumata est, dum incipit. Nec in hac tantum re omnium maxima atq; inuolutissi-
ma, in qua etiam cum multū actum erit, omnis tamē aetas quod agat inueniat, sed in omni
alio negotio, longe semp a perfecto fuere principia. In aqua causam esse, nec ab uno di-
ctum est, nec uno modo. Thales Milesius totam terram subiecto iudicat humore, por-
tari & innatare, siue illud oceanum uocans, siue magnū mare, siue alterius naturā, sim-
plicem adhuc aquam & humidum elementū. Hac, inquit, unda sustinet orbis, uelut alij
quod grande nauigium, & graue his aquis quas premit. Superuacuum est reddere cau-
sas, propter quas existimat grauissimā partem mundi non posse spiritu tam tenui fuga-
ciq; gestari, nō enim nunc de situ terrarum, sed de motu agitatur. Illud argumenti loco po-
nit, aquas esse in causa, quibus hic orbis agitatur, quod in omni maiore motu erumpunt
ferre noui fontes, sicut in nauigijs quoq; euenit, ut si inclinata sunt & abiere in latus, aquā
forbeant, quae in omni onere eorum quae uehit si imodice depressa sunt, aut superfundi-
tur, aut certe dextra sinistraq; solito magis surgit. Hanc opinionē falsam esse, nō est diu
colligendum. Nam si terram aqua sustineret, & ea aliquando concuteret, semper motu
retur, nec agitari illam miraremur, sed manere cum tota concuteret, non ex parte. Nun-
quam em nauis dimidia iactatur. Nunc uero terrarum non uniuersarū, sed ex parte mo-
tus est, quomodo ergo fieri potest, ut quod totum uehitur, totum nō agitatur, si eo quo
uehitur agitatum est? At quare aquae erumpunt? Primū omnium sepe tremuit terra, &
nihil humoris noui fluxit. Deinde si ex hac causa unda prorūperet, a lateribus terrae cit
cumfunderet, sicut in fluminibus ac mari uidemus accidere, ut incrementum aquarum,
quoties nauigia desidunt, in lateribus maxime appareat. Adultimū non tam exigua fie-
ret q̄ dicit erupit, nec uelut per rimam sentina subreperet, sed fieret ingens inundatio,
ut ex infinito liquore & ferente uniuersa. Quidam motum terrarum aquae impurauerunt,
sed non ex eadem causa. Per omnē, inquit, terram, multa aquarū genera decurrunt. Ali-
cubi perpetui amnes, quorum per nauigabilis etiam sine adiutorio imbrum magnitu-
do est. Hinc Nilus per aetatem ingentes aquas inuehit. Hinc qui medius inter pacatā
& hostilia fluit, Danubius ac Renus. Alter Sarmaticos impetus cohibens, & Europam
Asiamq; disternās. Alter Germanos auidam gentem belli repellens. Ad ipe nunc pa-
tentissimos lacus, & stagna populis inter se ignotis circumdata, & ineluctabiles nauigio
paludes, nec ipsis quidem inter se peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot ca-
pita fluminū subito se, & ex occulto amnes uomentia. Tot deinde ad tempus collectos
torrentium impetus, quorū uires tam repentinae q̄ breues. Omnis aquarū etiam inter
terram natura faciesq; est. Illic quoq; alio uasto cursu deferuntur, & in praecipua uoluntate ca-
dunt. Aliae languidiores in uadis refunduntur, & leuiter ac quiete fluunt. Quis autē ne-
get uastis illa receptaculis concipi & cessare multis inertes locis? Non est diu probandū
ibi multas aquas esse, ubi omnes sunt. Nec enim sufficeret tellus ad tot flumina eden-
da, nisi ex reposito multoq; funderet. Si hoc uerum est, necesse est aliquando illic amnis
excresecat, & relictis ripis uiolentus in obstantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis,
in quam flumē impetum dedit, & quam donec decresecat uerberabit, Potest fieri, ut ali-
quam regionem riuus affluens exedat, ac secum trahat aliquam molem, qua lapsa, super
posita quantiantur. Iam uero nimis oculis permittit, nec ultra illos scit producere animū,
qui non credit esse in abscondito terrae sinus maris uasti. Nec enim uideo quid prohibe-
at uel obstat, quo minus illic habeatur aliquod etiam in abscondito litus, & per occult-
ros aditus receptum mare, quod illic quoq; tantundem loci tenet, aut fortassis hoc am-
plius, quo superiora cum tot animalibus erant diuidenda, abstrusa enim & sine possesso-
re deserta,

re deserta, liberius undis uacant. Quas quis uetat illic fluctuare, & uentis, quos omne in-
teruallū terrarum, & omnis aer creat, impellit? Potest ergo maior solito exorta tempe-
stas aliquam partem terrarum impulsam uehementius comouere. Nā apud nos quoq;
multa, quae procul a mari fuerant, subito eius accessu uapulauerunt, & uillas in cōspectu col-
locatas, fluctus qui longe audiebatur inuasit. Illic quoq; potest accedere ac decedere per
lagus infernum, quorum neutrum sit sine motu superstantium. Non quidem existimo
diu te hesitaturum, ut credas esse subterraneos amnes & mare absconditum. Vnde em
ista prorumpunt, unde ad nos ueniunt, nisi quod origo humoris inclusa est? Age cum ui-
des interruptum Tigrim, in medio itineris sicari, & nō uniuersum auertit, sed paulatim
non apparentibus damnis minui primum, deinde consumi, quo illum putas abire, nisi in
obscura terrarum? utiq; cum uideas emergere iterum, non minorem eo, qui prior fluxit
rat. Quid cum uides Alpheū celebratū poetis in Achaia mergi, & in Sicilia rursus trāse
ēto mari effundere amoenissimum fontem Aretusam? Nescis autem inter opiniones q/
bus narratur Nili estua inundatio, & hanc esse a terra, illum erumpere & auerit, non lu-
pernis aquis, sed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Caesar
ut aliarum uirtutum, ita ueritatis imprimis amantissimus, ad inuestigandum caput Nili
miserat, audiui narrantes, longum illos iter peregrisse, cum a rege Aethiopia instructi au-
xilio, commendatq; proximis regibus penetrassent, ad ulteriora quidem aiebant, per-
uenimus, ad immensas paludes, quarum exitum, nec incolae nouerant, nec sperare quis-
q; potest, ita implicitae aquae herbae sunt, & aquae, nec pediti eluctabiles, nec nauigio, qd
nili paruum & unius capax, limosa & obliata palus non ferat. Ibi, inquit, uidimus duas pe-
tras ex quibus ingens uis fluminis excidebat. Sed siue caput illa, siue accessio est Nili, si-
ue tunc nascitur, siue in terras ex priore recepta cursu redit, nonne tu credis illam quicq;
est ex magno terrarum lacu ascendere, habeant em oportet pluribus locis sparsum hu-
morem, & in imo coactum, ut eructare tanto impetu possint. Ignem causam morus
terrarum quidam, sed & quidam non ob eandem causam iudicant. Imprimis Anaxago-
ras, qui existimat simili pene ex causa, & aere concuti terram, cum in inferiore parte ipsi
ritus crassum aera & in nubes coactum, ex eadem uia qua apud nos quoq; nubila
frangi solent, rumpit, & ignis ex hoc collisu nubium, cursuq; elisi aeris emicuit.
Hinc ipse in obuia incurrit, exitum quaerens, ac diuellit repugnantia, donec per angusta
aut nactus est uiam exeundi ad coelum, aut uia aut iniuria fecit. Alij in igne causam qui-
dem esse, sed non ob hoc iudicant, sed quia pluribus obuius locis ardeat, & p̄xima quae
q; consumat. Quae si quando exesa ceciderint, tunc sequi motum earum partū, quae sub
iectis adminiculis destituta labant, donec corruere, nullo occurrere, quod onus excipe-
ret. Tunc chasmata, tunc hiatus uasti aperiuntur, aut cū dubitauerunt super ea se quae sup-
sunt, quae constant, se componunt. Hoc apud nos quoq; uidemus accidere, quoties in-
cendio pars ciuitatis laborat, cum exusta trabes sunt, aut corrupta, quae superioribus fir-
mamentum dabant. Tunc diu agitata fastigia concidunt, & tam diu differuntur atq; in-
certa sunt, donec in solido resederunt. Anaximenes ait terrā ipsam sibi esse causam mo-
tus, nec extrinsecus incurrere, quod illā impelat, sed intra ipsam & ex ipsa quādam par-
tes eius decidere, quas aut humor soluerit, aut ignis exederit, aut spiritus uioletia excus-
serit. Sed his quoq; cessantibus non deesse, propter quod aliquid abscedat aut reuellat.
Nam primum omnia uetustate labuntur. Nec quicq; tutum a senectute est. Hac solida
quoq; & magni roboris carpit. Itaq; quemadmodum in aedificijs ueteribus quaedam nō
perculsa tamen decidunt, cum plus ponderis habuere q̄ uirium, ita in hoc uniuerso ter-
rae corpore euenit, ut partes eius uetustate soluantur, solutae cadāt, & tremore superio-
ribus afferant. Primū dū abscedunt, nihil utiq; magnum siue motu eius, cui hesit, absin-
ditur. Deinde cum deciderunt, solido exceptae, resiliunt, pilae more, quae cecidit exultat,
ac saepius pellitur, toties a solo in nonum impetum missa. Si uero in stagnantibus aquis
delata sunt, hic ipse casus uicinia concutit fluctum, quem subitum uastumq; illisum ex al-
to pondus eicit. Quidam ignibus quidem assignant hunc tremorē, sed aliter. Nam cū
pluribus locis ferueant, necesse est ingentem uaporem sine exitu uoluant, qui ui sua spi-
ritum intendit, & si acrius instat, opposita diffundit, si uero remissior fuit, nihil amplius
O z quam

Neronem im-
pudenssimā
bestiam lau-
dat

Astusiam

*

Astusium

quam mouet. Videmus aquam spumare, igne subiecto. Quod in hac aqua facit inclusa & angusta, multo magis illum facere credamus, cum uiolentius ac uastius ingentes aquas excitat. Tunc ille uaporazione inundantiū undarum, quicquid pulsauerit agit. Spiritū esse qui moueat, & plurimis & maximis auctoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens ait ita. Venti in concaua terrarum deferuntur, deinde ubi iam omnia spacia plena sunt, & inquantum aer potuit densatus est, is qui superuenit spiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deinde perturbat. Tunc ille quarens locum omnes angustias dimouet, & claustra sua conatur effringere. Sic euenit, ut terra, spiritu luctante & fugam quarente, moueant. Itaq; cū terra motus futurus est, pracedit aeris tranquillitas & quies, uidelicet, quia uis spiritus, quæ concitare uentos solet, inferni sede detinetur. Nunc quoq; cum hic motus in Campania fuit, quāuis hiberno tempore & in quieto, per superiores dies a coelo aer stetit. Quid ergo? Nunq; flante uento terra cōcus sa est? Admodū raro duo fluere simul uenti. Fieri tamen & potest & solet, quod si recti pimus & constat, duos uentos rem simul gerere, quid nam accidere possit, ut alter supio rem aera agit, alter inferum? In hac sententia licet ponas Aristotele & discipulū eius Theophrastū, non, ut graecis uisum est, diuini, tamen & dulcis eloquiū uirum, & nitidū si ne labore. Quid utriq; placeat exponā. Semper aliqua euaporatio est e terra, quæ modo arida est, modo humido mixta. Hac ab infimo edita & inquantū potuit elata, cū u. teriorem locum in quē exeat non habet, retro fertur, atq; in se reuoluū, deinde rixa spī ritus reciprocantis iactat obstantia, & siue interclusus, siue per angusta tenisus est, motū ac tumultum facit. Straton ex eadem schola est, qui hanc partē philosophiæ maxime coluit, & rerum naturæ inquisitor fuit. Huius tale decretū est, frigidum & calidū semp in contraria abeunt, & una esse nō possunt, eo frigidum confluit, unde uis calida discessit, & inuicē ibi calidum est, unde frigus expulsum est. Hoc quod dico uerum est, sed utrūq; in contrariū agi, ex hoc tibi appareat. Hyberno tempore cum supra terrā frigus est, ca lent putei, nec minus specus, atq; omnes sub terra recessus, quia eo se calor contulit, superiora possidenti frigori cedens, qui cū in inferiora puenit, & eo se quantum poterat ingessit, quo densior, hoc ualidior est, huic alius supuenit, cui necessario cōgregatur, & calidū semp in angustū pressus, loco cedit. Idem e contrario euenit, cum uis maior frigidi illata in ca uernis est. Quicquid illic calidi latet, frigori cedens abit in angustum, & magno impetu agit, quia nō patitur utriusq; natura cōcordiam, nec in uno moram. Fugiens ergo & omni modo cupiens excedere, in proxima quæq; re molitur ac iactat. Ideoq; anteq; terra moueat, solet mugitus audiri, uentis in abdito tumultuantibus, nec em aliter posset, ut ait noster Vergilius, Sub pedibus mugire solū, & iuga celsa moueri, nisi hoc esset uentorum opus. Vices deinde huius pugnae sunt, desinit calidi cōgregatio, ac rursus eruptio. Tunc frigida compefcunt & succedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna uis cursat, & ultro citroq; spiritus comheat, terra cōcutitur. Sunt qui existimant spiritu qui dem & nulla alia ratione tremere terram, sed ex alia causa, quā Aristoteli placuit. Quid sit quod ab his dicatur audi. Corpus nostrum & sanguine irrigatur & spiritu, qui p sua itinera decurrit. Habemus autē quædam angustiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quam meat, Quædā patientiora, in quibus colligitur & unde diuiditur in partes. Sic hoc totum terræ omnium corpus, & aquis, quæ uicem sanguinis tenet, & uentis, quos nihil aliud quis q̄ animā uocauerit, puium est. Hac duo alicubi cōcurrunt, alibi cōsistunt. Sed quemadmodū in corpore nostro dum bona ualitudo est, uenarū quoq; impurbata mobilitas modum seruat, Vbi aliquid aduersi est, micat crebrius, & suspiria atq; anhelitus, laboratis ac fessi signa sunt, Ita terræ quoq; dum illis positio naturalis est, in cōcussa manent, Cum aliquid peccatur, tunc uelut egri corporis motus est, spiritu illo qui modestius perfluebat, isto uehementius, & quassante uenas suas. Nec ut illi paulo ante dicebant, quibus animal placet esse terram, nam si hoc est, quemadmodum animal, totam uexationem sentiet. Neq; enim in nobis febris alias partes moratus, alias citius impellit, sed per omnes paræqualitate discurrit. Vide ergo nunc, quid intret in illā, Spī ritus ex circumfuso aere, qui quādiu habet exitum, sine iniuria labitur, si offendit aliquid & incidit quod uiam claudat, tunc oneratur primo infundente se a tergo aere. Deinde

per aliquam

Trāquillitas
aeris praece/
dit terræ mo/
tum.

Alt. scilicet

per aliquam rimam maligne fugit, & hoc acrius fertur, quo angustius. Id sine pugna nō potest fieri, nec pugna sine motu. At si nec rimam quidem per quam effluat inuenit, cōglobatus illic furit, & huc atq; illo citū agitatur, aliaq; de iicit, alia intercidit, cū tenuissimus idēq; fortissimus, & irrepit q̄uis in obstructa, & quicquid intrauit uis sua diducat & diffi pet, tunc terra iactatur. Aut em datura uento locū discedit, aut cum fedat in ipsam, quæ illum emisit, cauernam fundamento spoliata confidit. Quidā ita existimant. Terra multis locis perforata est, nec tantū primos illos aditus habet, quos uelut spiramenta ab initio sui recepit, sed multos illi casus imposuit natura. Alicubi deduxit, quicquid superne terreni erat. A qua alia torrentes cecidere, alia aestibus magnis dirupta partere, per hac interualla intrat spiritus, quem si inclusit mare & adegit, nec fluctus retro abire permisit, tunc ille exitu simul reditq; pracluso, uolutatur. Et quia in rectum non potest tendere, quod illi naturale est in sublime se intendit, & terram premētem reuerberat. Etiam nūc dicendum est, quod plarīq; auctoribus placet, & in quo fortasse fiet dissensio. Non esse terram sine spiritu palam est. Non tantum illo dico, quo se tenet ac partes sui iungit, qui inest etiam saxis mortuisq; corporibus, sed illo dico uitali & uegeto & alente omnia, hunc nisi haberet, quomodo tot arboris spiritum infunderet, non aliunde uiuentibus? & tot fatis? Quemadmodū tam diuersas radices aleret, atq; aliter in se mersas foueret, quasdas summa receptas parte, quasdam alius tractas, nisi multam haberet animā, tam multa, tam uaria generantis, & haustu atq; alimento sui educantis? Leuisbus adhuc argumentis ago. Totum hoc cœlum, quod igneus aether, mundi summa pars, claudit, omnes hæ stellæ, quarum inueniri non potest nisi celestium cœtus, & (ut alia prateream) hic tam prope a nobis agens cursum sol, omni terrarum ambitū non semel maior, alimentum ex terreno trahit, & inter se partiuntur. Nec ullo alio scilicet, q̄ halitu terrarum sustinentur. Hoc illis alimentum, hic pastus est. Non posset autem tam multa tantaq; & se ipsa maiora, terra nutrire, nisi plena esset animā, quā per diem ac noctem ab omnibus partibus suis fundit. Fieri em nō potest, ut nō multum illi superfit, ex qua tantum petitur ac sumitur, & ad tempus quidem, quod exeat nascitur. Nec em esset perennis illi copia suffecturi in tot cœlestia spiritus, nisi inuicem ista excurrerent, & in aliud alia soluerentur. Sed tamen necesse est abundet ac plena sit, & ex condito proferrat. Non est ergo dubium quin multum spiritus lateat intus, & caeca sub terra spacia aet latus obtineat. Quod si uerum est, necesse est id saepe moueat, quod re mobilissima plenum est. Nunquid em dubium esse potest cuiq; quin nihil sit tam inquietum q̄ aer, & tam uersabile & uagatione gaudens? Sequitur ergo, ut naturam suā exerceat, & quod semper moueri uult, aliquādo & alia moueat. Id quando fit? Cum illi cursus interdictus est. Nam q̄diu non impeditur, placide fluit, cum offenditur & retinetur, insanit, & moras suas arripit, non aliter, q̄ ille pontem indignatus Araxes. Quamdiu illi facilis & liber est alueus, primas quasq; aquas explicat. Vbi saxa manu uel casu in latere preslere ueniētem, tunc impetum mora quærit, & quo plura opposita sunt, plus inuenit utrium. Omnis em illa unda quæ a tergo superuenit, & in se crescit, cum onus suum sustinere nō potuit, uim ruina parat, & prona cum his quæ obiacebant aufugit. Idem spiritus fit, qui quo ualentior agiliorq; est citius teripitur, & uehementius sepe omnes disturbat. Ex quo motus fit scilicet eius partis, sub qua pugnatum est. Quod dicitur, uerum esse ex illo probatur (sæpe enim terramotus fuit) si modo pars eius aliqua dirupta est, inde uetus per multos dies fluxit. Ut tradit factū eo terræ motu, quo Chalcis laborauit, quod apud Asclepiodorum inuenies, auditorem Possidonij, in his ipsiis quæstionum naturalium causis. Inuenies & apud alios auctores hiasse uno loco terram, & inde non exiguo tēpore spirasse uētum, qui scilicet illud iter ipse sibi fecerat, per quod ferebatur. Maxima ergo causa est, propter quam terra moueatur. Spiritus natura citus, & locum e loco mutans. Hic q̄diu non impellitur, & in uacanti spacio later, iacet innoxius, nec citius est molestus est. Vbi illum extrinsecus superueniens causa sollicitat compellitq; & in arcum agit, scilicet adhuc cedit tantum & uagatur. Vbi erepta discedendi facultas est, & undiq; oblitur, tunc Magno cū murmure montis Circū claustra fremit, quæ diu pulsata conuelit ac iactat, eo acrior quo cum ualentiore mora luctatus est. Deinde cum circa perlu

O 3 strauerit

Alt. cecidere

Terra spiritū plena est & eundē nascentibus reb' ad ministrat immo & stellæ eodem alunt

Fortē illata

Fortē erūpit

strauerit omne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quo maxime impactus est, resistit, & aut per occulta diuidit, ipso terrae motu raritate facta, aut p nouū uulnus emicuit. Ita eius nō potest uis tanta cohiberi, nec uentum tenet ulla compages, soluit em quodcumq; uinculū, & omne onus fert secum, infulusq; per minima laxamentū superat. Indomita natura potentia libera est, utiq; cum concitatus sibi uis uindictae. Spiritus uero inuicta res est, nihil enim erit quod lucantes uentos, tempestatesq; sonoras imperio premat, ac uinculis ac carcere frenet. Sine dubio poetae hunc uoluerat uideri carcerem, in quo sub terra clausi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clausum est, esse adhuc uentum, nec id quod uentus est, posse iam claudi. Nam quod in clauso est, quiescit, & aeris statio est. Omnis in fuga uentus est. Etiam nunc & illud accedit his argumētis, per quod appareat, quod motū efficit spiritus, quod corpora quoq; nostra nō aliter tremunt, si spiritū aliqua causa conturbat, cum timore contractus est, cum senectute languescit, & uenis torpentibus marcet, cum frigore inhihetur, aut sub accessione cursu suo deijcitur. Nam q̄diu sine iniuria perfluit, & ex more procedit, nullus est tremor corpori. Cum aliquid occurrit quod inhibeat eius officium, tunc parum potens in pferendis his quae suo uigore tenebat, deficiens concutit, quicquid integrum tulerat. Metrodorum Chium necesse est audiamus, quod uult sententiae loco dicentē. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones praeterire, quas improbo, cum fatius sit omnium copia fieri, & quae improbamus damnare potius q̄ praeterire. Quid ergo dicit? Quomodo cū in dolio caulatur uox, illa per totum cum quadam discussione percurrit ac resonat, & tam leuiter morata circum, non sine tactu eius tumultuq; quo inclusa est, sic speluncarum sub terra pendentiū uastitas habet aera suam, quem simul alius superne incidens percussit, agitat non aliter, quam illa de quibus paulo ante retuli, inania indito clamore sonuerunt. Veniamus nunc ad eos qui omnia ista quae retuli in causa esse dixerit, aut his plura, Democritus plura putat. Ait enim motum aliquando spiritu fieri, aliquando aqua, aliquando utroq;. Et id hoc modo prosequitur, aliqua pars terrae concava est, & in hanc aequa magna uis confluit. Ex hac est aliquid tenue & ceteris liquidius. Hoc cum superueniente grauitate reiectum est, terris illiditur, & illas mouet. Nec em fluctuari potest sine motu ei, in quod impingitur. Etiam nunc quomodo de spiritu dicebamus, de aqua quoq; dicendum est. Vbi in unum locum congesta est, & capere se desit, aliquo incumbit, & primo uiam pondere aperit, deinde impetu. Nec em exire nisi per deuexum potest diu inclusa, nec indirectum cadere moderate, aut sine concussionem eorum, per quae & in quae cadit. Si uero cum iam rapti coeperit aliquo loco substitit, & illa uis fluminis in se reuoluta est, in continentē terram repellit, & illā, qua parte maxime pendet, exagitat maxime. Praeterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto, altius sidit, & fundus ipse uiciatur, tunc ea pars premis, in quam maxime aquarū uergentium pondus inclināt. Spiritus uero nonnunq; impellit undas, & si uehementius insitit, eam scilicet terrae parte mouet, in quam coactas aquas intulit. Nonnunq; in coacta itinera coiectus, & exitum quaerens, mouet omnia, terra autem penetrabilis uentis est, & spiritus subtilior est, quam ut possit excludi, & uehementior, quam ut sustineri cōcitat us ac rapidus. Omnes istas esse posse causas Epicurus ait, pluresq; alias tentat, & alios, qui aliquid unum ex istis esse affirmauerunt, corripit, cum sit arduum de his quae coniectura sequenda sunt, aliquid certi pmittere. Ergo (ut ait) potest terram mouere aqua, si partes aliquas eluit, & abrasit, quibus desit posse extenuatis sustineri, quod integris ferebatur. Potest terram mouere impressio spiritus, fortasse enim aer extrinsecus alio intrante aere, agitur. Fortasse aliqua parte subito decedente percipitur, & inde motum capit. Fortasse aliqua pars terrae uelut columnis quibusdam ac pilis sustinet. Quibusdam iam uiciatis ac recedentibus, tremis pondus impositum. Fortasse calida uis spiritus in ignem uerfa, & fulminis similis, cū magna strage obstantium fertur. Fortasse palustres & iacentes aquas aliquis flatus impellit & inde aut ictus terram quatit, aut spiritus agitatio, ipso motu crescens & se incitans, ab imo in summa usq; perferitur, nullam tamen illi placet causam motus esse maiorem quā spiritum. Nobis quoq; placet hunc spiritum esse, qui tanta possit conari, quo nihil est in aerum natura potentius, nihil acrius, sine quo nec illa quidem quae uehementissima sunt

ualent

ualent. Ignem spiritus cōcitat, aquae si uentū detrahas, inertes sunt. Tunc demū impetū sumunt, cum illas agit flatus, & potest dissipare magna spacia terrarum, & nouos montes subiectos extollere. Et insulas non ante uisas in medio mari ponere, Therae & theream hanc nostrae aetatis insulam spectantibus nobis in Aegaeo mari natam quis dubitat, quin in lucem spiritus uexerit? Duo genera sunt (ut Possidonio placet) quibus mouetur terra, utriusq; nomen est proprium. Altera succussio est, cum terra quatitur, & sursum ac deorsum mouetur, Altera inclinatio, quae altera nutat nauigij more. Ego & tertium illud existimo, quod nostro uocabulo signatum est, non enim sine causa tremorem terrae dixere maiores, qui utriusq; dissimilis est, nam nec cum succutiuntur tunc omnia ne inquantur, sed uibrantur. Res minime in huiusmodi casu noxia, sicut longa perniciosior est inclinatio concussionem. Nam nisi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinatio restituat, ruina necessario sequitur. Cum dissimiles hij motus inter se sint, causae eorum diuersae sunt, prius ergo de motu quatiēte dicamus. Si quando magna onera per uices uehicularum plurium tracta sunt, & rotae maiore nisu in salebras inciderunt, terram cōcuti senties. Alcibiades tradit, cum petra e latere motis abrupta cecidisset, edificia uicina tremore collapsa sunt. Idem sub terris fieri potest, ut ex his quae impendere rupibus aqua resoluta, magno pondere ac sono in subiacentem cauernam cadant, eo uehementius quo aut plus ponderis uenit aut altius. Et sic commouetur omne rectum cauetur uallis, nec tamē pondere suo abscindi laxa credibile est, sed cum flumina supra ferantur, assiduus humor commissuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quae religatus est aufert, & illam (ut ita dicam) cutem qua continetur abradit. Deinde longa per auum diuinitio usq; eo infirmat illa, quae quotidie attriuit, ut desinant esse oneri ferendo idonea. Tunc laxa uasti ponderis decidunt, tunc illa praecipitata rupes, quicquid ab illo re percussit, non passura consistere sonitu uenit, Et ruere omnia uisa repente, ut ait Vergilius nos ter. Huius motus succutientis terras haec erit causa. Ad alteram transeo, Rara terrae natura est, multumq; habens uacui, per has raritates spiritus fertur, qui ubi maior influxit nec emittitur, concutit terram. Haec placet & alijs (ut paulo ante retuli) causa. Si quid apud te profectura testium turba est. Hanc etiam Calisthenes probat, non cōtemptus uir. Fuit enim illi nobile ingenij, & furibundi regis impatiens, Hoc est Alexandri crimen aeternum, quod nulla uirtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quoties quis dixerit, occidit Persarum multa milia, opponetur ei & Calisthenes, Quoties dictum erit, occidit Darium penes quem tunc magnum regnum erat, opponetur & Calisthenes. Quoties dictum erit, omnia oceano tenus uicit, ipsum quoq; tentauit nouis classibus, & imperium ex angulo Thraciae usq; ad orientis terminos protulit, dice, sed Calisthenes occidit. Omnia licet antiqua ducum regumq; exempla transferat, ex his quae fecit nihil tam magnū erit, q̄ scelus Calisthenes. Hic Calisthenes in libris in quibus descriptus sit quae admodū Helice Burisq; mersa sunt, quis illos casus in mare uel in illas mare imer sit, dicit id quod in priore parte dictum est, spiritus intrat terrā p occulta foramina, quae admodum ubiq; ita & sub mari. Deinde cum est obstructus ille trames, per quae delcerat, reditum autem illi a tergo resistens aqua abstulit, huc & illuc fertur & sibi ipse occurrens terram labefactat. Ideo frequentissime mari opposita uexantur. Inde Neptunus non haec assignata maris mouendi potentia. Quisquis primas literas graecae didicit, scit illum apud Homerum ^{ἐνὸς ἰσχυροῦ} uocari. Spiritum esse huius mali causam & ipse confentio, de illo disputabo, quomodo intret hic spiritus, utrum per tenuia foramina, nec oculis comprehensibilia, an per maiora ac patentiora. Et utrum ab imo, an etiam per summas terrarum. Hoc incredibile est. Nam in nostris quoq; corporibus, cutis spiritum respuit, nec est illi introitus, nisi per quem trahitur, nec consistere quidem a nobis receptus potest, nisi in laxiore corporis parte. Non enim inter neruos palpasue, sed in uisceribus & patulo interioris partis recessu commoratur. Idem de terra suspicari licet, uel ex hoc, quod motus non in summa terrae circae summa est, sed subter & ab imo, Huius indicium est, quod altitudinis profunda maria iactantur, motis scilicet his, supra quae fusa sunt. Ergo uerisimile est terrae ex alto moueri, & illic spiritū in cauernis ingentibus cōcuti. Immo inquit, seu cū frigore in horruimus, tremor sequit, sic terras quoq; spiritus extrin-

Calisthenes ab Alexandro miserabiliter occisus.

Neptunus Ennoligeus.